

Отъ Императорской Академіи Наукъ.
Его Высокоблагородію
Вацлаву Александру Мапеіовскому,
въ Варшавѣ
№ 1267

6181

8168

[Handwritten signature]

*Прислано: 13 сеп. 1866
Давидовъ
единаго*

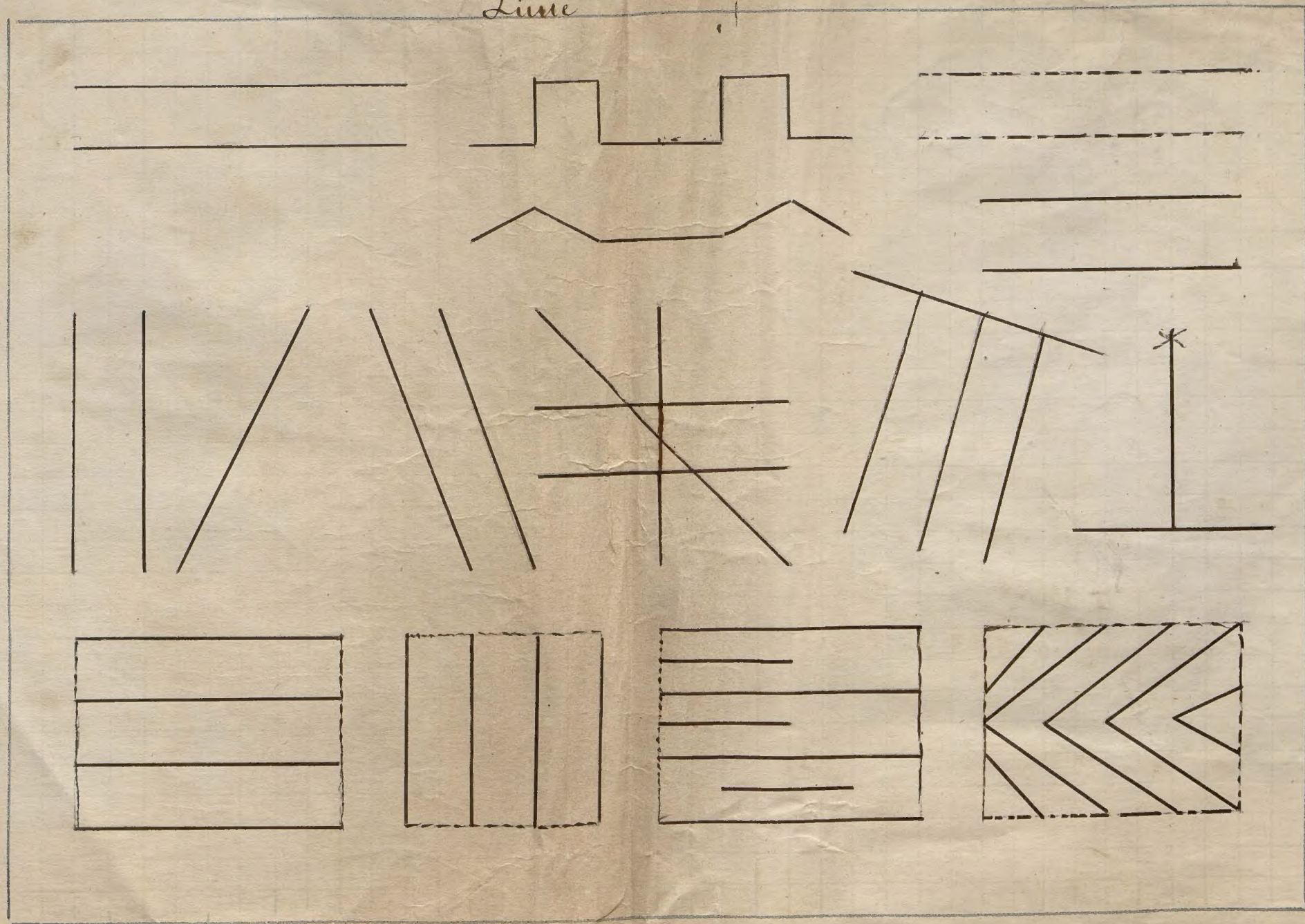

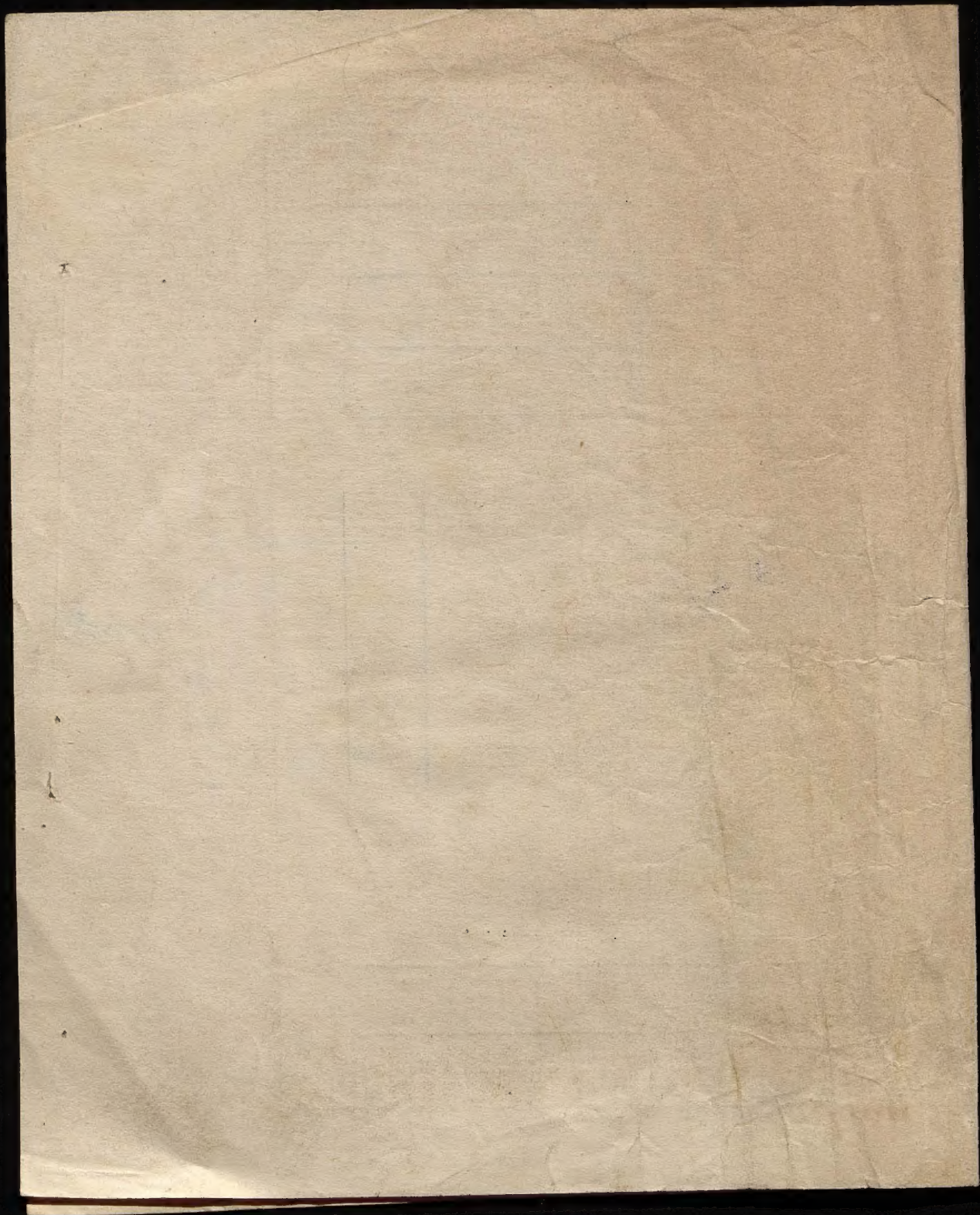
IV
Princip. Javis Nom.

Tomus II.

edit. secunda.

Linie

Prolegomena

Ad commentarios IV. Juris Romani.

Sectio I. De Personis.

Quoniam ~~ante~~ ^{ex opinione} Romanorum
solis personis ~~competere~~ ^{competere} jus potest,
^{nos} ~~et~~ ^{esse oportet.} ante omnia de personis agamus.
^{quidem} Dubio caret, hanc vocem persona non
sub initium Romani civitatis, sed poste-
riori demum tempore ~~ortis~~ ^{factam} vocabulum esse
^{postquam} ~~quod~~ a personatis histrionibus
omnes, qui juris capaces erant, dicti sunt
personae, quod ipsis ^{quasi} imponere per-
sonam, licet semper. (1) Est igitur persona
non solum homo, cui jus ^{competere} pos-
sunt, sed ~~etiam~~ ^{etiam} omne illud, quod perso-
nae locum in jure sustinet. Unde patet,
quid sibi Joti Rom. velint, dum inter di-
versam personam atque ~~inter~~ ^{aut} collegium
distingunt. (2) ~~et~~ ^{quod} recentiores ~~ferunt~~

(1) Testis s. v. personata
fabula, Vetus p. 788.
(cf. 7. c. p. 18.)

(2) fr. q. s. l. d. quod. met.
causa 4. 2. v. l. p. xi. ad Ed.

dum ~~inter~~ physicam, aut naturalem,
 et ~~inter~~ ^{inter} moralem aut civilem (mysticam)
 personam discernunt. Sed jam conside-
 remus, quanam sit factum, ut personae
 significationem ^{non} ad solos homines ~~non~~
 traherent Romani, atque etiam ex ho-
 minibus ipsis personae nomen interdum
 denegarent.

Cap. I. de personis improprie sic dictis.

~~Hugo p. 101. Limmus l. p. 478. 488~~

~~Pand. §. 209. 203. Barb. §. 341.~~

§ 1. Porum gottarum monumenta testan-
 tur, apud omnes populos exerce observari
 ea jura hominum, necessitudinis aliquo
 visculo secum junctorum, quae saluti non
 repugnant publicae: eosdem ^{que} ipsos homines,
 respectu horum, quibus communiter utuntur,
 juriur, pro una persona haberi. Apud
 Romanos et homines consanguinitate
 secum juncti, et omnes omnino relictos ^{sive fabricandis sive}

stendis quaestum facientes, universales
instar erant: illi et sacris et oerlis quibus-
dam jurebus infra exponendis et explicandis,
hi deinceps sacris faciendis invicem debi-

adstricti, cernuntur. Sed de hominibus con-
sanguinitate ~~eorum~~ ⁱⁿ quodlibet infra dictu-
rum sum: hoc loco agam de collegiis ^{is} ~~et~~
sive, ^{(named sic} ~~ut etiam~~ ⁾ adpellantur, corporationibus.

Hujus generis personae jam antiquis-
simo tempore notae erant Romanis.

Etiam conveniunt collegia apificum
in institutianibus Nymae⁽³⁾ et apud
cunctorem orationis praedans (28) qui
~~vulgo Cano esse perhibetur~~ (Neb. I. p. 401.

(620.), *memorantur*, *conventicula* *urbis*

*Panae incolarum, eademque ab hoc
ad antiquissima usque tempora refe-*

rantur. Anna n. c. 259. collegium mer-
catorum a senatu institutum et aedem

Mercurio dedicatam esse Livius (II. 27) na

* Hugo p. 101. Zimmern I.
p. 476-480. Lornice 4.
202. 203. Haubold 4. 344.

(3) *Putarchi Numov p. 74.*
ed. Paris. 1624.

† (Cicero is present, at a later time, to the
proximus, & non multum refert)

In legibus XII. tab. dicuntur hae,
 universitates instar, communi jure re-
 tentes personae, modo societas, modo
 societium, modo ^{appellantes} collegium. Posteriori
 tempore ita definitantur, ut omnes
 in munibus publicis collocati, si colle-
 giatum in unum suum obirent, ^{pro} ~~facerent~~
 collegium, ^{haberentur} qui quicquid faciendi causa
 societatem inissent, sodales, appella-
 rentur. ⁽⁴⁾ His personis licuit teste Gajd.
^{fr. 27. tab. VIII. 4.}
~~(tab. VIII. fr. 27.)~~ praetianam, quam vellent,
 sibi ferre, dum nequid ea publica lege
 convincerent. Unde mandasse videtur
 regula. ^u "publicum jus privatorum praetianum
 immutari non potest." Si-
 miles praetianae poterant sibi ferre
 etiam gentiles, et ad eas constituta
 sive decreta collegiorum gentilium
 quae, creberrime adducunt auctores.

S. 2. Praetia illius temporis;

(4.) Ulenae, ad leg. Servil.

Berol. 1825. pp. 16.

4^a Legum XII. tabularum fra-
 gmenta, edidit Carolus Zell,
 Friburgi Briggovici 1825.

quod inde a legibus XII. tab. usque ad
 mutatam per Imperatores civitates Ro-
 manae formam extenditur, liberae civitates ⁽⁵⁾ *J. I. p. 68. sq.*
 per Italiam sparsae ad collegia accedere;
 ut ~~iste~~ non tantum sacris, sed etiam poli-
 ticis institutis, tanquam suo charactere,
 jam insisterentur. Sic igitur factum est,
 ut praepositi personibus homines, iidem
 fere nominibus, quibus etiam municipiorum
 magistratus, appellarentur: quod quidem stu-
 dium ~~hunc~~, in omnibus municipia imitandi
 tribuendum esse videtur. Ne quid per gratiam
 aut ^{in jure} ambitum corrumpere, ~~in jure~~ hoc est.
 legiali neque secum junctae personae, consti-
 tutum est, ut sodalis, neque patronus, neque
 iudex, fieri posset reus sodalis; neque ^{et} suffragani
 liceret, si ^{sodalis} magistratum ^{pete} ambiret. ⁽⁶⁾ *In* x
 fortibus, qui ea temporibus republicae Roma-
 nae nobis notiores derivantur, raro inver-

(6) *Plinius ad leg. Servit. p. 14. 15. 36. 38.*

niuntur collegia. Cur id quidem, facile
 intelligi potest ex ⁷Itaconio ~~in Cicerone~~
~~Cornelio~~ ⁸ nempe sublata sunt plerumque
 praeter ea, quae utilitas publica ^{no pty} ~~seque-~~
~~land~~ ^{land} ~~rebat~~. Sic etiam sub Imperatoribus
 paucis admodum in causis concessae
 sunt: at nimium quantum creverunt
 religione Christiana per orbem Roma-
 nam ^u propagata et ~~deprabata~~ ^{ne}. Sed ~~atque~~ ^{ne} ~~quidem~~ ^{ne} ~~collegia~~ ^{ne} ~~pariter~~ ^{ne}
~~tunc~~ ^{quidem} ~~omnia~~ ^{collegia} ~~tolerabantur~~ ^{pariter} ~~foveban-~~
~~turque~~ ^{ne} ~~sed~~ ^{ne} ~~prae~~ ^{ne} ~~eteris~~ ^{ne} ~~ea~~ ^{ne} ~~quorum~~ ^{ne} ~~ope~~ ^{ne}
 consiliae opificia ^{re} ~~florabant~~ ^{re} ~~religio~~ ^{re}
 inter homines ^{re} ~~propagabatur~~ ^{re} ~~reditus~~ ^{re} ~~pub-~~
 lici ^{re} ~~augentur~~ ^{re} ~~Quare~~ ^{haec} ~~prae~~ ^{haec} ~~dequas~~ ^{haec}
~~lor~~ ^{haec} ~~dunt~~ ^{haec} ~~ad~~ ^{haec} ~~eminere~~ ^{haec} ~~ant~~ ^{haec} ~~universitas~~ ^{haec}
 pius locus, ~~secus~~.

§. 3. Et universitates quidem nomen
 proprium est corporum ⁽³⁾ liberarumque
 civitatum (municipium commune pro-
 vinciae.) In eas, utinam advenire

in Cicerone pro Cornelio

(7) (I. p. 967. id Gracii.

(8) collegia interdum sunt illicita, et
 corpora nunquam. Buchholz ad orat.
 d. Severi, Regimont. 1824. p. 31.

jam erat pro p[re]sentes p[re]sentes corporis,
et magistratus populi Romani: ceter-
um municipia ^{eadem, quo} ~~hunc~~ ^{modo} ~~etiam~~ ~~propter~~ ~~hoc~~
~~libera~~ ^{republica} florente, erant instituta. (9)

(9) J. I. p. 68. 69.

Horum conditio in p[re]sentes n[on] erat, ea quo
ipsius imperii gubernantium tenebant
imbecilles homines; cuius rei p[ri]mordia
inde ab edictalium legum crebriori pro-
mulgatione merito repressas. Infortunium
quod ~~hunc~~ ⁽¹⁰⁾ ~~experiebantur~~, simile erat illi quo

(10) J. I. p. 153

urbes per terras germanicas et slavicas
vitare affligebantur ab hominibus e stirpe
nobili suum genus adducuntibus. Editis
rei non idem erat: nam quo magis ger-
manicæ urbes p[re]mebantur, eo ardentius
flagrabant amore ~~suam~~ libertatem
conservandi. At municipia Romana
et Slavica, quæ ipsorum imbecillitate
collapsa sunt: illa, quia non ^{satis} fortiter
resistebant evanescere magistratuum,

~~Tum~~ vel maxime corruptorum, hoc,
quia facile permittebant corrumpi se
a latronibus. patiebantur.

S. 4. Etsi templa libera republica
personis jam sunt adnumerata, tamen
ea sub Imperatoribus ^{demum} iidem omnibus,
^{quibus} ac universitatibus, ^{quibus} ^{demum} juris
coeperant. Institutorum, quorum
erat cultum, sacrum inter homines
propagare, fuitque inservire caulis,
similibus ac templorum roctis nunc
habebatur. Horum aliquot vocabula
Cratiniamus (in c. 22. o. de st. eccl. 1. 2.)
supplevit. Sed quodnam commune
nomen omnibus hujus generis perso-
nis fuerit, ^{pro} certo dici non potest.
Pro corpora oscantem ^{illa} ~~ea~~ ^{quidem} a
recentioribus juris Romanum interpre-
tibus, sed hoc nomen non deprehen-
ditur in fontibus. In constitutione
Imperatoris inserta c. 2. c. de

Episc. 1. 3. piscum locorum designan-
tur vocabulo. —

§ 5. ^{di agri} Piscus, qui ^{ad hunc} tempore
Hadrianum distinctus erat ab aerario;
imperante Caracalla cum hoc coaluit
in unum. Quamvis autem nulla jam
differentia inter piscum et aerarium
deprehendatur in scriptis ad tempora,
^{quod hunc} ~~hac~~ Imperatore ^{in sequuta sunt,} ~~posteriora~~ pertinentibus,
tamen ab Putianiano etiam praedia
principis propria, ab iis quae ad rem-
publicam pertinent, distinguuntur.

(C. 3. pr. C. de quicquid. pr. quor. 7. 37.).
Aerarium nunquam utrum est perso-
narum jure: vel ut idco, opinor, quia non
inde suam deducit originem, unde
societates collegiaque; et quia diverso
modo, utque corpora, solebat gubernari.

~~Quia~~ ^{secius tamen} Nihilamagis Imperatores jura
personarum ^{fisco} adrogaverunt, et multa
privilegia, quae suo enarrabuntur loco,
dederunt.

in gratiam patriae potestatis, pluri-
mum verò tantum ad hereditatem.

(Gell. III. 16. fr. 3 §. 9 D. 38. 16. Ulp. ad Sabin. XLV)

Posteriori tempore receptum est, perfectum
censeri partum, qui septimo mense sive

CXXXII die a conceptionis momento

natus erit. - ^{et} ~~Trius~~ ^{quod huius} liberi ^{et} uno partu
posse eriti mulierem, erat receptum:
et totidem capitum ratio habenda
erat, si de iuribus ^{masculinis} ~~masculinis~~ servan-
atque id quidem

da agebatur. - ~~Vivis edatur par-~~

Id quidem ex praecepto juris post
leges XII tab. observati: ^{siquidem XII} ~~istae~~ ~~etiam~~
tutulae nullam rationem masculin-

orum habebant. - Vivis edatur par-
tus oportet, nil vero refert quo modo
a matre separatus fuerit. - Mulieris
proae, ⁿgratis mortuae ventrem aperien-

dum, jam leges regiae jancuerant.

(fr. 2. D. de mort. inf. S. Marcell. XLIII. Digest)

III Jura quae personis competunt
alia publica sunt, alia privata. Publi-
ci sive politici juris sensu quorundam.
modo dividerent personas Romani,
id in tomis primo hujus operis dictum,
~~sequens.~~

Privatum jus quod attinet, sequentia
faciunt inter personas diversitatem:
Sexus, caput, cognatio necessitudoque
qua personae sibi adiunguntur, ae-
tas, integritas animi corporisque,
religio. —

I Sexum (13) quod attinet, (14) omnis,
mulier, ex causis, quae infra enarra-
buntur, erat aut in potestate adma-
torum, aut in manu mariti, ipsa
mulier
ut sine auctoritate hominum ni-
hil ex iis, quae ius civile attingerent
agere poterat, ita in liberos suos
nullam exercebat potestatem (Rugo
p. 103); at servos in dominio legi-
timo habere poterat. — At quo qui-
dem iuris vigore licet posteriori
tempore recessum sit, tamen de-
rum sub Imperatoribus et libe-
rorum suorum hereditates capere,
et Discretarii Mariminiani quae
benignitate (c. 5. c. de adopt. 8. 48)
in solatium amissionum filiorum
adoptionem sibi concessam habuerunt matres.
Ambigui quoque sexus agnoscebantur
homines, hermaphrodites ^{inter alios} ⁽¹⁵⁾ ^{et} (alii androgyni)
appellati.

(13) Ferruc S. 207. Maestoli S. 330.

(14) hactenus ^{ae} signo designabantur masculi
apud Germanos, feni signo notabantur
mulieres (Grimm p. 163).

Theo. Ottonis III. p. 1397.
(15) Et apud Germanos Grimm p. 410.

(16) Rimmern I p. 420-424. 436-440
Ferruc S. 204. Maestoli S. 338-340.

(~~Tha. Ott. III p. 1394~~) ~~de~~ de quibus
^{alius sensus sint putandi.}
 si quaeratur, ~~cui~~ ^{cui} ~~non~~ ^{non} ~~comparandum~~ ^{comparandum} pu-
 tat Ulpianus (fr. 10 D. de stat. hom. l. 1,
 §. I. ad Sabin.) ejus ~~sensu~~ ^{sensu} actionari:
 dos esse, qui in eis praevalet. —

§. II. Tripartitam ^(b) est jura in eos homi-
 nes, qui non sui juris, sed alieno sunt
 subjecti (liberi, servi). Vis hujus distin-
 ctionis eo redit, ut homines alieno ju-
 ris in rebus agendis, non suo sed
 alienum arbitrium sequi debeant,
 in quo quo ad civilem effectum arbitrium
 fere nullum habeant, ~~tandem~~ ^{tandem} maxime
 si non liberi sed servi sint. — Quae
 cum ita sint, sequentes tantum huc
 pertinent differentiae: inter libe-
 ros et servos; inter eos, qui sui juris ^{sunt},
 et qui alieno jure subjecti ^{sunt}; de-
 nique inter eos, qui in tutela vel
 in curatione ^{et qui} sunt, ~~vel~~ ^{vel} neutro
 jure tenentur. — Haec differentiae
 in jure familiarum a nobis ex-
 plicabuntur. Gajus in jure, quod
 homo in hominem habet, tria sem-
 per sibi sic subsequenter vocabula
 distinguit: potestas, manus, man-
 cipium;

no. a lectinis?

progenem Latinorum, peregrinorumque.
In ^{his} hominibus libertatem habentibus
^{multiple} ~~multas~~ olim ^{perimere observabatur;} ~~differebant~~ ^{erant}.
enim alii ingenui, alii libertini. pri-
mo patricii solum dicti sunt inge-
nui; id Cincio apud Festum (20)
testante. Sed cum post leges XII Tab.
(21) dignitas eorum labi cepisset,
~~tunc~~ quicumque nativam habebant
libertatem, in quo solius matris
conditio spectabatur, ingenuus diceba-
tur (22). Libertifroneque homines.
(23). servilis olim conditionis, ab po-
testa liberi facti, libertinique (nempe
horum proles), opponebantur inge-
nui*. Tandem ex precepto N. LXXVIII
omnes liberi homines juri sunt
ingenui esse. Libertorum homi-
num genus novum exstitit in ci-
vitate Romana gubernantibus
eam Imperatoribus. ^{erant} hi
coloni, corpus quidem suum haben-
tes, ^{at} agro quem ^{colunt} ~~colunt~~, perpetuo
adscripti. Origo eorum fere eadem
est, quae ~~etiam~~ ^{etiam} clientum (24). conditio
quaenam ^{fuit} ~~est~~ id infra exponetur.

Me =

20, s.v. patricius, T. I. p.
29. Egender p. 14 19.
21, T. I. p. 59.

22, Heinecc. I. 4. 4. 1. 2.

23, Zimmern I. p. 478.
785. - 788.

* Tollit hoc discrimen
Suet. Claud. 20, ad tem-
pora veteris republi-
cae [refertur]. V. de
tamen interpretor ad
h. l.

24, T. I. p. 31.

Memoriam horum recentissimis
 iuris Romani ^{interrogat} ~~explicationibus~~ paene
 oblitam, in lucem vindicavit ~~Ulpianus~~ cl. Sa-
 virgry (25). Statum familiae ^{Eu-}
 gnata est ova cum famulari Hugo
 p. 102.) habent, qui in domo do-
 minium habent (26). Quodnam
 iura hoc statu vertebantur,
 propriis illustrabitur loco. —

§ III. Naturalia vincula, quibus
 coniunguntur homines, cognatione
 et affinitate (27.) nuntiantur. Quae
 inde deducuntur iura, ea ~~quae~~ aut.
 legibus XII tab. constituta sunt, aut.
 interpretatione prudentum intro-
 ducta cernuntur ~~Ulpianus et Pomponius~~
~~coll. I. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.~~
~~XXXI 6. 7.~~ Est autem cognatio.

vel mere naturalis et civilis simul.

Mere naturalis est, quae consan-
 guinitate nuntitur, quidem, ad
 ubi nulla intercedunt iura, quae
 sunt tanquam necessitudo patriae
 potestatis (cognatio): ubi contra-
 rium accidit, mere civilis cogna-

~~Ad~~ locus habet (adgnatio):
 quando utrumque concurrat, tum
 etiam utriusque generis cognatio
 invenitur (adgnatio et cognatio simul.)

25, Zft. VII. 3. p. 273. 59.

Zimmern I. p. 450-

460.

26, T. I. p. 28.

27, Heincc. III. 5. 5. 1.

-6. Hugo p. 109.

59. p. 203 59. Kl.

enze in Zft VI.

p. 31. 59. Zim-

mern I. p. 561-

510. 548-555.

Lernice 5. 487.

488. Haubold

4. 441. 561 535.

2337.

28, Mos. et Rom. leg. coll.

XVI. 3. 4. 9. Gaj. III.

14. 23. Ulp. XVI. 6.

[vel mere civilis, vel naturalis]

Alii etiam communis nomine necessarios=
 rum appellantur: ab ille sanguinis
 nexus inter eos intercedens, solet neces-
 situdo vocari. Saepius tamen hoc voca-
 bulum denotat adfinitatem, nempe
 vinculum inter coniugem unum
 et proximos alterius coniugis cognatos:
 quo continentur, utrius, provera,
 privignus, privigna (socer, socrus,
 gener, nurus; opponuntur his) et
 sobrina sobrinaeque (~~fratris~~).
 Jam vero necessitudine inter se
 junctae personae habent, sicuti
 supra diximus, aut eadem iura,
 quae etiam alii cives, aut propria,
 quae communiter exercent exclusis
 cunctis ad eandem ipsam necessitu-
 dinem non pertinentibus; ut sic
 res suas administrarent caveantque,
 ne sua bona ad extraneos perveniant.
 Et quoniam ea iura iam propter
 civilem cognationem, iam propter
 consanguinitatem ad cognatos perti-
 nent, de ista re utraque munus erit
 agendum.

§ 6. Adgnati sunt, (29) qui in cognati-
 onem

patria potestate vel in iure fuisset,
 sent, si adhuc viveret, et parum
 refert, utrum unquam prius in
 ea fuerint, ^{nec ne} — Adgnatum nemo
 habere plane potest, nisi qui li-
 ber natus sit; ^{aut} ubi vel ado-
 ptio, vel in manu conventionis,
 itaque apud eos, ^{quoque} qui ab origine
 liberti fuissent, quomodolibet aliquid
 efficeret. — At quoniam nemo,
 patre familias excepto, et sui iure
 ris et agnatus esse poterat, ^{neque} etiam
^{quisquam} binarum firmiter, quae plane
 inter se diversae sunt, agnatus esse
 poterat familiarum; ergo ille,
 qui familia exivit, ut aut sub
 alienam venerit potestatem, aut
 sui iuris fieret, et etiam esse ad-
 gnatus desinebat, atque ita certe
 quo ad tutelam et hereditatem,
 si antiqua tempora respicimus
 omnia iura familiae in agnatos
 et ^{hi} iura sua in eum omnino
 amittebat. Excipiuntur patri-
 cii, qui cum tamquam gentis
 cuiusque ductores essent, quantum
~~ipse~~ ^{ipse} reliquit agnati, per manu-
 missionem amittebant, tantum

velut

gentiles (30). lucrabantur.

§7. Ab hoc juris rigore ita desitum
est posteriori tempore, ut, quod tunc
attinet, ² lam veteri jure, conservato, cognati
aequipararentur agnatis in here-
ditate capienda (31). In edicto Prae-
toris corte et manumissus, et qui
matrem familias sequuntur, ad here-
ditatem pro portione aequali capien-
dam vocantur. Mulierem sequen-
tibus personis id olim non licebat,
est etenim mulier familiae suae
et caput et finis (32); ~~§ 195. 5. d.~~
~~de v. s. ob. leg. XLVI. ad. Ed.~~
sua etenim gente enubit, transitque
in nomen et familiam sui
mariti. Igitur jura, quae sunt
cognationis, tanquam sequela, quibus
possunt nunquam privari
cognati, maxime conspiciuntur
in nuptiis, iudicio domestico, mo-
re lugendi, libertate alieno nomine
iri jure agendi, comparandi sibi
bona, obsecrati necessariis tertio
quovis excluso, donandi legandive
plus.

30, J. I. p. 29*

31, Gajus III. 27.
28. et 4. 7. J. de
legit. agn. 3. 2.

32, pr. 195. 4. 3. d.
de V. P. 50. 16.
Ulp. XLVI. ad Ed.

quasi id per leges fieri posset,
tutorem pupillo aut. alium, qui
hunc educet, constitueredi, here-
ditatem ex edicto Praetoris sibi
comparandi. -- De his omnibus
pro instituti nostri ratione bre-
viter dicemus, quaeque suis locis
intercalantes. In jure publico
extendo cognati pariter ac sodales
circumscripti cernuntur.

§ 8. Sequitur, ut de eo dicamus,
ad quem usque gradum matrimo-
nia inter cognatos interduxerint
Romani. In hac quaestione discrimen aliquot notandum
~~distinguendum~~ est. aliorum enim
impedimenta sobrinis, alia ceteris
necessariis obstabant, quorum ^{minimo}
nuptiae contrahi potuerint.
Placet opinio Klenckii, docentis,
nulla potuisse olim contrahi
matrimonia inter illos sobri-
nos, quibus cum cognatis, pro-
prii sui dictis, juris osculandi
necessitudo interdederet. Polybius
assensu.

Athenaeum (xi. p. 454. 455. ed Schweig).

Diserte ait: jure osulum cognatae
ferendi σύμβολον καὶ κοινὴν γνα
τὴν συγγενίαν indicari, idque jus
competere, cognatis mulieris et ipsius
mariti, ad sobrinorum gradum
usque (εἰς ἐξονταίον). Minorem
mulier, quae in manum con-
venerat, viri, ~~ex ipso illius~~ cognata-
torum facta est cognata. - Cognata-
torum proprie sic dictorum mu-
lieras quod attinet, inter fratres
sororesque (germanas, consanguineas
et uterinas pariter) atque inter
parentes, illos etiam, qui nullo san-
guinis vinculo sunt, secum jureti,
(33) nuptiae prohibita sunt in-
finitum (nefaria, incestae nuptiae);
pariterque ~~in~~ propter affinita-
tem prohibebantur nuptiae. In
transverso gradu, cognatos nempe
ex transversa linea, prohibitis
ad summum porrigebatur usque
ad

33, Pauli R. P.
II. 19. 4. 4.

ad quartum gradum cognatio-
nis naturalis. Postea per Sct.
Iub Claudio conditum, disori-
men inductum inter fratris
filium et sororis filiam, vido-
licet, ut illam patrio ducere
liceret, hanc avunculo ne lice-
ret. Hoc Sct. Imperatores Clau-
dium sequenti partim retinuer-
unt, partim abrogaverunt.
Christiani principes nuptias
sive avunculi sive patru-
cum nepte esse incestas iure-
runt (34). —

S. I. Interveniuntibus nuptiis
(35) x procreati, sive ut in
Dat. p. 168 dicuntur, secundum
jus civile quaesiti liberi, appel-
lantur legitimi; qui pro natura
nuptiarum ^{arum} ~~facti~~ ~~injustae~~, qui-
bus sua mater copulata erat
viro, ex quo ipsos conceperat, (nuptiae iustae v. injustae)
iusti aut injusti sunt ~~legitimi~~ ~~illegitimi~~
~~119 Gaj. I. 77. 99. III. 77.~~ quos vero
vulgo.

34, Jac. Godofredus
ad Cod. Theodor.
III. 12.

35, non utique iustis
ut vult Warnke-
nig, Comment. I.
p. 180.

36, Vatic. fragm. 119.
Gaj. I. 77. 99. 11.
72.

Arcadius Honoriusque, nihilo-
^{minus} ~~magis~~ tamen ^{ita} ~~hi~~ vetuerunt
~~pariter~~ ^{ita} natis liberis atque inquam
 dari a suis parentibus, seu
 inter vivos seu mortis causa:
 atque etiam inter ipsos conjuges.
 sic copulatos mutuas liberalita-
 tes fieri prohibuerunt. Hanc
 constitutionem Justinianus pro-
 bavit, eamque ad eos presbyte-
 ros extendit, qui sacris cano-
 nibus prohibita sunt matri-
 monium inire (39). Adia,
 quae huc spectant juris Romani
 praecepta, ea vide sis in N. III.
 pr. 1. - 3. N. LXXIV. G. N. LXXIX. 15.

§ 10. IV. Aetatis respectu biparti-
 ta invenitur personarum di-
 visio: quarum alia ^{vera} ~~publi-~~ ^{vera} ~~privatum~~ ^{publi-}
 cum, alia ^{vera} ~~privatum~~ ^{privatum} ~~adfect-~~
 (40). ~~Ita~~ ^{Ita} masculinum, haec
 sexum utrumque respicit. Gel-
 lius (X. 28), Tubero auctore,
 refert, Servium Tullium
 censum

39, C. D. C. Th. de incept.
 nupt. 2. 12. C. D. C.
 h. t. 5. 5. C. D. C.
 De Episc. et cler. 1. 3.

40, Heincc. I. 22. 4.
 1-4. Zimmern I.
 p. 426. - 435. Per-
 nix 4. 204. Hau-
 bold 4. 331.

condendo instituisse, ut pueri ap=
pellarentur, qui essent minores se=
ptem ~~decem~~ annorum, iidemque
reipublicae haud idonei haberen=
tur; ab ea inde aetate ad quadra=
gesimum sextum usque iuniores,
supra eum annum, seniores dice=
rentur. Hanc Tiberonis opi=
nionem, certe quod attinet
puerorum ~~et~~ iuniorum glori=
am, esse ~~certam~~ ^{saltem} auctorizat

Niebuhr (I. p. 464. 465). ~~Etiam~~
Ulpianus (fr. 8. § 10. D. de transact.
2. 15 lib. V. de omni lib. trib.) ma=
sculos dividit in pueros, iuvenes
et senes: sed hanc aetatem non
definit terminum. Seniores cum
senibus confundendi non sunt:
etenim seniores et Tiberone
et Livio auctoribus, a munus
suscipiendis non erant liberati;
custodire enim debebant urbem
si necessitas id ~~se~~ postularet:
^{contra} senes jam inde ab antiquissimo
uti

videtur tempore renovabantur
a suffragiis ferendis et idcirco
de pontari (apud Aristotel. Politic.
III. 1. p. 451. ed. Paris. 1629. tom. III.
ὁ γέγοντες ὁ ἀπεινήτοι) diceban-
tur (41.) Imperantibus Caesaribus
majores quinquaginta quinque
annis ad decurionatum honorem
inviti non compellebantur. Illi-
piano teste. (fr. 2. §. 8. D. de decur.
50. 2. Iupinien). Ad personalia
munera, in primis ad tutelam
suscipiendam non poterant
cogi, qui septuagesimum annum
absolverant. Hoc Diocletianus
confirmavit, Justinianus reti-
nuit.

§ II. Ea ratio aetatis, quae ius
privatum adinet, et ad utrum-
que sexum refertur, impuberes
a puberibus distinguit. - Impu-
beres in tutela sunt (cf. §. 3):
pubertati olim certus terminus fixus non
erat, pendebat ea a cuiusque vel
citate

41. Annis etiam in Ti-
berim deiecebantur,
si vera sunt quae tra-
duntur ab Festo s. v.
de pontari, argcos,
+ sexagenarios (Nie-
buhr II. p. 256. 257).
~~Apud veteres Ger-~~
manos et quosdam
populos flavos ori-
ginis, senes et im-
becilli invalidique ho-
mines occidebantur
(Jat. epim., Deu-
tsche Rechtsgesch.
thümer, Göttingen
1826.).

vel tardiore adolescenti maturitate
 (42); quae ut primum ad^uis, togam
 virilem sument. Quod femi-
 nas attinet de earum pubertate eo ~~se~~
 deducitur, ut quaeratur, quo anno viri-
 potentes eas esse credantur: eas enim
 sub tutela perpetua ad legem Plaur.
 Diam usque mansisse supra dictum
 est. Lex ^{pub.} ~~et~~ ^{pop.} ~~et~~ quae quibusdam
 feminis agnatorum tutelam remi-
 sit, pubertati harum ita terminum
 finit, morem a maioribus receptum
 imitando, ut omnis duodecim annor-
 um puellor viripotens haberetur.
 Insequenti tempore dissentientibus
 de masculorum pubertatis termino
 Cassianis et Proculianis, parentes
 ipsi solebant definire annum, quo
 liberi eorum haberi deberent puberes.

Tandem Justinianus (c. 32. quam
 Doct. ep. des. 5. 60), Proculjeuno-
 rum in iudice sua doctrinam stan-
 cians, constituit: ut masculi com-
 pletō anno aetatis XIV. puberes, fe-
 minae XIII. viri patentes haberentur.
 Impuberes, praestant illis pubertatis
 aut infantia ^{propior est,} ~~appropinquant.~~
~~haec aut pubertati, aut infantiae~~
~~proximi.~~ ^{appellatur.} Illi jam ^{ad} dolium ^{apert.} ~~caesares~~
 habentur; at non, iis animi facul-
 tatibus praepediti creduntur, ut soli
 rebus suis proceresse posse videantur.
 Hi in tantum rebus suis interesse
 possunt, in quantum inde melior
 eorum conditio fieri solet. At infan-
 tia, haud ita ut pubertas, centō
 annorum termino aestimatur,
 sed, vulgo P. N. ille esse in
 finis

intelligitur, qui *pati* non potest, qui
igitur minor quinque annis esse
coaleat. (43.)

P. 12. *Tota* haec res insequenti
tempore ita mutata est, ut et inter
ipso puberes distinctiones quaedam
cerventer, et veria aetatis propter
impetrari. Nam puberum conditioni
magnas mutationes sed *Platoria*,
ante a. m. 570. tanta, intulit, quod,
ut alia huc non deferenda amittam,
proprio loco ea caplicatius, vindica-
tatur circumscriptione adolescentium
XXV. annis minorum (cum enim
minorum ^{terminum} aetate, ut vocatur, haec sed
finiretat). rescipis versutorum
hominum fraudibus, qui suam
ca aliena imbecillitate captabant.
Itaque factum est, ut puberes ipsi
in majores et minores, scilicet XXV.
annis.

coepta sunt viridi, ipsaque haec
aetas, quoniam lege (Praetoria)

Definita essent, legitima sit. vocata.

~~Constantiniana M. si iusta causa~~

~~addit, minores, ut quoniam seniores~~

si iusta causa adfit, ob quam minores ^{se} ~~sen-~~
^{neg} ~~feri~~ volunt ^{pro} majoribus, possunt id obtinere, ut
perfecta aetatis esse declarentur. Compar-
timus M.

~~volunt, majores, possunt id obtinere~~

~~ut perfecta aetatis esse decla-~~

~~rentur~~ dum quaerit, ^{num} an, qui penam

aetatis impetrare velint, firmata

aetate sint, i. e. si sunt masculi

^{num} ~~non~~ viceesimum, si ^{num} ~~non~~ feminae, ~~non~~

Quodvicesimum annum finierint,

Sequentes quasi gradus hominum

vitalae ponit: aetate pueritiae, ado-

lescentiae, firmatae, legitimae, ve-

nietis (44.) Sed haec ^{tu} constitutio non

adprobatur ~~de~~ Justinianei codicis,

computatoribus, qui iurata inter

primam et secundam aetatem

Distinguunt. Aetas per veniam

44, c. un. C. Th. de his qui
sen. 2. 17. c. 30. C. de
episc. aud. 1. 4. c. 10.
C. de imp. 6. 26.

impetrata, vocatus iisdem legiti-
ma aetas. In jure privato utendo
senes Romani circumscripti non
cernuntur. ^{si} Solum adrogationem
accipiunt; haud enim licet sesraginta
annis majori adrogare. (fr. 15.
1.7.)

§ 2. D. de adopt. (XVI. ad Sabir. ~~fr.~~
Ulp.). Tam census ratione quam
etiam status ^{sui} probandi causa
antiquissima tempore jam fuit
constitutum, ut recens nationum
nomina in templo Lucinae, jure-
num in templo Quirinae, senum
mortuorum in templo Libitinae
inscriberentur. (Dionys. IV. 15. ad.
Theishe).

§ 13. Pro integritate corporis
et animi dividuntur quoque homi-
nes ^{*} (45). ~~Qui integritate corporis et animi~~
~~corpore, et animo, aut utroque~~
~~corpore et animo~~

* / Pernice §. 209. Ham-
bold §. 332-333.

Horrida definiente Modestino.

(IX. Differentias fr. 101. § 2. D. de V. l. 50. 16) est temporalis corporis imbecillitas, vitium est perpetuum corporis impedimentum: quod si laborat homo morbo, qui cuique rei nocet, is morbus, teste Pavoleno (XIV. ea Cassio fr. 110. ibid) morbus, contigit est. Pro antiquitate animi dividitur ~~in~~ humores, in eos qui sana mente sunt, et ~~in~~ qui dementis habentur. Horum alii mentis, alii ratione cum quiete compuncta laborant (dementes, mente capti) apud alios mentis imbecillitas est cui et furor accessit (furiosus fr. 81. D. de tutor et curator dat. Ulp. ~~III~~ de omnib. tribunas) quamvis sapientissime hasce rationes confundere soleant ipsi Octi Nam ~~fr. 48 § 1. D. de legat. II. Proculus VIII. epist. c. 2. C. de curat. fur.~~

* fr. 48. §. 1. D. de legat. II. Proculus VIII. epist. c. 2. C. de curat. fur.

~~II. Proculus VIII. epist. c. 2. C. de curat. fur.~~

~~de iure fur furis~~ Communem
 illam recentium interpretum opinionem,
 veteres eum appellasse furiosum, qui
 dilucidis frueretur intervallis, et cui
 spes recipiendi esset; Dementes vero
 sensuente captos eos, qui utroque
 *) ~~44~~
 carerent. (~~Vinn. ad 4. 4. §. de car. 44~~)
 satis firmatam in iure nusquam
 invenimus. Insanoe mentis homines
 quum mentis compotes non sint,
 nihil velle scire intelliguntur
 ac ^{quidem} ne sentire videntur; Ideoque cum
 absentibus ignorantibusque compa-
 rantur. Et dilucida erant intervalla,
 interea, dum furor intermiserat,
 preterant iure agere. Ab his diversi
 sunt simplices, et stupidi homines:
 quorum animus stultus atque
 hebes est. Hi incapaces minime
 habentur aequales. Dementibus
 adnumerantur.

* /
 44, Vinnius ad 4. 4. §.
 De curat.

prodigiis, quibus bonis interdictum est.
 Et juniores hi in ea distant, ^{quod} ~~et~~
 meliorem conditionem suam facere,
 et delicto obligari ^{ut} possunt.

^{Quilibet}
 S. M. ~~Comiti~~ Romanorum armis
 capugmato propulo sua religio perman-
 sit, et peregrini ad civitatem Ro-
 manam delati, sacra patria secta-
 ri non prohibetur, si nihil do-
 mini redundaret, inde in repu-
 blicam (45). Et licet in eos ani-
 madversum sit, qui ^{deos} alios quam
 patrias, quique alio modo quam
 patria exs colerent: tamen, primum
 ab eo, ^{tempore, quo} ~~inde~~ religione Christiana, ^{Romani} ~~et~~
 Imperatoribus ^{eo} amplecti, ^{sunt} homines
 orbem Romanorum incalentes ra-
 tione sacrorum, quae facerent, fidei-
 que, quam religionis catholicae
 dogmatibus

45, Zimmern I. p. 469-
 178. Haubold 4.170.

diverſi, ſunt in orthodoxos,
haereticos, apoſtatos, judaeos. De his
brevisiter pro inſtituti noſtri rectitudine
dicemus. —

1. Chriſtiani quacumque ſeculi
ſint, reſque ad Conſtantinum M.
ubi diſſinam. (46). Earum religio,
etiam Judaeorum et omnium
proſulorum, quorum res ſacrae alio
quam Romano ritu fierent, dicta
eſt ſuperſtitio. Judaeorum domum
ſanctam, quoniam hi patriam de-
ſeruerunt religionem, non turba-
bantur: ut Chriſtiani cum et ipſi
crediderunt Judaei, et a patria
religione deſeruiſſe viderentur, ma-
gis afflicti ſunt poenis. —

2. Haereticorum et haereſeon
catalogum exhibuit Pac. Sollophreus
(47).

46, T. I. p. 159. 160.

47, ad XVI. f. C. Th.
De haereticis

Eorum, qui hoc insigniebantur
 nomine, privum civitium, potum
 ubi ademptum habuit nemo, usque
 ad Theodosium primum. Ab hoc,
 et hunc sequens ^{illis} Imperator
 ribus, maximo terrore actum est
 cum Manichaeis, quod ^{im}visi sint
 pressum haereticorum, omnium
 genus. Constitutiones, quae
 propter poenam iis infligendam
 variis temporibus ad Justinianam
 usque conditae sunt, eo abeunt;
 ut Manichaei omnes infames
 esse jubeantur, neque donandi,
 neque succedendi, ne parentibus
 quidem, jus habeant; contrivictum
 facere, actionem injuriarum con-
 stituere, ^{ne} possint. Justinian
 velat ^{quam} aliquid adimi liberis orthoda-
 cis

ab ^{ibus} haereticis parentos. Idem multa
^{alia} in horum favorem constituit
Justinianus; sed plerumque ab castan-
cita interuenientibus. Quae castant, deus
propria dicetur loco.

3. Apostatae, i. e. uicinatae, atque
desertae religionis christianae rei,
atque Romano, et praesertim atque
ea jura, uirone iubentur, quod est, de
haereditatibus. Quin etiam infames
et intestabiles ^{facti} sunt ~~huius~~ quorundam
Imperatorum constitutionibus.

4. Prolacorum gens et uide sit
Romanis omnium propulsum ~~reue~~
^{issima} ~~reue~~ contemptum, ~~quod~~ cur ~~ab~~ ~~pro~~ ~~reue~~
is causa epaglati non ~~inter~~ essent,
~~gionem~~ ~~prosecutiones~~ ~~non~~ ~~ad~~ ~~prosecutiones~~;

^{Autum est.} ~~supra~~ ~~di~~ ~~conuen~~. Ulpianus libro

III de offic. Praeconsulis (pr. 3. 13. 29.
decur. 50. 2.) testatur, Divum Severum
et Antoninum honores ad. prisci

permisisse Iudaeis. Sed post
 Constantinum M. male haberi
 coepte sunt. Nam enim filii huius
 Imp. interdixerunt Iudaeis ma-
 trimonium cum Christianis con-
 trahere. Imperantibus Arcadio
 et Honorio communi iure Ro-
 mano vivere iussi sunt, ita tamen,
 ut suum Patriarcham arbitri
 more caperentur, ^{quemadmodum} ~~itaque~~ Christiani
 arbitrium Episcopi sui debeant
 capere. Christiana ^{an} maxime
 possidere jam prohibentur, jam
 habere ~~ea~~ possunt, modo ^{ius} ~~possessio~~ non
 prohibeant. patrum cultum sectari permittant,
 neque ^{eor} ~~aut~~ circumcidi ~~se~~ jubcant. Die
 Sabathi neque convenire, neque
 convenire possunt. suos liberos
 ad religionem Christianam

conversos caheredandi, qui non ha-
bent. Contra orthodoxos pariter est
que haeretici prohibentur testari.
His si cum Christianis fuerit testis,
eandem ab iudice Romano dirimen-
dam esse Theodosius praecipit.

Cap. 3. Personarum iura quo modo intendantur.

§. 1. Morte five civili (per capitalis
diminutionem maximam et medianam
de qua mox dicitur): five naturali, ex-
tingui personarum iura expeditum
est. Sed si de morte diversae ac-
tis aut seu junctarum sanguine
personarum communi periculo,
veluti reiina, incendio aut nau-
fragio accidente, agatur, impuberes
ante puberes, parentes ante natos
mortem occubuisse ex praecipitis
iuris Romani supputatur (48);
ad alias personas, simul ita mo-
rientes, haec praesumptiones
extendi nequeunt. - Computationi
in alimentis faciendae certa erat

48, Dernice §. 206.
Hauhold §. 229.

praescripta forma, quam et Ulpia-
ro et Sempronius Macer (fr. 68 pr. D.
ad leg. Falc. 35. 2.) retulit. Termini-
nus, ad quem usque extendi posse
humanam vitam fuerit probabi-
le in iure Romano, antecessor
^{ann}~~terminus~~us erat (Gajus XVIII. ad Ed. pr.
fr. 56. D. de iur. fr. 2. 1.).

§ 2. Capite minui terrae, qui in
suo non manet status: minuire
enim idem est, quod mutare
(49.) At hae status mutatione
ipsa capitis deminutio fidei ortho-
graphiae verbi disputant Hugo.
et Schiltz^{ing} (p. 43. n. 23.) originem
suam repetit, quamvis Heinecc-
io l. 16. §. 1. aliter videatur.

Capitis deminutio non ad res
sed ad personas refertur: civi-
tas enim, quae inposito astatu
suum amiserat statum, non
caput deminuit, sed ^{esse} ~~esse~~ ^{esse}
desit, quamvis in hoc etiam
dissentiat Heineccius II. 6. §. 8.

Qui addictus esset, hunc deminui-
tum habuisse olim caput
Nec =

49, Heinecc. I. 16. Zim-
mern I. p. 342-346.
Lernice §. 205. Hau-
bold §. 342.

*) Bemerkungen über
Römische Rechts-
geschichte, Leipzig
1829.

Niebuhrus I. p. 609. affirmat;
quod verum esse non videtur,
et ~~terius~~ (s. v. diminutus) ad quem
ille provocat, de homine libero
emancipato ~~et~~ loquitur. Illa
etiam causa capitis, de qua
in oratione Cicero pro P. Cluentio
libo (cap. 15.) sermo est, non dimi-
nutionem sed sanam capitis spe-
ctare videtur. ~~¶~~ ~~igitur~~ secundum
nostram doctrinam multas quis
caput suum, aut quia ad id legi-
bus cogitur, aut quia ipse, vel ^{sua} ~~ea~~ ejus, in
cujus est potestate, ad transmu-
tationem ~~per~~ voluntate
movetur, nimirum sub alienam
potestatem transeundo. ~~¶~~ Hinc
triplex modus caput ~~per~~ per-
mutandi aut diminuendi origi-
nem duxit. Ingenuitas et liberti-
tas, quancumque statum efficiant,
tamen in capitis diminutione non
occurrunt (Hugo p. 96).
§. 3. Maxima est capitis diminu-
tio, quando aliquis servus et
civi =

civitatem et libertatem amittit.
Causae, ob quas haec diminutio ca-
pitis accidebat, partim supra com-
memoratae sunt (50), partim
in tractatu de servitute enarra-
buntur.

50, J. I. p. 34.

§ 24. Media capitis diminutione
ad conditionem peregrinorum
~~destruimus~~ ^{deducimus}. Per eam sola civitas
amittitur; libertas retinetur;
quod fit et in eo, cui aqua et ignis
interdicitur, et in eo, qui relegatur.
Itac ratione diminutum caput
habens civis, libertatem quidem
at praeterea nihil retinebat,
quod tamen de arborum sacr-
dotis ^{et augure} ~~dicta~~ requirit, ut enim huius-
rem suam, non nisi morte
amitteret. [Plin. H. N. XVIII. 25]

[Plin. Epist. IV. 8.]

et aqua et ignis interdictis durior
erat relegatione: quippe illa civi-
tatem et bona adimebat, haec
neutrum tollebat, et ad tempus
durare poterat. Relegationem
cum deportatione ^{com-}mutavit Au-
gustus (51); quo factum est, ut
relegati, quod licebat olim exilibus,
civi-

51, Heinerc. I. 16. 9. 11.

civitatem apud peregrinos non
possent nasci. Et in novis-
simo iure huius capitis deminutio-
ni foris et affectus st Metore, quo-
nam et tempore Justiniani inter
cives et peregrinos seu barbaros,
distingui solebat (52.) —

52, J. I. p. 177. Dis-
sentit cl. Wagn-
Koenig Comment.
I. p. 178.

S. L. Mediam capitis deminutio-
nem non patitur ille qui sponte
de sua apud

53, Timmerm I. p.
441. 59.

S. S. Domicilii ratio habenda est
quoque (53.) in hac tractatione.
Est autem domicilium, ex recen-
tissimo huius vocabuli ab. J. J. S.
Rom. prolata definitione (V. J. J.
Vax. VII. Dig. fr. 203. D. de. R. S.
50. 12.) locus, ubi quis perpetuo
habitandi causa versari solet,
ubique rerum suarum et for-
tunarum summam constituit.
Dionysius IV. 14. ex. L. Pisone
refert, jam Servii Tullii ae-
tate remurum potuisse locum,
in quo habitaret, mutare, antea
quam id denuntiasset tribus
pagi praelecto. Mediam
capit.

capitis diminutionem, non pati:
tur ille qui sponte sua apud pec:
negrinos juuon fixit domicilium:
nam incola non ~~est~~ ^{est} civis, qui ali:
cubi terrarum degit, ~~ibidem~~ ne:
que natus, neque civis, patet, his
enim duobus modis civitas ali:
cuius loci dumtaxat acquiritur.
Ad huc addunt Joti Romani,
quando inter patriam naturae
et inter patriam iuris seu civi:
tatis distinguunt. Cicero de leg.
II. 1. J. qui civitatem Roma:
nam incolabant, poterant, si
sui iuris essent, ^{ubique} ~~quaque~~ vellent,
degere: nisi foederibus exceptum
esset, ne quis ad peregrinum
populum pertinens, ^m civis Ro:
manus recuperetur. Vi talis
pacti Latini cives a suis ma:
gisstratibus repetebantur (54).
Etiam clientes poterant, ut su:
spicor, repeti olim a suis patro:
nis: et posteriori tempore, pote:
rant quoque repeti curialis ori:
ginis homines, quoniam globae
adscripti erant. —

54, Cicero pro Balbo
14. Heinert. Ap.
I. 2. §. 95.

S. C. Capitis deminutionem mi-
nimam patitur ille, qui ex unius
in alterius transit potestatem,
vel qui emittitur manu pretus
ipso e manu mittendi infra de-
scribetur ex Stein. I 12. §. 1): at
mutatio huiusce status ex potes-
tatem a duobus illis superius
commemoratis differt, quod cum
per illorum mutationem sem-
per sit deterior conditio homi-
nis, per hanc solet ea interdum
reddi melior. — Quam habere
hoc coepit a tempore illo, quo
Praetores, ut supra me dixi =
se muniri, certa jura serua-
rent illis, qui manu emitte-
bantur. Venit hoc igitur, quod
in jure Justiniano de mini-
ma capitis deminutione legitur,
scilicet, diminueri illum caput
qui familia excedat, causa fuit
recensibus jura Romani ^{inter} cap-
^{praet} tibus, ut alii hanc status
per =

permutationem esse capitis de-
 minutionem negarent, alii in
 ipsis his verbis, "Capitis de-
 minutio:" explicandis labo-
 rarent. Recentissimam de hac
 re opinionem a d. Du Courroy
 de la Croix prolatam ^{et} ^{*} quamvis
~~egre~~ laudaverit Warnkönig (Com-
 I. p. 177) ne sit falsa vereor;
 siquidem et ^{si sine} ~~adique~~ capitis de-
 minutio = ne (v. c. si virgo
 Vestalis copiatum, aut si Fla-
 men Dialis legatur, prodest
 aliqua familia, si sui membris
 amisso, uno capite ^{minore} ~~paucior~~ fieri.
 Forsitan haec nostra opinio
 veriora dabit. Semper Romae
 qui caput suum diminuerebat,
 in deterius mutabat statum
 proprium. Verum id, quod
 statum familiae spectat, muta-
 tum fuit, ubi per jus hono-
 rium et constitutiones prin-
 cipum effectum est, ut, qui
 permutteret statum, aut me-
 liorem

* Thémis, ou Biblio-
 theque du juris con-
 sulte, III. p. 171. 99.

conditionem nancisceretur (si iur.
 iuris factus esset) aut eandem fortunam
 in qua fuerat, retineret sub alienam
 proseratorem transeundo, et nihilo-
 minus tamen hereditatem pa-
 tris sui naturalis ^{non} amittendo, quin
 etiam ibi tantundem lucrando,
 cum et patri naturali et suo
 adoptivo parenti succederet. At-
 tamen etiam tunc, antiquo vocabu-
 lo retento, et sic improprie ~~ius~~
~~et~~ ut liberi solito, capite-diminu-
 tus dicebatur, qui familia exces-
 sisset. Haec quae diximus, quam-
 vint vera, facile consequetis ani-
 mo, ubi haec loca inter se con-
 tuleris. s. fr. 3. §. 4. de Scto Macedon.
 14. 16. Ulp. XXIX. ad Ed. - fr. 1. §. 8. D.
 de Scto Tertull. 38. 17. Idem XII.
 ad Sabin. - fr. 18. 4. D. de iur. et legi.
 38. 16. Idem. ibid. - Gellius I. 12. §. 1.
 ius I. 130. III. 114. - fr. 3. pr. D. de
 capite minut. 4. 5. Paul. XI. ad Ed.
 fr. 11. D. ibid. Paul. II. ad Sabin. §. 3. 4.
 J. de capite diminut. 1. 16. Ver

hanc capitis diminutionem
(quod etiam notandum) nun-
quam intervertebantur publi-
ca jura, neque ea, quae in factis
potius, quam in jure consisten-
bant. —

§. 9. Existimatis personae (§5).

personae ^{aut} diminuitur aut con-
sumitur, ~~vel diminuitur~~ ^{aut}
~~plane consumitur~~ ^{digestione}
~~ipsius personae~~. — Consumpta
dignitas etiam ius civitatis adi-
mebat, laesa personae dignitas.
faciebat, ut haec status civita-
tis retineret quidem, at in jure
privato aliquantulum circum-
ferberetur. Sic igitur impro-
borum, interstabilium, nempe
eorum, qui ad actum legitimum
testes adhibiti fidelem suam
abjuraverunt (~~ad. VIII~~ fr. 22. §. tab. VIII.)
neque testimonium recipie-
batur, neque ipsi dicebatur.
De hominibus simili labe affe-
ctis dictum est posteriore tem-
pore.

§5, Zimmern I p. 497.
469. Bernice 4. 210.
211. Haubold 4. 334.

eos ignominia laborare. ## Eorum
 personarum nullum iuris Romani
 monumentum integrum censum
 exhibuit, sed in quocunque illorum
 hominum mentio facta est, quan-
 tum res, de qua agitur, ^{exa} postulat. Sic
 in edicto Praetoris, sic in tabula
 Heracleensi, sic in legibus Iulii;
 Nempe Praetor quasdam personas,
 quas aut ipse aut alii magistratus
 notassent, aut quos publica iudi-
 cia praevencionibus calumniae
 ergo damniassent, in totum prohibi-
 buit postulare; quibusdam id fac-
 re pro se permisit; quibusdam et
 pro certis ~~personis~~ personis et pro
 se concessit (fr. 1 § 1. D. de pup. 3. 1.
 ult. vi. ad Ed.). Hec legem Iul. et 2. 2. 2. 2. 2.
 id effectum est, ut facinae quae
 vel propter natales vel propter vi-
 tae rationem turpitudine labo-
 rant, a matrimonio tum se-
 matorum eorumque liberorum,
 tum ceterorum ingenuorum pro-
 hiberentur.

Posteriori tempore similes periv-
nae infamia notabantur. —

§. 8. Sed vocabulum infamia ^{denuntio} ~~denuntio~~
post tempora Gaji factum est.
vocabulum artis, neque huius adver-
satur Dionys. IV. 41. 59. quod
Aetibutius (I. p. 604) credit. Si-
quidem vocabula *ἐτιτυνία*, *ἄετι*,
ab homine Graeco usurpatum,
pro verba^{is} artis, quod^{ae} ad hanc, de
qua ille loquitur, referas aetatem,
sumi non potest^{signat}. Certe apud
Gajum (II. 154. IV. 182.) eadem cau-
sae, propter quas infamia in
civito Praetoris, ~~et~~ (nempe ex
usust posteriorum temporum)
irrogatur, similiter ut apud aucto-
res classicos, et in tabula Hera-
cleensi, verbo ignominia notan-
tur. Jam vero haec obtinuit
opinio, propter faustus periv-
nae, itemque quasi more civi-
tatis (civiliter) turpe (fr. 42. D. 50.
16. sup. VIII Epist.) infamia eandem
notari, prohiberi^{que} eam oportere

De V. P.

quo minus quibuscumque partibus iuris privato utatur. Ipso iure erant infames turpitudinis et levis notae. macula adpersae personae (49)

Humiliores maxime sunt huc referendi. Nam ex quo iures Romani pristinam amiserunt dignitatem, cum scilicet qua iure publico aliquem tenuerunt honorem, Debebant saltem iuris privati respectum habere, quo ceteris orbem Romanum incolentibus hominibus eminerent honore. Hoc mihi dixi, perduxit quodammodo ad effectum lex J. et. P. D. perduxerunt constitutiones Imperatorum Augustorum sequentium, simulatque statuerent, ut personae propter originem turpes, aut non omnino integrae conditione utentes, in privata publicaue vita hominibus integrali opinionis et famae postponerentur. Denique Constantinus.

49, l. 27. C. de inoff.
test. d. 28. c. 4.
1. 3. C. Th. h. t.

hanc rem abolvit in quinque
 Classes cives Romanos dividendo, et
 quo aetatis suae moribus cor-
 ruptis obviare. iret, poenam in-
 famiae infligendo. malitiosis. In
 quo tamen modum excohit, eoque
 effecit ut iam vulgaris res esset
 infamiae, sicuti apparet ex re-
 centione infamium personarum
 per hunc imperatorem. volata-
 rum, facta a Burchardio (50).
 Justinianus ^{en} ~~maximam~~ infami-
 bus inherentem partem deleuit,
 partim parvus est eam ulterius
 perditare: Siquidem uxori suae,
 scenicae conditionis mulieri grati-
 scaturus, edixit, ne propter
 iam esset feminis in scenam pro-
 dire, aut artem ludicram exercere.
 tamen ~~quidem~~ parvus est id obpr-
 vari, ut improbi intestabilesque
 neque hereditatem caperent, ne-
 que heredes instituire possent (51)

50, De infamia,
 Kilie 1819. p.
 55.

51, Theophil. II. 10.
 §. 6. cf. scholia-
 stes ad Horat.
 satir. II. 3. v.
 181.

Sectio II. De rebus.

Antequam animum adverteramus
ad jura quae personis competunt,
rei notio imperlenda erit. ##

Res est, quidquid alicujus potestati
subjectum esse potest, ^{ita tamen, ut} ~~idemque~~
extra personam et actiones sit.

Etenim liber homo nunquam
in rerum numero censetur (quod
putavit Gibbon (52) a Steinccio
I. g. 1. ^{in hunc errorem inductus} ~~videtur~~ ~~deceptus~~; immo
re ceteris quidem, quod is ab:
quando servi sit loco, aut, re vera
servus fieri sponit (Gaj. I. 140. 141).

Cap. I Notionis de rebus historica adumbratio.

§ 1. Etenim sub initium civi-
tatis Romanae, omnes res, quacumque
objectionis foveis essent, dividi
coeperunt in res divini et huma-
ni juris; quoniam tamen haec,
ut credere par est, posteriori de-
mum

52, In operis hujus
auctoris capite 44.
gallice verso, quod
laudavi J. 2. p.
17, et quod iterum
edendum curavit cl.
Warnkoenig (Liege
1821) p. 40. hunc
quem notavimus
erravit errorem.

tempore definitae et accuratius
 distinctae esse videntur, ratio ipsa
 suadet, ut priusquam hanc
 faciamus recensuram, suppeditemus
 vocabula, quibus antiquitas res et
 designabantur et definiabantur.
 Quae incorporealis est res, ea tempore
 legum XII. tab. solebat modo noxus.
 modo numere. vocari: quae ad
 corporeas substantias pertineret,
 et tam rem ipsam, quam huius
 fructus notaret, ea appellabatur
vindiciae, multitudinis nempe
 numero; quippe Servius Sulpicius
 numerum huc singulariter forma-
 vit primis testat. s. v. vindi-
ciae. Pro rebus immobilibus in-
 venitur tantum in istis tabulis
 sola vox fundus. eademque de-
 signans duntaxat praedium
 rusticum: ^{licet hoc ipsum vocabulum} ~~posteriori tempore~~
praedium posteriori tempore
 accesserit. Litem sive Solitem
 tam

denotare controversiam quam rem
de qua controversia ^{sic est} in litem iurare
dimittat ex Varro (de LL.
p. 340, ed. Spengel Hugo p. 223. § 2.).
~~Si~~ habebatur modi quo res aliqua
erat acquisita, omnes res Ulpiano.
teste (53) aut, mancipi (i.e. man-
cipii) aut, rei (i.e. non) mancipi
erant: quo nomine et substantiae
corporeae et iura quaedam com-
prehensa sunt. # Ceteri ea defini-
tio ipsarum rerum, quae est apud.
Gajum (II. 47.) Ulpianum ^{-que, etque} et etiam
ea regula, mancipationis, quae
ab eodem traditur (XIX. 6.) exculit
rem juris doctrinam, quam quae
tempore legum XII Tab. cogitari
potest, indicare videtur: tamen
vel ipsum verbum mancipium
quod in Fragmentis harum
legum invenitur, satis indicat
reconditam antiquitatem hanc
rerum divisionem, redolere, quam
quam

§. 2. - Si ratio

53, XIX. 1. Heinck.
II. 1. 4. 18-19.
Reincke 4. 213.
Haubold 4. 456.

Hugoni (54) aliter videtur.
 Summa discriminis istarum n.
 ram in eo versatur ^{quod} ut rerum
 mancipi dominium ex jure
 Quiritium nuda traditione extra
 jus transferri non ^{debat} potest, sed
 propria abalienandi specie (man-
 cipatio) mox describenda aba-
 lienari debet. ^{habet} Ideoque pere-
 grinis, cum ad eos mancipatio
 non pertineret, ^{ejusmodi} ~~finitium~~
 rerum nullum erat commercium
 cum (Liv. 43. 5.): ut ^{que} ipsi etiam
 cives ^{earum} ~~huius generis~~ res non
 adhibita mancipatione adqui-
 rentes, dumtaxat ex jure gen-
 tium ~~eorum~~ ^{habebant} possidebant; cum e
 contrariis rerum ^{nec} ~~ita~~ mancipi
 nuda traditio sufficeret ad eorum
 dominium ex jure Quiri-
 tium adquirendum, eummodo
 non essent ejusmodi, qualis nul-
^{ratione} ~~latet~~ in dominio ex jure Quiri-
 tium

54, p. 172. g. Legend.
 cher p. 155.

esse possent, quales posteriori tempore fierunt fundi provinciales.

Rerum Mancipi accuratam ~~et videtur~~ ^{recedunt} exhibuisse videtur Ulpianus: sed multo in eo auctoritatem, (56) ut generalem constant, quae hae res distinctae sint, invenirent. Mihi placet ante omnes ea harum rerum definitio, quae res Mancipi nuncupantur quae pretiores fuerint, modo sub hac voce pretiores. intelligamus, quae ali-
^{hae sunt} que tales habebantur ex veteris populi Romani opinione (Gaius I. 192.). Quare equidem facere non possum, quin d. Meermannii conjecturam probem, ~~dictas~~ eas res Mancipi fuisse, putant, quae agriculturae proprie interserirent, et proinde tamquam majoris momenti res. Solemni ritu abalienari deberent. Ca. so-
 lemnitas

56, eorum opiniones
 vide sis apud Mann-
 haynium v. G. He-
 ber den Ursprung
 etc. Trg. a. Mag.
 1823.

vel in hoc consistebat, ut coram
 quinque testibus, sextoque libram
 ferente, mancipio accipiens rem,
 aut ^{eam} teneret (Gajus I 119 89), aut
 tenere fingeretur (v. c. praedia).
 A vindicatione hoc verbum
 deducit cl. Ballhorn (p. 118),
 quod ideo diffidit, quia Gajus
 (iv. 16. 17.) dicit omnes res in-
 jure vindicari posse. Quare
 equidem errare mihi non vi-
 deor, si putam, mancipi et nec
 mancipi res praeter vindicari
 potuisse, sed sententiam aut
 Praetoris aut iudicis definire
 debuisse, quis litigantium ius-
 te, quis injuste vindicavisset.
 (57). De rerum mancipi et nec
 mancipi differentia, aliam
 conjecturam, nuper excogitavit
 cl. Eisenacker (p. 147. sq.) quas
 eo ab eo, ut mancipi res eae
 sint

57, Schilling p.
 155. 59.

Diitae, quas in suo duntaxat com=
 merio permanere patricii con=
 sulto ~~voluerat~~ voluissent; quasque
 qui patricius non esset, non alio
 quam jure gentium possidere pos=
 set. — Sed hujus opinionis au=
 ctori certioribus argumentis quam
 sunt ea, quae adduxerat, proban=
 dum erat, ad leges XII tabula=
 rum usque plebejorum commercium
 non habuisse; deinde docere
 debuit, cur has ^{tantummodo} ~~duntaxat~~ res,
 commercio plebejorum eximere
 et eas mancipi appellare pa=
 triciis placuerit; denique, quo
 tandem certo caractere insigniri
 debeant istae res, si illud signum
^{solus} ~~subjiciamus~~ quod ad eas derro=
^{cl.} ~~cl.~~ tandas ~~et~~ Nechmanis persue=
 rat. ~~Quidam~~

§4. Appellatione rerum tantum
 corpora, quae sunt tangere possunt,
 significari manifestum est. Sed ^{cl.} ~~cl.~~
 Romani

De (58) in corporalibus quoque
 rebus loquuntur: in quo non sunt
 imitatio philosophos Stoicos, ut vulgo
 creditur (59); quippe notio rerum
 incorporalium antiquitatem sum-
 mam Fedat: quod non negabit,
 qui animum advenit, iura quo-
 que vetite servit^{at}iles praedictum,
 rebus mancipii, adnumerari, eaque
 pariter ac res corporales inusa-
 piendo adquiri. Verum ^{neque} ~~tamen~~
 hoc ~~tamen~~ negari ~~non~~ potest, po-
 steriori Deum tempore, cum ~~im-~~
 peditione facta esset vitae consue-
 tudo, rerum incorporalium no-
 tionem ^{perfectiorem et absoluteiorem} ~~atque~~ esse coepisse.

Haec rerum divisio in eadentis
 singulis iuris Romani partibus
 plurimum valuit (60). Cum enim
 generalis rei notio sic definita,

58, Bernice 4. 299.
 Haubold 4. 446.

59, Heinss. I. 2.
 4. 1-4.

60, Hugo p. 149-149.
 Nihilominus ^{immo} tamen
 cl. Olondeau The-
 mis l. l. p. 275. eam
 nuper appellavit
 une misérable distin-
 ction des choses en
 corporelles et incorpo-
 relles.

corporalia, et incorporalia comple-
teretur, factum est, ut Jeli rebus
incorporalibus, corporalium quasi
naturam tribuerent, easque ad ha-
rum naturam componerent.

§ P. Surpicor hoc factum esse
tempore Jectorum, qui classici vo-
centur vocari. Simulataque naturae
rerum hucusque sparsae et inco-
ditae, in unum corpus reductae
ab his sunt, accit, ut certa, atque
solida praecepta de rebus in genera
et species dividendis formata sint.
Neque tamen omnes Jeli Ro-
mani, et horum scripta interpre-
tantes nostra aetate florentes ju-
risperiti, ad eandem noxam
hunc rerum recensum condidere.
Optime fecisse mihi videntur, qui
a simplicioribus ad difficiliora
procedendo, primum de rebus, quae
in

commercio sunt, deinde de iis, quae
extra commercium, sunt dispu-
tunt

Cap. 2.

De rebus universe.

1. In multis, dominium cadere
possunt (extra commercium sunt)

1. res (61) quae communes, om-
nium sunt: huc referunt Ro-
mani mare et littus maris,
quatenus libenter fluctus mari.
Hinc excurret.

2. Item res, et quidem ea opi-
nione veteris juris Romani (62),
quae propter earum necessitudinem
cum religione commercio edi-
muntur; quae ^{quae} ideo et res divi-
ni juris ~~et~~ vocantur. Illae
sunt praeiura publicae, dedicatae
sive

61, Heinecc. II. 1. §.

1-16. Hugo p. 141.

142. Bernice §.

297. - 304. Hau-

bold §. 44-45.

62, Heinecc. II.

1. §. 1-11.

consecratione (sacrae res), praeterea
sepulchra hominum etiam seruo-
rum, licet vel vultum caput con-
ditum sit (res religiosae) (63) praeterea
muri, portae, vallum, mu-
nimenta castrorum, quae et res
sanctae dicuntur, quia
ex praescripto ritualium librorum
consecrantur (Petrus d. v. rituales),
ut pro iis tanquam rebus diis
dedicatis fortius pugnaretur.

3. publicare res. (64) ⁱⁿ latiori sensu
vel id est dictae, quod erit ⁱⁿ salus
populi Romani (res publica), aut
in illorum dominio essent, qui
instar reipublicae communivitatem
quandam, sive universitatem
faciebant. Quam veterum Sotor
communis et publica pro iisdem
habebant

63. Sic a ligando
(Servius in Aen.
VIII. 249.) ha di-
cuntur vel ideo,
quoniam secun-
dum praecpta
iuris ad nullum
alium usum
adhiberi pos-
sunt.

¶ Praeter communes res sunt quoque extra
commercium

64. Heinerc.
I. 1. 4. 13-
14.

Ad has res pertinent, quoque
 superficies et agrorum, rectigal-
 lium, conditio: quarum rerum
 explicatio suo dabitur loco? Do-
 minicorum rerum nomine (ad
 sacrum Dominium pertinentium
 c. 2. C. de fund. et saltib. 11. 66.)
 salubant nuncupari res princi-
 pis, ^{et ipsae} quae, extra commercium
 quoque fuerunt: simili jure
 utebantur res omnes, quarum
 commercium hominibus inter-
 dictum erat, quicquid eae
 ipsorum fuerint propriae.
 Praeterea juris civilis,
 fundorum, limitrophorum,
 praediorum, saltuensis
 conditio quicquam fuerit, id
 suo enarrabitur loco? —

S. I. Res, quae in commercio
sunt, aut nullius, aut alicujus sunt.
Et nullius quidem res nullum reapse
~~apte~~ agnoscunt dominium. s. c.
res derelictae; aut Defuncti per
sonam representare, ejusque
in dominio enedicuntur s. c. he.
reditas. Res, quae sunt alicujus
aut genere, aut quantitate, aut
specie constant. Omnes res quae
non specie sed genere suo defini-
tae sunt, potius ad res incorpo-
rales, quam ad corporales nume-
res; quippe quae in jure magis
quam corpore consistunt. Con-
trario res specie sua consistentes,
corporales esse dicuntur: quarum
viresus, aliae mobiles, quae in
praedicta ~~ita~~ ^{ita} ~~corpora~~, aliae im-
mobiles, aliae denique, veluti ani-
malia

res se se moventes vocantur. Harum
 alia sunt fera, alia mansueta;
 alia mansuefacta: quorum om-
 nium diversa ratio in jure habe-
 tur. Immobiles rebus hae
 solent adnumerari: fundus, pa-
 riter, rusticum ac urbanum praed-
 ium designans, ager (profectio-
 nes, profectio), superficies, scilicet
 omnis supra terram eminens
 res, et maxime aedes (aedificium).
 Mobilitum et immobilium
 rerum discrimen, quod nullum
 est in hoc jure, magni momenti
 est in jure veterum Germanorum
 (Hugo p. 144.) ubi quidem dis-
 tinguuntur ^{un} inter ~~fundo~~ ⁱ (liegen-
 de Stabe) ^{a rebus} ~~et~~ ^{ibus} mobiles (fahrende
 Stabe) (65) Illorum est eadem
 conditio,

65, Harum per multas dis-
 tinctiones, inter has con-
 spiciuntur illa qua discer-
 nuntur arma (Heerge-
 wäite), mundus mulie-
 bris (Gerade), pecus.

67

quae Romanorum rerum
mancipi, nisi quod ^{et ipsae} cum mulieribus
~~etiam~~ haberi non poterant (terra
salica, Grimm p. 493): mobiles res
itaque acquirere antea et tenebantur,
ut Romanorum res nec man-
cipi (Grimm p. 491). Perum ion-
mobiliū definitio latissima
est in jure Romano: quippe
his rebus adnumerantur quoque
omnia quae vincuntur ~~pro~~
sunt, vulgo preteritias vocant
(Ενρηπνεα). —

§. 3. — Omnis res corporalis,
aut usui, condimitur vel minu-
itur (cas Servius Sulpicius res eui
et potius appellavit, Gell. IV. 1), aut
sua propria non communi spe-
cie continetur, ideoque neque
consumi, neque minui patet.
Quoniam

haec res quae resu consumuntur,
 numero, pondere, et mensura
 constant, igitur etiam vocantur
 res quae per potestatem magis
 in genere suo functionem reci-
 piunt, quam specie: haec recen-
 tiores ^{antiquis ignota} ~~potestatem~~ res fungibiles
 semper appellant. Haec si legentur,
 modo species, modo genus lega-
 tum esse ~~et~~ intelligitur, quod
 in primis de pecunia et operis
 praestandis notaverunt juris
^{interpretes}
~~adpositores~~. Haec sunt res quas
 recentiores modo simplices et com-
 positas, modo universitales juris
 et facti seu hominis appellare
^{consueverunt.}
~~soleant~~. Semper esse magis incor-
 poralis quam corporalis rei na-
 turam habent. Omnis res cor-
 poralis

aut pro diviso, aut pro indiviso,
 id est pro parte certa, aut pro
 parte incerta potest possideri: (66)
 in quo quidem consideratur, ^{verene} ~~esse~~
~~neque~~ dividi nequeat res (vires-
 nervi), an juris intellectu, quod
 de servitu ~~est~~ debita diserte a Iuris
 Romanis dictum comprehendimus.
 In omnibus rebus corpus ipsum,
 ab eius causa et accessionibus
 distinguitur: ^{quae corpus} ~~hinc illud~~ semper
 sequuntur. Accessionum nume-
 ro potissimum sunt fructus.
 Omnem redditum, qui ex re no-
 stra accedit nobis, fructu an-
 te excepto, fructum appella-
 mus. Rerum harum earum
 divisionis rationem, et quanti-
 tate in jure valeant, dicemus.
^{res possidere videtur}
 ubi ~~neque~~ ~~fuisse~~ Nunc statim
 videtur

est compendio hanc tracta-
tionem comprehendere.

Sectio III^a

De jure Romano arti-
ficiose composito et com-
ponendo. (67)

Cap. 1.

De jure Romano artificio-
se composito.

In jure privato constitutendo
et exalendo suam industriam
praecipue collocavisse Roma-
nos, nemo est, qui dubitet (68).

Quis publicum et ^{notissimum} ~~hominis~~ ^{hominis} ~~pauperis~~
la ~~pauperis~~ ^{modicum}, quae de cri-
minibus agit, quoniam eis
dictum Praetoris nihil fere
continuit, singulari cura non
cernitur, a jure prudentibus ex-
cultis.

67, De Weyhe, editi. li-
bri Dres., Cellis 1827.
Diefen, Beiträ-
ge zur Kunde des
Röm. Recht 5, Leipz.
1825. Zimmer
I. p. 413-415.
Lernie 4. 215. 219.

68) J. I. p. 107.

Nimirum sequitur De criminibus
 latitans illustrationi non max-
 imam diligentiam ^{accommodaverunt,} ~~invenire~~ ^{intelligerunt, in iis}
 cum ~~rebus~~ ^{in his} ferendis mul-
 ta, ne dicam omnia, ex amittitur
 et imperantium libidine fieri, consuevit;
^{neque a} ~~et vero~~ ^{abhorret, ea non nisi} ~~diffimile~~ ^{nam est} ~~obscure~~
~~sed~~ ^{ex} crimina illustrare. Petas
 Romanus voluisse, quia ^{ad} ius pri-
 vatum ^{questine} ~~officiis~~ ^{ant:} ut ~~per~~ ^{inter}
~~protectionem~~ ^{instituta} ~~sic~~ ~~instituta~~ non
 tam juri publico, quam patres
 privato enucleando consulere voluisse videantur.
~~hinc videtur. Persequitur~~
 facias componendo Peti Romani
 jam circa tempora Liciniae vires
 suas intenderunt. Nimirum
 hic (De orat. I. 42) fortetur, se in ani-
 mo

4.1. - Juri privato arti-

29.
habuisse, primum omne ius civile
in genera digerere, deinde eorum
generum quaedam membra dispar-
tare. Verum quod Cicero, siue ne-
gotiis occupato, siue rei difficultatem
metuente, peragere non liuerat, hoc
propecebus forsan amici commoluit
Servium Sulpicium tandem per-
fecisse ex eodem Cicero (Brut. 44).
suspiciari quis poterit. ¶ Est valde quae-
ritur, ^{num} ~~autem~~ ille, qui apud Gajum
deprehenditur, et qui aliquatenus mu-
tatus in Institutionibus Justinianeis
ordo invenitur, Servio Sulpicio debeat.
¶

§ 2. Inter omnes constat, post Servium
Sulpicium maximam auctoritatem
in iure artificiose componendo man-
tos esse Atracium Labconem
et Manurium Sabinum.

Est huius pariter atque ad Labconis
scripta, perpetua series regularum
semper retrofertur in Digestis, adeo
quidem, ut nullus fere Pandectarum
titulus sit, in quo Labes Gajius
non laudetur. Si omnia, quae
de

69, J. I. p. 142. 143.

utroque in fontibus narrantis, (69)
 in unum collectus, id apparebit:
 Sabini (Cassianodorus) auctoritatem
 in ^{universo} jure civili ^{etiam} praestantem valuisse;
 Laeonis (Proculjanorum) vero in
 iis, quae ad edictum pertinerent.
 Patet ergo distinctas esse duas juris par-
 tes, nempe civile seu vetus, cuius
 fines ad Iulianum usque duode-
 cim tabulae regabant; et aequum
 seu novum jus, quod, ad edictum se
 applicans, juris viva vox fuit. Sa-
 bins huiusque scholae auctores puta-
 bant, male iustitiam administrari,
 si in iis aliquid novi inferatur. —
 Laeo et Proculjanus credebant ita
 iustitiae optime consuli, si ea, quae
 ingenio seculi haud amplius conveniunt,
^{ere} tractantur oblivioni, si multa in
 jure immutentur, ^{an} novaque huius
 super ^{em} truantur praecepta. Alteriusque,
 (id est veteris et novi) juris praecepta
 colligebantur et defruebantur: sed
 ad Iulianum usque (70) ~~et~~ plures
 inveniebantur, qui ad Sabinum quam
 qui

70, J. I. p. 132. 133.

ad Edictum scriberent; sive, ut aliis
verbis id ipsum exprimant, longe plures
erant qui ~~magis~~ ^{magis} iuri veteri quam
qui iuri novo adhaererent. Tandem
iuris aequi praeccepta, quae olim va-
rie tradabantur, ad seriem a Juliano
compositam, proponi, explicari et in
delictis haberi coepta sunt. - F

~~Et~~ ^{Idem} quidam scriptores (74) in
eo adlaborandum esse, ut ^{omnis} ~~exploretur~~
~~studium~~, quidnam in hoc iure
hominibus patriciae stirpis, quidnam
plebeis, quid iuri gentium debeatur
^{quod mihi quidem} ~~sed hoc displicet~~, et ~~cur~~ ^{cur} ~~aut~~ ^{aut} ~~displi-~~
ceat, huius rei ratio infra reddetur.
Atque periodorum sive aetatum ratio-
nem hic habent: nempe per sin-
gula iuris instituta ac principia,
qualia quaque aetate in usus fue-
runt ^{ita} ~~cur~~, simul horum cum
aliis iuris articulis nexum histo-
ricum, et omnino universi i-
uris progressum persequuntur.
Atque ut optime consulunt, ita
in hoc non conveniunt, unde
nam

78, Vint., Klenze in
Zft VI. p. 87.

F
 Tribonianus autem utrumque hoc ius
 commiscuit: neque tamen is est, qui
 novam hanc rationem primus re-
^{erit}peravit. - Modestinus ~~et~~ et Her-
 mogenianus. (71.) eadem usi, edicti
 ordine servato, quae doctrinae et iu-
 ris civiles fuerant, adiecerunt. Sed jam
 utrumque hunc ordinem propius
 cognoscemus. -

71, J. I. p. 148. 206.

§ 3. - Comparatis Atrieni Vari, Pa-
 beonis, (72.) Sabinii et Cassii libro-
 rum fragmentis, reperimus, ordi-
 nem et rationem librorum juris
 civiles, quos scripserunt, fuisse hunc,
 ut, quod mireris, ab hereditatibus et
 legatis inciperent, deinde dicerent
 de potestate, manu, mancipiis
 et statu liberis. - Qui materiarum
 series id prope accedit, quod Cicerone
 de edicto provinciali ab se propositis
 ad Albi (73.) scribit. Longe
 aliter res sese habebat, quod attinet
 ordinem edicti perpetui ab Iuliano
 conditi. - Erat autem is fere idem,
 qui in Digestis Justinianensis inveni-
 tur:

72, de Weyhe p. 30.

73, J. I. p. 97.

neque tamen ratio operis omnino
constitit. - Quippe Tribonianus in eius
compositione ^{vitiis} ita versatus est distin-
guendo, supplendo, corrigendo, omit-
tendo, ne non ius civile inulcando,
ut perpetuus ordo edicti vix ac
ne vix quidem satis perspicue in
Pandectis ^{indica} ~~restitutus~~ sit. ^{et fact.} Statueris.
ille, neque ius vetus exhibuerit,
neque novi recte constituerit
formam, neque, quod suo tempore
usu receptum fuerit, falsis indi-
caverit: ^{quare} eoque fecit ut genuinam
Iuris Justiniani sententiam,
nisi has respexeris, vicissitu-
dines, indagare non possis. -

Sed. At hoc iuris stricti, seu ad
Sabinum, et iuris aequi, seu ad
Edictum conscriptorum librorum
ordine, longe recedit illa series,
quam elementis iuris privati
a se conditis plurimi Isti in-
tulere: veluti Gajus, Ulpia-
nus.

Cautus, Florentinus, Marcianus,
 Callistratus: et si omnium horum
 librorum ordinis ratio reddi ho-
 die requiritur. - Gaji ^{tantum} ~~summatim~~ Ul-
 pianum et Pauli opera, ^{sed et haec magnam partem} mutilata
~~transmissa~~, ad nostram pervene-
 runt aetatem (74). Ex Floren-
 tini et Martiani sententiis rece-
 ptis, quarum plures quam cete-
 rorum in Pandectis exstant,
 hoc fere colligi potest, Florenti-
 num primo loco de iustitia et
 iure personisque, secundo loco
 de rebus et contractibus, et sic ^{dixisse} deinceps;
 perinde ~~dixisse~~. - Marcianum si-
 militer, primo loco de iustitia,
 iure, ~~statu~~ hominum; secundo
 de nuptiis tutelaque, tertio de
 rebus, quarto de testamentis, le-
 gatis ^{religiosisque rebus huius pertinentibus} ~~et his deinceps~~ locutum
 esse. Constat ergo tria haec:
caput, res, actio, fundamen-
 tum fuisse dispositionis libro-
 rum

74, T. I. p. 145-146.

omnium elementa juris privati
continentium. —

S. P. De ordine singularum ma-
teriarum, in libris ad Sabinum,
ad Edictum et in Institutionibus.
servato, si quis secundum ea vo-
lumina, quae ad aetatem nostram
pervenierunt, judicium ferre ve-
lit, ^{ab eo} cum ^{in eo ordine} valde ~~ipsum~~ ^{operae} reprehen-
~~suum~~ ^{in iis} confido. ¶ Non est, ut
hanc rem demus reliquam, cum
nuper hanc provinciam bene
administraverit cl. Hugo: qui
ad singulam rubricam historicam
juris Romani a se conin-
natae, et in ipsa sui operis
tractatione, ordinem sortitum
quo singuli currunt, recensuit,
et docuit, alia non suo loco
posita, alia sub uno titulo
congesta, quae sub diversis locanda
forent.

alia denique plane omitta esse:
 quare universum hunc mate-
 riarum ordinem, non posse
 summi pro forma, systemma
 totius juris prudentis Romani
 conditoris, et alii, quorum nomi-
 na mox laudaturus sum, arbi-
 trati sunt, et ~~quidem~~ arbitror?
 Cuius equidem, non usquequaque
 id verum esse, si ad commenta-
 rios Gaji et Institutiones Ju-
 stinianas hoc referas: et ordi-
 nem, qui in istis operibus inve-
 nitur, nuper optime defendisse
 d. Ruchtmann (Rhein, Mois. III.
 p. 115. sq); sed tamen equidem
 persuasum mihi habeo, proava
 religione cum duci, qui posset,
 utique opus esset ~~ad~~ ad alteru-
 trum ordinem ab ipsis ~~setis~~
 Romanis profectum tenet ap-
 plicat^{are}, et hunc serviliter repetere
 tot, ^{quod} ~~quod~~ praecepta juris
 Romani tradis. Nihil

80,

enim aliud nisi hoc, fatubre
et frugiferum in hac re erit,
si optima quaeque inde excerpas,
quibus cum solido insisteris funda-
mento moliaris juris Romani stru-
cturam, cuius et firmi parietes
et duraturi sint, iidemque satis
expoliti et, si fieri possit, et ^{iura} splen-
dentes. — Caput II.

De iure Romano artifi-
ciose componendo. ~~Cap-~~
~~itul III.~~

§ 1. Si ad summa principalium
partium argumenta, quae in fon-
tibus reperiuntur, respiciamus,
unde poterit solidum, idem-
que certum juris Romani sy-
stema^m; quod unitate, omnium-
que partium concordia commen-
detur, sitque in eo naturalis
ab uno ad aliud argumentum
transitio; strictis logicis prae-
ceptis obtemperans, neque alie-
na

immiscens. ^{et} Saltem structuram huius
 juris si quis faciat, evitabit errorem,
 quem ^{communis} ~~erraverunt~~ recentiores, quo-
 rum ^{dicta} ~~offata~~ hic recensere, velle.
 longum ^{est} foret (75): qui ius Romanum
 in artem redigendo, maximam par-
 tem neglectaverunt ordinem ab ipsis
 Iuris Rom. etiam observatum.
 Atque ego quidem, vestigiis clarissimo-
 rum ^{et} ~~doctissimorum~~ ^{hujus aevi} nostra aetate ^{haude} floren-
 tium ^{insistentis} ~~testes~~, ad eam formam ab ipsis
 Romanis nobis monstratam, ima-
 ginem huius juris jam dudum
 expresseram: sed cur eam talem
 expresserim, ^{ejus rei} ~~hujus~~ rationem, non
 reddidi; ^{autem quominus} Nunc ~~etiam~~ ^{quominus} reo-
 dam, ~~etiam~~ mihi paruerunt d.
 Warnkoenig (76) et Blondreau
 (77): qui hanc rem ita tractaverunt,
 ut supervacaneum foret eam iterum
 reoquere, velle. —

75, Lornice 4. 214.
 Haubold 4. 40.

76, cf. prefatio ad hu-
 jus Institut. Leodii
 1825.

77, Themis VI. p. 288.
 59.

§ 2. Quoniam autem in jure
 Romano artificiose componenda
 multum interest sive, quam
 viam

ire debeamus, ut origines et fata
 huius explorare possimus; eamque
 nobis neque monstraverunt
 veteres (), neque rectam offen-
 derunt recentes. Icti, sed alii aliam
 ire suaserunt ^{ac} suadentque: ^{non a ne esse iudetur, immorari} ~~monita~~
^{ari} ~~aut paulisper et meditantibus,~~
 qua optime pergamus, ne a
 proposito aberremus. Ajunt I

petere debeamus notas, quibus singulas insigniamus aetates, quas sumus percursumuri. — Sic igitur ab Hugo, partim Gibbonem secutus, partim proprio obtemperans ingenio, aetatibus, secundum quas fata juris Romani consideravit, jam ab aliquo insigni juris fonte, jam a chronologia, jam a nomine celebri aliquo Icti aut Imperatoris petivit nomen, quo eas, tanquam suo caractere notaret. Superrime Gansius (79) eas aetates juris Romani in memoriam hominum revocavit, quas in hoc jure olim distinxerunt Schubarthus, Heinecciusque (80); jurisque Romani historiam sub Regibus, republica libera et sub Imperatoribus, tribus igitur periculis, distinxit. Sed haec divinitati juris Romani tractationi, in

79, Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwicklung I. p. 2-9. II. p. 13-21.

80, L. A. Warnkönig, Commentarii juris Civilis, Leodii 1828 I. p. 6. Alii aliter, sed tamen tres aetates praecipuas juris Romani constituendo, periculis hujus juris descriperunt cf. Zimmern I. p. 41. Haubold 4. 191.

quali placuit versari ipsi, forsitan ^a non videtur.
 apto est; nobis certe ~~scripta~~ ^{scripta} ~~apparet~~.

Quippe juris Justinianei collectio per
 terras Europae recepta efficit, ut
 has incolentes populi plurima ex
 isto jure in suas leges receperint.
 At quoniam collectionis Justinia-
 neae, imprimis codicis et novellarum
 Justinianearum fontes, duplicem
 adferunt divisionem, quorum altera
 ad veterum paganorum su-
 perstitionem, altera ad regulas
 religionis christianae refert
 sua praecepta; et quoniam ju-
 ris Justinianei in novis le-
 gibus servata interpretatio et ad sin-
 gulos casus accommodatio, non nisi
 pro illius bifariae divisionis con-
 ditione, ubique diligenter conside-
 randa, recte fieri possit: res ipsa
 flagitare videtur, ut juris Roma-
 ni sub imperatoribus conditi
 aetates duas constituantur, et sic
 ex universi juris Romani dispo-
 sitione

quatuor eliciantur periodi. —

§3. In harum autem constitutio-
ne optimum factum erit naturam
fontium considerare, et horum
ope ipsius juris quasi pueritiam,
adulescentiam, ^{maturam} ~~adulescentiam~~ et decrepitem
senectutis aetates describere. Quare
juris Romani fata exploratorum
in primis decet insistere illustra-
tioni legum, edictorum, magistra-
tum, et maxime investigationi
respondorum opinionumque et
definitionum fectorum; tum
quia nervus juris Romani inve-
niendus sit, tum quia ex hoc
fonte derivetur quicquid in ubero-
rum juris disciplinam redundaverit:
quod non negabit, qui cl. Distigenii
orationem, de hac re super reci-
tatam (81) perlegerit. — Est nunc ea
ratio docendi, quae magnopere
jubet considerare definitiones
materialium

81, Rhein. Museum
III. p. 85. 89.

id habet incommodi, ^{quod} et ex ingenio
 periodi auctorae nequeat omne prae-
 ceptum juris delinquiri; sic etiam
 magnum incommodum in for-
 tium consideratione cernitur: quo-
 niam unius periodi fontes, ita
 cum iis, ^{unde} ~~quod~~ proximam ^{effluit} ~~intelligant~~
 sunt iuncti, ut et in periodo
 edictorum et in periodo responsa-
 rum ~~fiat~~ ^{sunt fontes juris} leges, (his ipsis aetati-
 bus constituti ~~juris fontes~~; quemadmo-
 dum etiam edicta et responsa pro-
 derunt ad legum edictatum
 aetatem extenduntur, licet pro-
 prie pertineant ad ^{superiora} ~~posteriora~~
 secula. Verumtamen diffi-
 cultas haec amoveri poterit, si
 reputamus ^{averi} unamquamque pe-
 riodum certo insigniri fonte,
 qui sit instar omnium adeo,
 ut quidquid ipsi sit dissimile,
 id etiam ad hanc non perti-
 neat

actatem, licet, si potius ²verba et ¹no-
^{nomina,} ~~con~~ quam ipsam rem ^{id est} conse-
qui, huc utique trahendum esse
videatur. —

§4. Ut exemplo rem illustrem,
lex XII. tab. est fons et regis ju-
ris, et simul juris illius, quod cre-
scente re publica Romana flo-
^{viguit.} ~~rebat.~~ Insequente tempore tales
leges pariter ad actatem edictorum
quam ad periodum legum spe-
ctant; quoniam legum sequiori
tempore ^{in iis} ~~dictis~~ auctores ^{personis has} ~~earum~~ ^{hanc} ~~sequebatur~~ ^{enunt}
~~et statim agere sunt~~
^{et} ~~opinionibus~~, quae magis ad aequi-
tatem per edicta praetorum in
dies creberius propagatae, quam
ad veteris iuris rigorem inclinarent.
~~tot.~~ — Placet igitur leges nomine
quidem ad legum actatem, at re-
vera ad periodum edictorum per-
tinerent. Quapropter a periodo una
ad

ad alteram antequam transeas-
 tur, indicandum erit, quid sit
 in materia juris mutatum
 per fontes posteriori tempore
 apertos, eisdemque tales, qui mu-
 tatis jam opinionibus, hominum,
 idemque et ipsius juris characterē
 mutato, non tales ut antea, sed
 mutati et alieno colore quasi
 infecti fluebant. Atque hic ipse
 transitus ab una ad alteram
 periodum factus, ^{indicans} ~~mutans~~
 juris vicissitudine ^{efficit} ~~prohibet~~
^{ne} ~~libet~~ ³ ~~quoniam~~ ³ ~~ne~~ ³ ~~quoniam~~ ³ ~~ne~~ ³ ~~quoniam~~
 rum singularium ^{inter} ~~ruptus~~ videatur.
 Si ita sit, melius pro ^{cul dubio} ~~certo~~
 foret, ut spectra divisione in
 periodos certas, singulae mate-
 riae ^{se eximant} ~~subsequantur~~ (82). At-
 tas responsorum, ut pote in
 omnes alias vim suam exercent,
 propter definitionem, sententia-
 rum

42, Schilling p. 13. no-
 ta 18.

et opinionum copiam, suppedita-
 re debet argumenta utramquamque juris aetatem definienti.
~~que praevidentur, meditantur.~~ Quippe
 ratio suadet, ut non aliquam illu-
 straturi, prius quam de hac nostra
 proferamus opinionem, audiamus,
 quoniam ipsi etiam prudentes de
 ea senserint. Sic igitur responsa
 opinionumque ^{ibi} Scotorum, per omnes
 aetates juris Romani ^{illis assignabitur} ~~clari~~
~~luculentis~~; utque omnes terrarum
 rivulos ^{flumina}que absorbet
 mare, sic, ^{tractatione eo,} ~~quo~~ quo indica-
 mus, modo ~~tractatione~~ instituta,
 ad hunc fontem veluti suum
 caput, ceteri omnes currum
 suum dirigant. Quodsi con-
 tingerit sub hac forma imagi-
 nem totius juris Romani ex-
 primere, manifestum erit, quo-
 pacto innata hominibus ju-
 ris, nobilitas, moribus ^{in usum et consuetudinem introducta,} ~~caecata~~
 atque ^{o consensu} tacita recepta, apud Ro-
 manos.

invaluerit; quo pacto itidem juris
 sacerdotes custodesque, ad stricti quorundam
 legum vel verbis vel senten-
 tiis, pro iis, qui humano ingenio
 insunt, artis scientiasque stimulis,
 ea, quae ab initio pauca, manca,
 dispersa fuerunt, supplendo,
 expoliendo colligendoque, corpus
 quodcumque perfectum atque
 in suas partes distributum, com-
 ponere valuerint. -

Sectio IV

De iustitia et iure.

Qui de ethica juris significa-
 tione agunt, ius sive iustum
^{hoc esse} illud putant, quod a recta ho-
 minum conscientia ^{pro} est bonum,
 honestum, licitumque probetur.

Qui nostram proficiuntur do-
 ctinam, juris notionem ita
 intelligunt, ut ius idem ^{esse} statuant
 atque

facultas^{tem} faciendo aliquid, vel pote-
 stas^{tem} aliquam in rebus vel personis,
 quam qui sequatur, is simul
 colere iustitiam putetur. —

Capitulum I^{um}

De iustitia —

§. 1. — Quomodo nos credi-
 mus, curatas res divina prudentia
 gubernari, ita quidem et Roma-
 ni^{quoque} sperabantur divinas pariter
 atque humanas res aeterna
 numinis providentia regi (§§).

Perum divinarum usus in
 huius populi jure publico et
 familiarum; at humanarum
 utilitas in adquisitis et obli-
 gationibus maxime committitur.

Ex illo utriusque juris discreviri
 ne justum injustique nobis de-
 scendit: nam qui pariter adver-
 sum divina et humano, fide
 adversum

83, Vetus p. 713. sq. C.
 H. Breker, Doemi-
 sches Recht und
 Recht, Hamburg
 1425. Bernice 5.
 215. Haubold 4. 55.
 60.

fas et iura (nam si etiam ea
 sibi opponuntur) iustum se ex-
 hibet, et qui ^{que dat operam, ut pariter} ~~cusat~~, est similiter
 divinis ^{et} ~~quorum~~ humanis ^{ea, quae debentur iustisque,} iustis
 praestentur; is etiam commit-
 tere cavet, ne ista perlaben-
 tur confundanturque; atque
 ita agendo, iustitiam ex ve-
 teris populi Romani opi-
 nione colit.

S. R. Postquam legibus At-
 tab. et magis etiam lege Canu-
 leja perlatas, ius gentium patri-
 ciarum ad plebejos transiit, tunc
 in quibus rebus cum omnibus
 civibus iam communicatis,
 ipsius iustitiae ratio mutari
 debuit. ^{Sum} ~~Quae~~ enim tutelae ma-
 gistratum ^{traditi} ~~munto~~ cives, ^{summo} ~~corpo-~~
 ri publicae studio ^{sequebantur}
~~et assidue adhaerebant.~~
~~reipublicae~~
 3

cui pro viribus prolesse, ejusque
~~omni~~ ~~et de patria civitati ipsiusque~~
^{i consule} salutem ~~curare~~ quum cuique tri-
 bundo, utque ita nihil faciendos
 unde illa detrimendum capere possit,
 maximum potius vel documentum
 vel officium sentiant. (84) Qui
 contra hanc virtutem agebat, is
 non videbatur colere justitiam;
 cum virtutem negligendo, et adver-
 sus Deos ^{eius} ~~huius~~ ~~ipsius~~ vindices,
 et adversus homines injustum
 se exhiberet.

84, Vicius p. 790.

I. 3. Sed haec quoque ~~in~~ iusti-
 tiae notio, omnia ad pietatem
 erga Deos et amorem patriae referens,
 cavens, ne committere quod Pii
 laesi patriam ipsam possent
 aliquo afficere malo, mutatio-
 nem subistit, ex qua pives Pro-

mani

Ad Debeatur hoc religioni
Christianae, ut divina^{ad} humanis
rebus applicando, fortius remedium
opponeret mentibus mortalium,
quo illi, ad justitiam colendam
revocarentur. ~~Et~~ tunc canonum
et regularum ~~ut~~ quas suas
quoque leges sequi oportere.
Justinianus (87) ~~edixit~~^{edixit} His
maxime quasi fundamentis
semper innixa stetit justitiae
ratio, apud populos Christianam
religionem colentes. —

87, c. 4. 5. C. de Episc.
1. 2.

Cap. 2^m

De jure publico et privato.

§. 1. — Supra jam in preterita
juris definitione (88), nunc
ad ipsum jus accuratius con-
sideremus.

88, J. I. p. 7. Zimmern I
p. 42. 45. Bernice 4.
215. Haubold 4. 58-
64.

Alijque Duae potissimum sunt
 dispositiones, Diversae: *ius*
nimirum aut publicum est
aut privatum. Publicum *ius*
 est, quod spectat ad *statum rei*.
publicae: privatum quod refer-
tur ad singulorum utilitatem.
 Ad *statum rei publicae spectant*
 quicquid publica sanctione
 eorum, quorum est *leges ferre,*
constitutum pernitur: quo
sensu juris publici constitu-
tiones sunt etiam fontes
privatorum juris; ^{quo sensu et} sic etiam
testamenti factio est publici
juris. ^{est.} *At per excellentiam*
dicimus, sub hoc nomine iuris
publici. Ad intelligere, quod
nunc ius gentium ~~est~~ ^{tur?} *vulge*
appellatur?

atque
 et etiam eam formam, qua civi-
 tas Romana gubernabatur (Non
 styruca paristina) ^{vulgo definimus.} Ad hanc spe-
 tantia instituta, in tractatione
 historiae juris Romani de-
 scripsimus; iis institutis, quae
 in ordine iudiciorum consistunt
 ab ^{illa} descriptione repositis, et
 ad hunc locum relatis. Nam
 etsi iuris quod hodie vocamus
 criminale, id est doctrinae de
 criminibus, eorumque poenis,
 cum patetica populi historia
 et disciplinis, ad eam spectanti-
 bus arctior est nexus, quam
 cum iure privato, tamen quo-
 niam tractationem, hanc
 antecedere debet iudiciorum
 privatorum descriptio, ^{ut} ~~conced~~
 iis,

quae infra proferuntur, appa-
 reat, et quoniam ipso iure etiam
 jurisdictionem privatorum descri-
 ptio in dispositione partium
 totius juris Romani privati
 sic apte collocatur, ubi cum
 illustratio reliquarum partium
 istius juris pressè consequitur,
 igitur ^{et nec} doctrina de ordine iudi-
 ciorum publicorum ~~non~~ potest
 referri ad historicam et aeternam
 huius juris cognitionem, etsi
 in tractatione eorum ad politica
 instituta respiciendum sit, dili-
 gentissime.

S. D. Per se ipsum intelligitur,
 illa iure quod saepe solum
 ius publicum vocamus, etiam
 ius sacrum, sive ut nunc vocatur,
 ius

Quid? quod sacra privata, (90)
^{orum} quae et ipsa ^{orum} ~~privata~~ ^{res} ~~ad~~ ^{res} ~~publi.~~
^{res} ~~publicas~~, ad ea sunt aucto
^{con} ~~vinculo~~ ^{um} ~~conjuncta~~ privato jure,
 ut ab eo separari nequeant?
 Pertinet, ut reliqua ex publice
 sancitis constitutionibus, quae
 ad privatum jus pertinent, re-
 censeamus. Consistunt ea in
 rerum dominio, commercio, pec-
 uniarum jure, familiae
 viculis, obligationibus, herede-
 ditatibus. Adquiruntur ^a ~~mut.~~
 tuncque partim propria
 Romanis jure, partim jure
 omnibus populis communis.

Cap. 5.

~~De jure scripto et non scripto,~~
 De jure

naturali, gentium et civili. —

S. 1. Jus (91) hoc, quod commu-
ne est omnibus populis, ut videtur.
totale (92) jam manente, partim
moribus recipitur, partim constituitur.
Apud omnes populos communi
consensu omnium id usurpari
solet, ut et magistratus et iudices
illud jus maxime observent, quod
a deo placuerit omnibus, ut non
fuerit, necesse id scripto compro-
bendere (fr. de D. de legib. § 2. Paulus
VII. ad Sabin.). Apud Romanos in-
primis tanta illius juris, quod
ex non scripto venit, erat aucto-
ritas, ut etiam ad leges et inter-
pretandas et tollendas, valeret
consuetudo (93). Neque tamen
in hac re exprogerri sunt, ut
credendum

91, Dirksen l.l. Freyske-
ben l.l. Zimmern I.
p. 51. — 59. Das Ge-
wohnheitsrecht von
G. Fr. Luchta, I.
Th. Erlangen 1828.
J. C. Kall, Observa-
tiones de jure non
scripto, Hafnia
1828.

92, Ethic. ad Nicomach.
III. τῶν νόμων
τὰ μὲν κατὰ τὰ
ἡδέμματα, τὰ δὲ
κατὰ τὰ εὖ. Et
Rhetoricor. I. 10.
νόμος δ' ἐστὶν ὁ
μὲν ἰδιόγ, ὁ δὲ
κοινός. λέγῃ δὲ
ἰδιόν μὲν, καὶ
ὅν ἡδεμμένον
πολιτεύοντα. Κο-
ινόν δὲ, ὅσα ἀγα-
θὰ παρὰ πάντων
ὁμοθυμαδόν δο-
κεῖ.

93, Memorabilis est
locus, et Juliani
Digestorum libro

rationem ipsam, aut leges, levis
vinci posse, consuetudine: utriusque
enim horum, repugnantem, con-
suetudinem, etiamsi longaevi sit
usus, observari non debere. Con-
stantinus. (c. 2. C. Quod ut longa
consu. 8. 3.) etiam ait. Aliter, se-
res habet apud hodiernos, quos.
Dum populos: horum etenim
quidam consuetudines, quamvis
sint absurdae, Ideoque rationi
repugnantes, religiosissime
colunt.

S. 2. — In prima huius operis
parte diligenter notari iuris scri-
pti et non scripti species; simulque
locum has iuris distinctiones non
quidem referri ad formas sub
quibus evadentur, sed pertinere

eat

xciv excerptus (p. 32. p. 2.
de legib.), ex quo vox consuetudo,
coutume per multa seculorum
saecula, in Gallia, in Gallia
et in Germania, pro iure contrae
regionis proprio, quomodoun-
que natum esset, facta atque
habita sit. Novum est et val-
de notabile, quod primus ob-
servavit cl. Pothius (Zyt
B. IV. p. 300) novam locu-
rum feriem ab ea initi-
um capere.

potius ad originem suae auctorita-
 tatis. Tunc enim solet, ut aliquando
 alicuius juris norma ex salutari-
 tas conscientia recipiant homines.
 ita, ut promulgationis solemnitate
 non indigeat, at nihil ^{minus} ~~magis~~ ta-
 men ab hominibus observetur. Huc

~~Haec~~ referenda sunt, praeter mores
 majorum, consuetudinesque, de
 quibus ^{supra} ~~super~~ ~~disseram~~, ea praeter-
 sum jura, quae in civitate Ro-
 mana praeterim ministeriorum impe-
 rij officiositate, praeterim respon-
 prudentum, praeterim denique Digges-
 tationi (vini) fori (Tom. I. p. 100.),
 suam debent originem. Quoniam
 vero utilitas rei id ^{bat} ~~prospicit~~ ~~ibi~~,
 ut haec quoque jura, praeterim ac
 leges ipsae, ad hominum notitiam
 deferrentur.

illoque litteris consignari debe-
 rent, et sic formam eorum ex-
 ternam si spectes, ad jus scriptum
 pertinere viderentur: factum est,
 ut in ipsis fontibus, promiscuo
 nomine appellentur, et modo
 jus non scriptum, modo jus
 scriptum constituere dicantur
 (J. 3. P. de J. N. G. et C. ^{1.} §. 2. ^{1.2.}
 2. §. 12. J. de O. P. Pompon.
 libro sing. Enchir. ~~4.~~). -

§. 3. - Proinde originis tri-
 plex jus esse dicunt Romani;
 naturale scilicet, gentium et
 civile. (M). Jus naturale ita
 definiunt, ut dicerent id esse,
 quod natura omnia anima-
 lia docuit, crederentque idem
 jus quodammodo esse com-
 mune

94, Zimmern I. p.
 49-51.

omnium animantium: at etiam
ad jura officiaque hominum, id
^{ceruebant} ^{qu} pertinere, ~~quatenus~~ ^{re} per rati-
onem, licet: quippe ad quae
solo instinctu impellantur ani-
malia, ad ea homines (quorum
mentibus honestates et equitatis
cognitionem ingeneravisset na-
tura) propria ratione ad ⁱ ~~necessitates~~.

Legem contra ea, a natura
mortalibus dictata praecipta,
quae et ipse appellavunt jura
naturalia, jura naturae, naturae
lege sancta, & Cicero de Offi. III. 17)

quin peccarent homines, ^{non pote-} ~~deorum~~
^{non} ^{caveri} ~~claudubant~~ ~~motu paterant~~ in ci-

vitate Romana ^{aggi} ~~et~~ ~~terroris~~
cum ipse res publica ^{finis} ^{quosvis} ~~habeat~~ pec-
^{non nisi tum} ~~cata~~ ~~trans~~ ~~saltem~~ ulcisceretur

si quis

ea committendo ~~et~~ contrariis
civitatem simul peccavisset

J. M. Villemain, à Paris 1823.)

Quare Cicero (De R. P. III. 8.)

non dubitavit affirmare, civitatem

~~tem quod obstringat esse aliquod~~

~~fact~~ jus naturale in civitate constituta
legibus vel ideo valere non posse, cum id
certo fundamento non innitatur, ideoque

justitia secundum hoc bene administrari non
possit. ~~Denique~~ ^{incept} hoc digna memoratu addidit

(De R. P. III. 5.): "jus enim de quo quæri-
mus civile est aliquod, naturale nullum:

nam si esset, ut calida et frigida, et
amara et dulcia, sic essent justa et in-

justa eadem omnibus." Posteriori tem-

quidem aliquam

pore florentes Icti non negarunt (hujus
juris vim esse, ~~monstrare~~ s. c. Ulpianus.

fr. 32. D. de R. P. (lib. XLIII. ad Sabinum) et magis
etiam Tryphoninus fr. 64. D. de condect.

indeb. (lib. VII Digestor): sed non tamen non talem esse putabant,

~~esse~~ per quam aliquid agi posset; ~~id est~~

~~que negarunt~~. Veniam enim et ~~iste~~

~~quidam~~ erant, jus extra civitatem natum
atque firmiter esse omnino require.

In hac scilicet Romanorum opinione repre-

bandum

suam apertam supereminē collocavit.
I. C. Hall. ~~1774~~ ~~1775~~

§ 3. - Aliis gentium, id est ius quod
omnium populorum quod Romanis (95)
involuerent utilitas aut necessitas secum
ferret (96), inde ab antiquis iuris tempor-
ribus Romae vim suam exercuit. Na-
turales enim acquisitiones ab antiquis
firmis inde temporibus iure civili re-
ceptae erant, etque efficiant, ut
res nec mancipi similiter adquisi-
tae ex iure Quiritium adquirentis
fierent. # Quoniam ^{vero} ~~nam~~ ~~namque~~
peregrinas gentes in civitatem recipiende,
^{rem Romanam} ~~reges~~ augebant maxime, non potuit
fieri, quin externi mores in urbem
introducerentur. ^{Cives ep. hospitibus} ~~facti~~ ~~facti~~ ~~facti~~
sic ^{accepti} ~~facti~~ non prohibebantur ~~facti~~
iuris ^{antiquae patriae, quatenus eorum} ~~facti~~ ~~facti~~ ~~facti~~
munis unus non adveniret publi-
cae salutis, quo pacto affuerit Ro-
mani sunt ea observare, quod com-
munis utilitas apud alias gentes consti-
tueret. Hinc factum est, ut cum pri-
mis temporibus in duntaxat ius, quod
gentibus Romanis proprium esset,
^{nomine}

95, gentes a Latinis
scriptoribus posi-
tum reperitur pro
iis, qui non sunt
cives Romani. Haec
vocabula civis, gen-
tes similiter sibi
opponuntur, ut in
Graecorum lingua
ἐλλήν, βαρβάρους
96, Jo Aristotele lib.
vōmos κοινός di-
citur.

vide Auct. de B. hisp. c. 17

juris gentium insigniretur, posse:
priori tempore coepta sunt peregrinarum
quoque civitatum, primum quidem in
Italia ~~positarum~~, deinde etiam extra
Italiam ^{sub} silarum jura, hoc vocabulo
intelligi (97)

S. H. Huius *juris gentium* contrarium
erat *ius civile* (98), hoc est *ius* ex populi
Romani ingenio moribusque, sive ex
imperantium auctoritate sive aliunde
profectum (99). Sed Praetores qui
dando, dicendo, addicendo ex *jure*
civili iustitiam administrabant, ad *juris*
gentium tabulas facile deinceps
dentem iniquitatem *juris civilis* emenda-
turi (Rug. p. 278): et eadem *florum*
opinionem libenter sequebantur sua:
centium, ^{id est} quod *juris gentium* est
naturali aequitati consentaneum esse,
et a *jure civili* alienum non puta-
re (Cic. de Off. III. 17). Jam
vero huiusmodi rigorem *juris* melius
mitigare possent, nunquam omit-
tebant occasione data exempla ex
juribus peregrinarum gentium petere,
atque ea iuxta *juris civilis* praecepta

ponere

97, Credunt alii (cf. Schunk
Jahrbücher IV. 2. p.
142) inde deduci apud
Romanos primam *ju-*
ris gentium notionem,
quod hi, cum pere-
grinis dicendum *ius*
esset, quarere debe-
rent, secundam cu-
jusnam *juris* prae-
cepta his dici id de-
beret. Sed Praetor no-
titiā *juris gentium*
inter cives propaga-
vit, eadem primus
cives Romanos non
inbuit.

98, qd Aristoteli l. l.
νόμος ἰδιός ap-
pellatur.

99, Naturam *juris*
Romani confide-
ravit Cicero Top.
2. *ius civile*
definendo. Diffen-
tit cl. Engel-
bach, über die
Usucapion zur
Zeit des zwölf-
Tafeln, Mar-
burg 1818. p. 4.

quo magis id sub vultu caderet, quod
 durum et iniquum in hoc ^{jure} consti-
 tutum ~~est~~ esset. Verum tamen ea
 pars juris civilis, quae conditionem
 familiarum spectaret, aut parum
 aut nihil plane affectu est ab jure
 gentium: quippe quod conspectu im-
 perio et religione regerantur, ea
 Praetoris iudiciumque arbitrio exem-
 pta esse volebant Romani. —

§ 5. — Jam vero cum ex jure, quod
 sua consuetudine suaeque juris pruden-
 tia dederit, facile se exuerent Ro-
 mani, atque ita ad formas juribus
 omnium populorum communes
 suum jus ^{magis ac magis accommodarent} ~~proprium~~ ~~admodum~~ ~~adeo~~
 ut, solemnibus quodam loquendi for-
 mula, id omne adpellarent incivile
 quod cum jure gentium non con-
 veniret (100), fieri non potuit,
 quin juris naturalis, gentium et
 civilis notiones, aut permiscerentur
 ab hujus populi ^{adeurate} ~~illis~~, aut non

100, Briffonius s. h. v. Fre-
 ier leben p. 106.

discernerentur.

Definirentur (101). Si quis igitur
 originem singulorum institutorum
 cognoscere velit, non quidem ^{opiniones} ea de re
~~trahentes~~ Jctos Rom., quos vulgo
 sunt ambiguit, consideret, sed ipsam
 naturam ~~eorum~~ scrutetur, ut
^{intelligat,}
~~scilicet~~ utrum sic stabilita jura
 gentium constitutis, ^{an} ~~aut~~ juri civili
 debeantur. —

§ 6. — Et haec ^{quidem} ~~etiam~~ res jam abso-
 luta ~~est~~ videtur. Siquidem de
 origine, natura et interstitio juris
 scripti et non scripti ^{supra} ~~scripti~~
 disputatis; et de qualitate legum
 tam communium quam priva-
 rum (privilegiarum), quos prae-
 cipuam partem juris scripti con-
 stituunt, in toto primotragus
 operis, ~~et~~ ^{esse} ~~trui~~. Reliqua, quae
 de hac re dici solent, ea nunc ex-
 plicandi tempus non est. Siqui-
 dem falsis videntur origines et
 progressus utriusque juris
 (id.)

101, consulto has notiones
 turbasse eos putat Tre-
 iesleben; quod mihi
 displicet.

est scripti et non scripti nunc
 enarrare, at singularia quodque
 de iis dicenda de iis propriis locis retulisse
 fuisse. Ita enim optime apparebit,
 in quibusdam ^{in rebus} iuri Romano nocuerint,
 in quibus profuerint legum lator-
 res et interpretes; ^{illas} suis causis ad-
 commodando; ius singulare et consti-
 tutiones personales, id est privilegia
 irrogando et faciendo; et denique
 quatenus iis atque natura latorum
 legum fuerit. Si quis tamen
 ista cognoscere jam nunc conaspiciat,
~~scribit~~ praecepta horum ex erudito
 opere d. Warmking totius a
 nobis laudato haurire ⁽¹⁰²⁾ poterit.

102, Commentarii etc.
 I. p. 152. - 169.
 Timmeru I. p.
 59 - 65.

Periodes Legum.

Argumentation.

Juris Romani ad hanc periodum
pertinentis formam exhibent, for-
mulae solennes, scilicet etiam imaginem
eorum offerentes, quae in quatuordecim
vita obveniebant. ~~Haec sunt, inde~~ ^{quasi} hujus quidem rei non haec causa est,
~~denotanda, quod~~ hoc tempore Romani
vix, vitas civilis particeps, tam
ingenio, ^{aut vi et age} ~~seu imaginationis~~ nihil
sepe attingentes, indigerent ad actus
juris facilius percipiendos ritibus
solemnibus, qui indicarent quidnam
et de quorum agatur. (Dupont
hoc credit) ^{facile} ~~(103)~~; nam enim dicitur
rit, ^{omnis expeditionis expertis et ignarus} ~~ita infirmus quod in sollicitudine~~
~~positus~~ fuisse haec ^{aetate} ~~etiam~~ Roma-
nos: sed potius provergit id ex
more hujus populi, qui, quamdiu
Romanorum nomine dignus erat,
tamdiu persuasum sibi habebat,
cuncta negotia tunc bona fide
geri,

103, Disquisitiones in
Commentar. IV. ju-
stit. Gaji, Lugd.
Batavor. 1922. p.
39.

cum palam et ritibus solemnibus
adhibitis ea celebrantur. — Omne
negotium, sive ad res sive ad per-
sonam id pertinebat, quod ritibus.

solemniter ~~adhibitis~~ gestum non
erat, aut nullam habebat vim,
aut certe ^{non is ius} ~~toto~~ effectus, ^{erat} ~~non~~ ^{quem} ~~constat~~, ^{quales} ipso iure ^{habere} ~~partem~~.
^{namque erat} ~~tristior~~ negotium solemniter cele-
bratum. —

Lib. I.

De re iudiciaria.

Quoniam actiones cum ipso iure,
quod eas ^{tam} defendunt, arcto vinculo
colligatae sunt ~~ad~~, ut poss. ipsius
iuris praecepta actiones, quibus hoc
ius defendatur, soleant in fontibus
semper exhiberi, igitur or-
tatur oratio mea ad universa
rei iudiciariae descriptione; ut
ita appareat, quoniam modo iure

infra

si aliorum contrectationibus violan-
tur, aut tueri aut persequi va-
leamus. —

Particula I.

De iudicio privato. —

Principio de iudiciis privatis agitur.
Haec ita a nobis deoribentur, ut
primum quodramus, ubi nam jure
agatur, et quomodo ~~modo~~ agatur.

Actori actione agenti adversarius
negare solet: haec ergo vocabula
ago. (etymon verbi in ago quod ^{nego} ~~ago~~)
(104) opponuntur sibi. —

104, cf. Ballhorn, über
Dominium, Lengo
1822, p. 151. nota 1.

Sectio I.

Ubi nam jure agatur.

Oportet presente utroque litigante
sege agatur, apud magistratum
sege expressum constitutum: mi-
nimis, haec aetate, in qua
sumus, apud Regem aut apud
Praetorem. —

Cap.

Caput I

Reges, his vero ejectis Praetores (Consules) et alii cum imperio constituti magistratus,

jura reddebant: ab his iudices (arbitri) dabantur.

§. 1. Apud veteres Romanos similiter ut apud cunctos antiquos, populos regum erat munus, ^{unde} ~~ab~~que ullo privati hominis interventu ^{imperio} subditorum dirimere lites. (109) Ordinarium erat peti ius a regibus,

omnesque controversias regis expectantari judiciis. Plerumque tamen reges bello aliisque negotiis

impediti, ^{quum} ius dicere non ^{essent} poterant, eam ^{pro-}

^{vinquam} ergo ^{quum} aliis delegabant: quam in rem ^{aut} forte ^{brevis} elegerunt eos, qui ipsis in consilio erant, patricios.

Servius Tullius publicarum tantum causarum cognitionem sibi servata, ceterarum privatorum ^(Dionys. IX. 29.) iudices esse voluit. Verum tamen in dubio erit relinquendum, quinam hi fuerint, scilicet

109, Heinecc. IV. 6. 5. 2.

Hugo p. 274. 275.

Niebuhr I. p. 357.

Zimmern III. p. 2-

8. 24. 32. 46. 57.

89. 99. Haubold

5. 883. 892. Ber-

nice 5. 216. 217.

an magistratus essent, ^{an} privati ho-
mines, similesque iis, quos Praetor sui
nempe tunc solebant vocari omnes.
Summi magistratus, regibus exactis
moderans iudicia, daret. ^{ut dicitur} Lutatius qui-
dem Aebutius (I. p. 441) iam ab
antiquissimis inde rei Romanae tem-
poribus, iudices privatos ex singulis
tribubus lectos fuisse, qui postea centum-
viri dicti sint, eosque ipsos esse, qui
in lege Horatia (Liv. III. 55.) iudices
appellati fuerint: sed, nondum com-
probata est haec opinio.

§ 2. Quod igitur iam sub regibus, sed
varie pro diversa, qua vivebant, con-
ditione, quaque erant incolae, obli-
nuerat, ut de quibusdam causis non
ipse cognosceret, qui iuridicando
praeserat, sed de iis statueret ab ipso
designatus iudex, atque ita separa-
ta esset cognoscendi et iudicandi
potestas; idem illud ^{ut} obtinere ^{in posterum,}
~~pergeret~~ voluere Decemviri. —

Est

At in quibusⁱⁿ negotiis debue-
 rit judicare, magistratus ipse, in
 quibus iudex, sive, ut verbo artis
 utar, quædam lites distinctas
 sint in jure, quædam in
judicio, id in testimonium^{or}
 defectu neminem esse dicturum
 probe scio. Hoc tamen dubitari
 non potest, quin peragerentur
 apud magistratum ea omnia,
 quæ imperii essent: scilicet hic
 judicator et confessos reos adju-
 cabat, in possessionem bonorum
 rei mittebat auctore rei; actus
 voluntariis juris dictionis, ut
 dicuntur, peragebat; lites ipse
 cognoscebat et dirimebat, eas qui-
 dem omnes. ubi de jure actoris
 nihil ambigebatur; sin contra
 erat, iudicem dabat. Paucis
 rem absolvam: magistratus
 cognoscebat.

iudex iudicabat i. e. ius dicebat
 sive iudicabat pronunciabatque
 Haec est enim prisca huius verbi
 significatio (106) qua sola iuris in
 quacunque controversia investigatio
 et pronunciatio continetur, nullum
 que murus, iuri cuique restitu-
 endi, quod nunc in iudice fore emi-
 net, ex appellatione significatur.

(107) Hinc quaestio, iudex ex iurene
 an ex aequitate cognosceret. (Siebahr.
 I. p. 441.) alia ^{quoque} questio eademque gra-
 vior ^{illa} inest: etenim ratione habita
 iuris aequitativae, quam iudex ius
 indicando observaret, ponit in iudice
 ipso duplex persona, scilicet iudicis ar-
 bitrique, deprehendi. Et ~~ex aequitate~~
^{quidem} recentibus iuris Romani interpretibus
 distinguitur ab iudice arbitro (108).

Sed conjuncta iudicis arbitriae
 mentio semper occurrit: et nulla
 paene causa ex legibus XII. Tab. di-

sceptanda
 CCC

106, Varro de l. l. p.
 238. Nonius Mar-
 cellus IV. p. 139. ed.
 Godefr.

107, Huschke, Alecta
 literaria, Lips.
 1826. p. 209.

108, v. Haffelt, de legis
 actionibus, Gro-
 ningae 1824. p.
 94-95.

at recuperatorum nomen magis
 facti sit quam juris, et ad solam re:
 rum, quam quis amiserit recuperari
 tionem referatur: recuperatores
 ab initio non alias controversias ju:
 dicant^{se}, quam quas cives cum pere:
 grinis haberent, quippe quo casu
 quid esset juris inter civem et pere:
 grinum quodvis non potuerit, quo:
 riam peregrinis nulla juris civilis
 Romani, sicut nec Romanis pere:
 grinis juris, communiis fuerit. Ve:
 rum tamen neque in ~~quodvis~~ de
 iudicibus, qui inter peregrinos et
 cives agnoscerent, questio absoluta
 esse, videtur; quippe ut Galii
 et Helii loco, quem Festus (v. recipi:
 ratio) servavit, unius eo quidem,
 quo sola haec recuperatorum
 notitia innitur, abunde decla:
 ratur, ad eos tantummodo pere:
 grinorum, referuntur recuperatorum
 iudicia, quibus cum Romani
 foedus.

²
 fecissent. Ut quis negare velit omnino
~~nullo~~ commercia habuisse Romanos.
 cum aliis peregrinis, iis nempe.
 quibus ^{cum} ~~quae~~ foedera habebant nulla?
 Quare equidem conseq. si de litibus.
 viris rendis, quos ex contractu peregrini
 et Romani orientur (110),
 foederibus, nihil cautum fuisset,
 atque sic recuperatores dari non
 possent, peregrinis licuisse per pa-
 trosum, ad quem se adpti^{ui} ~~ad~~ ^{ui} ~~ad~~
 cum cive Romano agere (111). Cicerō
 (de Orat. I. 39.) ad quis adulicanti
^{intelligit} ~~inquit~~, de cuius significatione
 vide sis quod disputaverunt Nie-
 buhrus (I. p. 336.) et Klentze (ad-
 leg. Servit. III). Litis, quos Romani
 cive esset cum peregrino vel in
 XII. tab. habetur ratio, in quibus.
 occurrit statutus dies cum hoste,
 (haec verba artis esse, illa, quod de
 iurjurando militum Cinnius
 apud

110, J. I. p. 27. Hei-
 nec. Ap. I. 6.
 §. 134. 39.

111, sic etiam apud
 Germanos, lpr.
 p. 396. 39.

Jellium XVI. 4. refert, admonuit;
 id est dies iudicii causa, cum pere-
 grino constitutus. Restat qui in-
 ter cives et peregrinos ius diceret,
 nondum constituto, idem ipse
 magistratus, qui crimina et de-
 licta a peregrinis commissa vin-
 dicabat, has quoque lites disce-
 ptavit. videtur. Ex hinc mores
 per iudicem et per recuperatores
 lites ^{invenientes} ~~disceptantes~~, manavit dicen-
 tem legitimorum et imperio
 continentium iudiciorum. (Gij.
IV. 103.) vero abfirmitate non est
 ita ^{sci hinc} ut primis temporibus duntaxat
 ea iudicia dicerentur legitima, quibus
 legibus Romanis inter solos Romanos
 cives disceptarentur, at ea, quae recupe-
 ratoribus. aut patroni persona inter-
 venientibus. inter cives et peregrinos,
 aut peregrinos solos peragerentur,
 imperio, nempe arbitrio magistratus
 haec genera iudiciorum moderantis,
 contineri dicerentur (112) . —

112, Zimmermann III. p.
 49. 59.

Caput III.

Cui, cum quo, de quo, quo tempore,
quibus testibus iustis meritis adhi-
bitis, liceat lege agere..

§1. Si quis ratur, qui legitimam perso-
nam standi in iure habeant, sive
qui possint lege agere et quibusum
lege agatur (113), in utroque casu ea-
dem est responsio: scilicet, civitatis
conditione qui utuntur, praeter eos,
quibus aut iudicati manus non esset
injecta, aut qui honorum administratio-
nem ademptam sibi non ha-
berent (furiosi, prodigi), omnes in
iis venire et agere poterant. Qui
sub tutela essent, mulieres, pupilli
pupillaeque, ^{illis non nisi} ~~aut~~ tutore auctore
lege agere ^{licuit.} ~~poterant.~~ Virginia, quod
mancipium esse ^{dice} ~~constat~~ retinebatur, rapta
est in iis, quamvis. Heinkecio (iv. 6. §. 15.)
ab ipso videatur. Si quando tamen
accidit, ut his ipsis sub tutela manen-
tibus personis cum tutore seio lege
agendum esset, huius rei causa aliis
tutor dandus erat, quo auctore hae-
c legis actio perageretur (Gaj. I. 184.
Ulp. II. 24. 25.).

§2. Statum familiae habentibus, posse-
rivi demum tempore, neque etiam

113, fr. 2. tab. II. fr. 3.
tab. II. - Heinkecio.
iv. 6. §. 42. et 10.
§. 1. 2. v. Haffelt
p. 101. - 109. Zim-
mern III. p. 462.
sq. Bernice §. 240.
Haubold §. 901.
919.

tam
§

ex omnibus causis, concessas esse actiones.
 scimus. Unde non temere colligitur,
 eos, tempore legum XII. tab. lege agere
 non potuisse. Nec fere dubitandum
 est, idem obtinuisse in iis, qui erant
 in mancipio. (Gaj. II. 96.) Sed ^{num} si
 rei essent, lege agere et conveniri pos-
 tulerint, hoc quæritur. Et quæ fami-
 lium familias attinet, lege XII. tab.
 ex delicto, saltem interdum et si
 poena esset pecuniaria, non agebatur
 cum ~~re~~^{eo}, sed cum patre (Gaj. II. 97. § 9);
 et certe dicendum, filium ceterasque
 alieno juri subjectas personas. pristi-
 no hoc quoque in causa obligationum
 fuisse loco fervorem (114). —

§ 3. — Alieno nomine agere non lice-
 bat, nisi per exceptionem, sive quos
 in eo, ut quis alieno nomine agit,
 aliquis sit, quod aversentur ~~simpliciter~~
~~populi~~, (115) et propterea illud
 respuerint Romani; sive quod
 semper requisiverint. litigantium
 presentiam, quod alterutrius agen-
 tiam, non ferret prisca juris ratio.
 Et Gaj. (II. 82) et Institutionibus
 Justinianicis

114, Gaj. IV. 38. pr. 2.
 §. 2. De de capite
 minut. 45. (Ulp.
 XII. ad Ed.), ubi
 attendas ad ver-
 bum interdum.
 Papinian. Resp.
 IV. 4.

115, sic nec apud an-
 tiquos Francos,
 citra principis
 rescriptum per
 procuratorem age-
 re licebat; cf.
 Marculphi for.
 II. 21. Fabrotius
 ad Theoph. tit.
 De iis per quos
 agere, n. 50.

simplici vivendi
 disciplina uten-
 des

(pr. de iis per quos. IV. 10.) constat,
 alieno nomine agere licere, si pro
 populo, si pro libertate, si pro tu-
 tela agatur (tat. VIII. p. 20). Ad of-
 ficia cognatorum hoc in primis
 pertinuisse videtur, ut alieno nomine
 scilicet pro necessario agerent, quando
 de libertate et pro tutela legi agen-
 dum erat. (Falerne p. 46. sq.) ^{qui} si ^{cuiuslibet} ~~liber~~
 id facere nollet, ~~aut~~ ex po-
 pulo talem causam in se suscipere
 licebat. Peregrinis et cum pere-
 grinis quoniam modo agendum
 esset, ^{demumstratum est.} supra ~~explicatum est.~~ Si de
 nomine quæris, quo appellari sole-
 bant istæ personæ alienas causas
 in se suscipientes, id quidem certe in-
 dicari non potest. Viridici
 enim ~~appellati~~ ^{ti} appellabantur,
~~personæ~~ qui etiam alieno agebat
 nomine, generale vocabulum,
 quo istæ appellarentur personæ,
 non est. Posteriore tempore dicti
 sunt patroni hi omnes, qui patro-
 cinium alienæ causæ suscepissent;
 sicuti etiam clientes appellari coepti
 sunt.

ii omnes, quorum causa defendenda
sic suscepta fuisset.

S. 4. ^{De rebus tantum} ~~Duntaxat~~ ⁱⁿ commercio manentibus
juris privati questio esse poterat.

Quod si quis adversarium suum fru-
stratus, rem, de qua controversia erat,
in sacrum dedicaverat ^{isset} usum, atque
ita fecerat ^{isset} ut eadem extra commer-
cium esset, dupli poenam patiebatur. (116).

Quod attinet tempus, quo lege agi po-
tuerit (Kuzs. p. 270), dicendum est
propter dies nefastos lege agere non
licuisse, quippe duntaxat diebus fastis
Praetor dabat iudicem, dicebat vindi-
cias, addicebat iudicatum: et hoc est,
quod tria illa verba: do, dico, addico

significant. Ea verba in tractu
hujus operis a nobis illustrabuntur,
quoties occasio dabitur singula
munia Praetoris, jura quaeque
locis, describendi. —

S. 5. — ^{erat} ~~Judicare~~ nunquam poterat
iudex, nisi ^{4. 1. ante} ~~ante~~ ^{ibid} ~~audiret~~ ^{is} ~~testes~~ ^{inspectis} et
~~inspexisset~~ ^{poterat} ~~indimenta~~. Duplici
modo poterat fides erui, aut jramento
(quod praestare duntaxat ^{poterat} ~~ea~~ ^{quae} ~~personae~~),
quae

116, fr. 2. D. de liti-
gios. 44. 6. (Gaj.
VI. ad leg. XII. tab.)

quae etiam ^{3.}testimonium exhibebant
²solemne (117), aut testimonio. Est
 testimonium ⁱⁿ iudicium ore prola-
 tum, quod ad rem quantatamunque
 erucandam adhiberi solet, quod omnes,
 et fere etiam praebere poterant, & atque
 etiam ~~et~~ praebere interdum cogeban-
 tur. Pro hoc ut ita dicam neces-
 sitate expresso testimonio, ne quidam
 cognati, ^{quidam} affinesque excusari semper
 poterant (Flenke p. 36. ff.) Et hoc
 testimonium in causa publica sibi
 praestandum testibus denunciare,
 i. e. ritu solenni eos rogare reus.
 Debebat, ut sibi ^{ae} praestarent. Nimi-
 rum ex legum XII. tab. praeccepto
 trinudivino i. e. septem decem
 dierum spatio, ~~nona origine septem~~,
 est praestandum quidam in iustitiae
 tantum (cf. Varro de R. R. II. 1.) ad
 domum, cuius testimonium implo-
 rabat, denunciatum ire debebat
 (XIII. III. p. 335). Capitis poena ma-
 nebat saluum septem (tab. VIII. p. 23).
 Alia conditio est testimonii in cau-
 sis private iuris praestandi. Al-
 ter

117, sic etiam apud vete-
 res Germanos, Grimm
 p. 894.

At hoc praebendo arcebantur impubes-
 res et feminae. ~~At~~ testamentum con-
 dendum, ne puberes quidem, si ad
 familiam sive testatoris sive here-
 dis pertinerent (domesticum testi-
 monium) adhiberi poterant. Si
 in his causis testes adhibiti, testimo-
 nium suum denegassent, ii ex
 legum XII. tab. ^{scri}praecepto improbi
 intestabilesque esse jubebantur. Co-
 gnati adfinesque, quin privatim
 testarentur contra suas familiae
 membra, excusare se poterant. ¶

De iurjurando in XII. tabulis com-
 pluribus legibus cautum fuit (Cicero.
 de Off. III. 31.) sed ^{num}~~non~~ iuramentum
 etiam ad suppiendas privatorum li-
 tes ex harum legum praeecepto
^{potuerit}adhiberi, iuste subauctoratur.
 (Lodov. III. p. 384. n. 2.)

Caput III

De in iis vocatione et postulatione,
 de iudicio. ¶

§1. Si qua controversia erat exorta,
 nec intra domesticos parietes
 poterat

ab amicis componi, ^{ad} ^{ut} ~~reus~~ in ius iret,
petebatur (118). Hanc in ius vocatio
dumtaxat facto die fieri poterat. Reus
semel ipsum petebat actor reum exibat,
ut iret, et neque a precione neque
a magistratu in huc perageretur.
adhibebatur (119). Extra domum
^{deprehensus} ~~comprehensus~~ reus in ius vocari pos-
tuit; e domo ^{reus} ~~reus~~ rapere non
licuit, sacra enim ibi libertas
ac tutela (120). Si reus magis sponte
ire nollet, pedemve frueret
(121), i. e. pugeret, oborto collo in
ius raptibat reum actor (manus
injectio pura). Simul vero ante-
habatur id est aliquem eorum, qui
forte adfuerant, advocabat, ut testis
(122) esset iustae comprehensivis;
ni hoc fecisset, videri poterat actor
injuriarum commississe reum ad-
prehendendo (M.C. Mayer. p. 24).
§ 2. Quando actor et reus in iure
pro tribunali magistratus adpa-
rissent, hoc enim at non alio
loco (in curia) ius dici debuisse

118, fr. 1. tab. 1. fr. 2. tab. 1.
fr. 3. - 5. tab. 1. - Heincc.
IV. 6. 4. 11. 13. 14. 16. 18.
Hugo p. 277. - 279. Tim-
mern III. p. 326. - 331.
Bernice 4. 245. Haubold
4. 908. 912.

119, ita quoque apud veteres
Germanos in ius vocatio
peragebatur (fr. 842).

120, fr. 14. D. de in ius
voc. 2. 4. (Gaj. VI. ad
leg. XII. tab.); cf. fr.
20. D. h. t. M. J. May-
er, ad Livii III. 44. sq.
Stuttgartia 1828.

121, sic et in iure Germ.
Lyrim p. 142.

122, sic et in iure Ger-
man. fr. p. 146.

leges XII. tab. statuerent (Mauritoli
§. 905.) aut confitebatur, reus se
debere, quo ~~et~~ ipse pro iudicato est
habiles, quippe qui quodammodo
sua sententia se damnavit; aut
quereret ex actore cur ipsum in ius
vocasset. Re per actorem ex-
posita, reus, si injuste negaret,
dupli poena praestabatur: etenim
~~leg.~~ XII. tab. cautum erat, si quis
quod lingua nuncupasset infamia-
retur, duplione lueret (Cic. de
Off. III. 16.)

§ 3. Quatuor causae impediunt,
quo minus aliquis in ius vocari
aut capi potuit ^{ex} nimirum adem-
pta quibusdam in ius veniendi
potestas (quod jam explicavimus),
morbus fortitudo, aut aliud legiti-
mum impedimentum, v. si in
ius vocato featus dies cum hoste
esset. Vulgaris morbus, id est im-
becillitas aut ^{infirmitas} invalidentia quodam corporis
aetate senilis impedimento nota
erat

quominus. reus sequeretur; sed
 qui eum vocaret, ipsi vehiculum,
 quod adpinctis pueribus. trahebatur,
 (jumentum) dare debebat, splau-
 sium tamen unoque tectum (arce-
 ram), ^{ei praebere} ~~huc dare~~ non tenebatur. Item
 quin sequeretur in ius, prohibebat
 vadinonium datum. Reus nempe,
 cum in ius vocatus ire nollit, va-
 dinonio opus fuit, ut si nempe
 manus injectionem a se depelleret.
 Erat igitur vadinonium sponsio,
 qua vades, nempe homines con-
 fulto ad id a reo adhibiti, spon-
 debant reum fisci, pro id est promit-
 tebant reum certo die et loco in
 iudicium venturum, adiecta pecu-
 niaria poena auctori solvenda, ne
 reus legitima causa haud impe-
 ditus se sisteret (123). Huius vadi-
 monii praestandi duplex causa
 fuit: nempe faciebat reus vadi-
 monium ^{eo consilio} ~~ut~~ ~~ut~~ ~~ut~~, ut tri-
 bunat evitaret Praetoris (124), aut
 faciebat id auctori ~~xxx~~ simul reus.

123, Heinecc. III. 21. §. 3.
 Hugo p. 279. 280.

124, Gajus IV. 46. v. Haf-
 felt l. l. p. 10. Diffen-
 dit Cl. Haubold in
 Epistola ad Heinecc.
 p. 947.

Nimirum cum in ius ventum esset
aut legis actione sacramentum dicta,
quam mox expediemus, agebatur,
aut litem contestatione facta ad iudicis
postulationem deveniebatur. Et
quoniam re infecta sic discedebant
ex iure litigantes, iam ad iudicem
venturi, vadium se obstringebant,
quo certius esset fore, ut ad iudicem
venirent utique. Reus ex iure di-
scensus si vadium non dedis-
set, domum ab actore ducebatur
(Gaj. IV. 21). Litem perditurus erat
actor, si ^{sine} ~~absque~~ contraria causa in
iudicium non venisset: reus quin
veniret, dubitare non potuit, va-
dimonio obstrictus. ## Qui in iuri-
salem ab actore aut ab alterutro
litigatore accipiebatur, vas appella-
tur. Praeter vades memorantur
etiam in legibus XII Tab. subvades:
qui utrum sint actoris vades, an ii,
qui pro vade satis dabant, adhuc
sub iudice litem est. (M. S. Mayer.
p. 24. 19.)

Caput IV

De ipsa coram iudice disceptatione.

§ 1. - Neminem poterat magistratus
iudicem dare (125) nisi quem agen-
tes aut elegerant aut cooptaverant
(v. Flanell p. 59.) ^{nam si} ~~neminem~~ iis dis-
sentientibus. ipse forte dederat, quem
si iusta causa adesset, poterant re-
pudiare. Huc refertur ~~vetus~~ illud
iudicem ferre. (126) ^{et illa formula:} sic alium
procas nive eum procas. Cum
iudicis munus publicum esset, iudex
in quem ita consensisse videbantur
partes, etiam invitatus obtemperare (127),
iurareque debuit, se ex animi
sententia iudicaturum esse; indeque
ejusmodi iudex privatus, recen-
tioribus temporibus, iuratus
(*perxysigly, juré*) dictus est.
A quo more iudicem postulandi
et iuramentum ab eo praestandi
reperire forsane licet proximam
originem illius instituti, quod
hodie mutatum, tamen etiam
receptum.

125, fr. 6-8. tab. I. fr. 2. tab.
II. - Heinecc. IV. 6. 4. 19.
39. - 41. et 17. 4. 2-5. Hu-
go p. 275-277. Zimmer-
man p. 332-335. Haubold
4. 909. - 911. 916-918.
920.

126, Briffon. de formul.
V. f. Festus s. v. pro-
cum.

127, apud veteres Germanos
nemo poterat recusare
quia iudex esset, cui
statum sibi
munus iudicandi
tum fuisset (Grimm
p. 776).

est sub nomine *radu praxysieglych.*
(jugement par ses pairs.)

§ 2. - Constituto iudice, non statim
peragebatur iudicium, sed ~~huc~~
ad diem alterum prorogabatur.
Haec altera rei iudicariæ proro-
gatio comprehendimus dies vocaba-
tur. A comprehendendo die diligen-
ter distinguit Gajus (II. 15.) iudicis
dationem. Die nempe statuta aut
litigantes ipsi aut iudex non ad-
paruit legitima causa consti-
tuit. Tunc iterum prorogabatur
dies iudicii habendi (dies diffusus,
§ 2. lab. II.). Quod causas imper-
dient, quominus inquis aut vo-
carentur, aut veniret reus, supra
diximus.)

§ 3. Ex quibus causis litigantibus
^{non} ~~venirent~~ ^{venirent} ~~per amissionem~~ ^{quoque} ~~causæ~~ ^{erat perniciosa}
ex iisdem iudici, abesse ~~causæ~~ ^{causæ}
~~per~~. Adveniebat iudex causam
aut per ~~hunc~~ ^{amicos} ~~ipsum~~ aut eam
amicos

judicatoris. ### Quamvis ~~Amian~~
 iudex ipse juris peritus esset, in
 consilio poterat amicos adhibere,
 quibuscum celerius et accuratius
 rem ~~per~~ pergeret (128). —

§ 2. In iis, quae coram iudice
 fiunt, sequentia distinguenda:
 causas collectio, causae editio,
 causae peroratio, sententia.
 Tamen non constat, an hoc quo.
 ista omnia observarentur, ni-
 hil tamen impedire, quin jam
 ad hoc tempus, ~~amici~~ iam
 trahantur, iudiciorum Roma-
 norum natura nobis persua-
 det. Antequam litigantes
 ipsi vel eorum oratores (patroni,
~~Pictus~~ p. 718.) causam accurate
 perorarent, hi prius solebant
 breviter et quasi per indicem
 rem exponere in iudicio, id

§ 3. In iis quae coram iudice
 fiunt, sequentia distinguenda: causas
~~collectio~~

128. Paulus fr. 223. §. 1. D.
 de V. P. 50. 16. (ex lib. II.
 Sentent.) per hos amicos de-
 finit. In permultis iuris
 Romani privati et publi-
 ci capitibus, amicorum
 mentio fit (cf. t. t.
 Buchholtz, ad orat. divi
 Severi, Regio monti 1527
 p. 54-57). Similiter
 apud nos in consilium
 quod rada familigna
 vocatur, amicos non
 quosque homines, ju-
 bent iura quibus ho-
 die utimur, arcessere.

~~maxime in re perorandi~~
 Ciculum est causae collectio, quasi
 causae in breve coactio. Cum haec morem
 conclusionem, recitandi in iudiciis Gallis
 observatum, non male comparaveris.
 Sequetur causae editio, i. e. causae
 ipsius propositio pro testibus et instrumen-
 ta. Minus certiores fieri debebant
 litigatores de contrariis, adversarii
 probationibus; neque enim aliter
~~causam ejus refutare poterant,~~
^{quas illis opponere}
 cum post perorationem actoris statim
 inciperet adversarius causam defen-
 dere. ^{Roga} ~~Inquisitione~~ testium, instru-
 mentorumque ^{inspectione} haud erat opus in
 causae expositione, quae fiebat cor-
 ram magistratu, antequam is iudi-
 cem ^{locaret} ~~designaret~~. Cum supererat pero-
 ratio. Perorabant vel ipsi litigatores
 quisque

probationibus submittere et ad quam
 rem ^{ad} reprobandam et atterius refutandam,
 vel alii, qui patrocinium cau-
 sae suscepissent, ~~id ipsum facie-~~
^{ndum erat} bant. Accuratissime perorabat^{um}, atque adeo quidem,
 ut causa caderet, ^{a quo} ~~si quid~~ erroatum
 omittente, aut minus accurate
 actum eret.

¶ Si res obscura non erat,
 sententia per probationes absolvendo
 vel dicendo videri hoc iure factum
 fuisse vel non factum fuisse. Si
 obscura res erat, iudex dubius po-
 terat ^{idque} ~~scire~~ hoc ^{factum suspicor} aetate ^{de re, ita}
 magistratum consulere, quid iudi-
 c^{and}um eret, aut poterat pronun-
 ciare sibi rem non liquere. (N.
 L.) et ita iudicium, aut dilata-
 re aut praevastinare (ampliatio).
 Cuius (129) id utique innuere
 videtur.

129, de Legib. lib. 2. lites
 contra ita iudicantes

Sol occasus suprema tempestas
 esse debet, et iudicii habendi. Si nemp
 XII tab. praetepserunt, etsi plerique
 omnes ^{his} ~~adsumant~~ his verbis non
 iudicem sed Praetorem leges alloqui.
 Sed errare eos ^{docent} verba legis conscito per
orant, adscito, quae omnia munus
 iudiciale innuunt, (130). Viminum
 Decemviri plerumque noluerunt litem
 ei dici, quae coepta erat, supervivere,
 simulque naturam quodammodo
 imitantes, litem processum solis cur-
 su accomodarunt, quo exorientis
 conveniebatur, paulum se tollente
 causa breviter demonstrabatur, ad
 meridiem assurgente lis peroratione
 fervebat, inclinante, iudex
 suum repraebat, occidente litem
 addicebat i. e. damnaabat. Etiam

in iure

130, Huschkii Analekten
p. 106.

veterum Germanorum (Trimpf. 813)
 ista omnia ad hunc modum, ut
 parvi valebant. Nam vero nihil
 attinet nunc quod evenere de poenis
 male judicantium, ^{aut} ~~neque~~ de
 modo multarum irrogandarum,
 cum testimoniis veterum desti-
 tutis, nihil certi proferre liceat;
 et ista omnia in re ipsa jam
 nunc fuisse prope simile vera
 videatur. Sententia pronunciata
 iudice esse cessabat, et rei case-
 ntio ad Praetorem spectabat.
 Etenim, quod jam manumius,
 introductio causae et case ntio
 litis ab accurata inquisitione
 factorum sejuncta, atque Dis-
 tincta erat. ^{In} Magna ⁱⁿ errorem
^{versantur} ~~committunt~~ recentiores, qui hunc
 Iudicem

qui ad certum negotium dabatur,
eundem semper esse putant, atque
perdantem iudicem, perard. u. d. 573:
nonnum enim in hanc aetatem abu-
periderum, haec iudicis qualitas
incidit.

Caput 5.um

De re iudicata et modis hanc
rescindendi, de aliis quibusdam
rebus huiusmodi referendis.

§ 1. - Litis contestatione facta
utroque litigantium manebant
sibi obligati, tamquam, revera, ob-
ligationem contraxissent. Ubi vera
iudicis sententia atterutrum
condemnavit, oportebat sic doc-
minatum ex praecepto legum XII.
tabularum iudicatum facere.

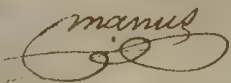
eugue
H

ipsa prior obligatio per titis
st
 confessionem jam sublatam et in novam mutata
 nunc iterum cadebat, propter
 condemnationem ex rei actoris-
 ve ab iudice factam, ^{ita quidem} ut deinceps
^{int} nova obligatio nasceretur, eadem
 que in re iudicata fundata ^{est}
~~Timmeru III. p. 417. 418.~~

126, Timmeru III. p. 417.
 418.

§ 2. - His, qui iudicis vel ma-
 litiæ, aut iniquitate, vel impe-
 ritia, aut hallucinatione, jus
 suum inminutum quodam-
 modo sentirent, an hoc, acro,
 de quo loquimur, ratio quae-
 dam, esset expedienda ac soluta,
 quaeritur. Et dum lege quidem
 agebatur, simulatque res iudi-
 cata erat. nec reus ipse probare ^a
 injuste

hac legis actione usum fuisse
 actorem, aut sententiae satisfac-
 tionem fuit, aut vindictam dantis,
 qui caveret satisfactum iri. Si
 satisfactum fuisset, inde post tri-
 ginta dies, ex quaerens quid Damna-
 tis fuerat, (quod salenne apud
 Romanos temporis spatium
 seu propositum quoddam iudicatis
 lege XII tab datum erat, quod intra
 iudicatum facere possent) (132),
 persecutio fiebat per manus iniec-
 tionem pra iudicato. Hoc est,
 creditor ubicumque iudicatum
 reperiret, manum ei injicere,
 injectaque eum in ius ducere
 poterat, ut ipsi hic addiceretur
 §. 3. Sed etiam debitor cui sic

manus

132, M. S. Mayer,
 p. 23.

inspecta fuisset, liberare se proste-
 rat vindicem dandos. Hoc legibus
 XII tab. esse constitutum videtur,
 cum, antea temere arriperebunt debi-
 tores Auerenturgue (133). Datus
 vendex impediebat, quin propter
 rem iudicatam sententiae iudicis
 assensio fieret, scilicet prohibebat
~~quominus~~ ^{em} debitor, ⁱ damnum ab
 actore ~~duceretur~~ ⁱ et vincitetur.
 Sic igitur vendex procuratoris
 in modum alieni nomine agebat,
 ut recte ^{id} observavit Boethius.
 (in Topic. c. 2.), quem propterea
 multi male reprehenderunt.
 Neque tamen cui libet erat da-
 tum, ut a sumpto vendicis
^{pro} munere ~~proprehenso~~ ageret.
 Et tamen leges XII tab. affirmant
 vindicem

133, M. S. Mayer p. 23.

affiduum esse voluerunt, ad quod
legis praeceptum vide sis. Doctas Bal.
Thornii (p. 212. 216.) Sic buhrii que
(I. p. 465) (134) notas. Si veli
bivali causa ageretur, non irritum
utique, sed quilibet iudex esse
poterat, modo etiam sponso ribus
datis cavisset, non aliter, non sibi.
marth. r. m.

§ H. Mutuum quoque in hac ore
valuit licentia magistratum aut
Tribunos plebis appellandi, ut hi
intercedendo ~~sibi~~ irritum facerent
decretum, ab eo profectum, qui habe
bat imperium, aut qui potestatem
gererat. Hoc ius intercedendi,
magistratus cunctis et Tribunis
plebis competens, unde et de
vandium, alibi monui (135). —

Julgo

134, in alia abit Vi-
cus p. 484. 816.

135, T. I. p. 40. Hugo
p. 276.

187
a Tribunia hoc, auxilium im-
plorabatur. Nam, vera hi interve-
nendo prohibebant, quominus
probes, constitueretur, utque sic
concederetur debitori mora, aut
iudicium dimitti jubebant, aut
eas executionem rei iudicatae fieri
non sinebant, utque sic ante litem
contestatam et post, litem, conte-
statam intercedebant. (136). Auc-
torum classicorum testimonia
(137), hanc rem probantia,
non pertinent quidem ad hanc
civitatem, in qua describenda res
sumus, sed nihil vetat, quin ea
jam ad hoc tempus trahamus,
siquidem Ciceronis verba (De
Leg. III. 3), et de provocatone ad
populum, et de provocatone ad
magistratus, accipi possunt.

126, Hirschke, Anal.
p. 156. Zimmern
III. p. 503.

127, Cicero p. Anst.
20. pro Cluent.
27. Liv. VI. 27.

S. B. — Hæc res, quæ utique
 huc adferri, et impediri debent, spec-
 tant ad pœnam temere litigantium,
 ad pluris petitionem, ad sumptus
 litis, ad protectionem jûs proprium,
 per nosmet ipsos defendendi. Hæc
 singulatim persequamur. Actor
 et reus ne temere litigarent, provi-
 dum erat: etenim calumnia liti-
 gantium cohibebatur sacramento
 et duplione fructuum rei litigiosæ,
 vixit ex infra ^{latis} ~~proferendis~~ clarius
 apparebit. Qui lege agendo plus
 petebat, quam quantum lex A. 11. tab.
 permiserat, causa cadebat. Sed an
 caderet in totum, an pro parte,
 hoc quidem non constat (Rex. de
 Grat. I. 36.). Semper autem, ubi
 de reliqua re semel dictum erat,
 De ea

amplius lege agi non poterat
 (Ley. IV. 108.). Et magister vestes
 munere sibi demandato, sic etiam
 iudex imposito sibi officio fun-
 gebatur gratis: igitur vestri
 praestabatur merces ~~pro~~ ^{is} suscepta
 labor^{is} (138). Et tamen aliquis
 sumptuum occasione cognosceret.
 Si iudicandive fecissent, hoc
 ipsis restituisse ^{i. debuisse} ~~finire~~ ab
 litigantibus ^{finisse} ~~vera~~ ^{tabo} simile non
 est. Necessitate urgente nemo
 prohibetur ~~pro~~ ⁱⁿ sumptus
 defendere; modo hic etiam
 certa observant, ^{scri} ~~praescripta~~ ~~post~~
 ipsorum ^{arum} ^{um} ~~legis~~ ~~ut~~ ~~quod~~ ~~dicta~~. Sic
 fuit manifestus nocturno tem-
 pore comprehensus (Pr. 12. 13.
 Lab. 111.) ubi fagrus testatur et
 cedunt

138. Apud veteres Ger-
 manos dum iudi-
 cavit iudex, huic
 et his qui simul
 iudicio adsidebant,
 cuncta, quae necesse
 esset, probere liti-
 gantes oportebat.
 Finito iudicio et
 sententia dicta, de-
 bebat apparari con-
 vivium, eratque hoc
 ipsum iudicium
 finiti iudicii. Unde
 litigantes poena
 loco solvissent, po-
 tationibus celebra-
 dis convivioque
 apparando impen-
 debantur (Hymn
 p. 469).

Licerant pro Julio nuper
 reperta fragmenta (p. 169. ed.
 Huschke) non, aliter, accidere po-
 terat, nisi id cum dolore, terri-
 ficaretur is, apud quem factum
 commissum erat. Diurnum suum,
 eundemque intra parietes compre-
 hensum, occidere permiserunt
 Decemviri, si se ^{telo} defendi vel-
 let. Sed hinc etiam condemnandum
 erat (129), ut aliqui, audirent
 et convenirent. Ad praetentatam,
 prae suum per daret ipsum, ut
 gente necessitate, defendi ^{endi}, merita
 referat quaque pignoris capio-
 nem, de qua nos plura habemus,
 et licentiam, moribus, sicuti vi-
 detur, datam, ad utrumque compre-
 hensum

129, sit etiam apud vete-
 res Germanos, An-
 schreien, Beschießen
 der Diebe. cf. Schenk
 Jahrbücher IV. p. 33.

occidendi. Quamvis enim
hoc juxta legem Julia, ergo pro-
xima periodo, esse, penumma-
relo datum dicatur, mutter
sunt tamen, quae tibi persua-
deant, ut jam ad hanc, actio-
nem eandem trahas (Limnithu
III. p. 550. J. —

Sectio II^a

Quomodo lege agatur.

Quamvis legitimas actiones ita
Comprobus prodit (fr. 2.5.6.2.
De O. S. T. 2. Enchirid.) tamquam
ejus modi aliquid, quod ad XII tabu-
lis ortum et verum penumma-
tum elaboratumque sit, id tamen
de omnibus legis actionibus dici

moz
S

profere, et iis, quae inpro^a a nobis
dicta sunt, ~~discretem~~ ^a apparet. No eodem Pompo-
nio legis actiones antiquitatis apud
Pontifices fuisse traduntur, sed
hoc ita intelligendum, ^{quae} ~~quod~~ anti-
quitas soli patricii iura interpre-
^{ti sunt} ~~tarentur~~; quomodo Schroetera (140) id tamen
aliter videtur.

Caput 1.um
De legis actionibus.

§1. Secundum generaliore[m]
definitionem legis actio (141) est
modus agendi, ^{ad} lites dirimendas
litigantibus praescriptus, edicere
legum XII. tab. verbis accommoda-
tus, ideoque immutabilis, secun-
dum strictiorem vero, quae ^m fedi
Rom.

141, Hugo p. 242-246.
Zimmern I. p.
416. 417. III. p. 35.
86. Bernice 4.
218-223. Hau-
bold 4. III. 228.

~~legis actionibus~~ habent rationem,
 legis actio est modus, quo liti-
 gantes in jure agunt. Sunt
 ergo omnes legis actiones con-
 tentiosae, ut vocantur jurisdic-
 tiones: etenim in jure cessionem,
 quae est voluntariae jurisdic-
 tionis, Gajus (II. 24.) improprie
 legis actionibus, adnumeravit.

Quinguae legis actiones ab eo-
 dem (II. 12.) enumerantur: ^{ui} potest
 nimirum lege, agi per sacramenta,
 per judicis profectionem, per
 confectionem, per manus injectio-
 nem, per pignoris capionem: ut
 testatur idem, non pertinere con-
 dictionem ad hanc, in qua ver-
 samur, actionem. Quid de sericho-
 rum, sic sibi subsequentium ac-
 tionum

dictum sit a cl. Hefflero, et
 in quo ab eodem erratum vi-
 deatur, ^{vide in} ~~cf. Lehmann's~~ ^{in Angyalibus} ~~Jahrb-~~
~~bücher~~ IV. p. 152. Vulgo prae-
 sente adversario lege agitur;
 aliquando et eo absente et
 extra ius, proinde et nefasto
 die. Quod formam spectat,
 haec, quae sequuntur, obser-
 vanda sunt.

§2. ~~¶~~ ^{quis} Oportet ^{quis} ius, quod perse-
^{ebatur} ~~quidem~~ ortum ^{est} ex lege,
 secundum quam formula ^{erat}
 concepta ^{est}; alioquin error
^{erat} ~~adest~~ ^{actor} et causa ^{erat} ~~cademas~~. Er-
 go eo difficilius fuit rite
 agere, quo saepius litigantes

non satis cognoscebant le-
 gem, ex qua orta erat actio,
 ut ad generalio rem ejus for-
 mulam causam litis singu-
 larem adcomodarent (Gaius IV. 11.).
 inde necessitas consulendi
 patricios, aetate hac, in qua
 versamur, jurisprudentiae
 unice vacantes, quoties le-
 ge agebatur. Quamvis istud
 incommodum Romae ali-
 quanto erat tolerabilius, pro-
 pterea quod juris ^{consulti} ~~prudentes~~,
 et hac et proxima aetate, ^{nullam} gra-
 tis respondebant ^{ndi acciperent mercedem} ~~de jure~~
^a consulentibus, ~~nullamque sa-~~
~~loris mercedem exigebant.~~

tamen vel propter hanc necessi-
tatem ~~factos~~ ^{magis ac magis in odium veniebant} ~~semper ad eundem~~
postea ~~adversarios~~ ^{factae} ~~factae~~ sunt

legis actiones.

Caput II

De legis actionibus in specie.

I Sacramentum

§ 1.

Ubi neuter litigantium, litis ini-
tio, ab ea in jure ^{bat} desisteret,
et postulata ~~actionem~~ a prae-
tore ^{et} impetraret, ^{va actione} judicii natura
et forma definiebatur, et prae-
stationes ^{ibus} ex utraque parte
interveniebant. ^{ntibus} Inter illos prae-
stationes ^{principem locum obtinebat} maxime ~~animaver-~~

tendum est sacramentum (142),
i. e. poena, quam Romani
teste Gajo (IV. 36.) ideo intro-

fr. 5. tab. VI.
142, Heinecc. IV. 6. 4. 24. 25.
Hugo p. 246. - 248.
Zimmern III. p. 102-112.
Bernice 4. 219. ³³⁴ Hau-
bold 4. 915. 491.

duxerunt, ne quis temere litiga-
ret. Scilicet actor, uti videtur,
reum interrogabat, num apes
aeris, lege definitos apud Pon-
tifices, deponere vellet, ut hi,
si contra illum iudicatum
esset, aerario in sacros usus
(unde et sacramentum dicitur)
cederent, atque ita, scilicet
quod injuria litigasset, quasi
dius victor ~~sacrum auferret~~
poenas lueret, at victor suum
auferret. Primo tempore
sacramentum deponebant
agentes, ~~tum~~ posthac pro eo
et praedes, (satisfactores lo-
cupletes) Praetor ¹⁴⁷ ~~accepit~~ ^{ipiebat}, quo
assentiente idem a reo inter-

143, Varro de L. L.
IV. 26. Epajus
IV. 13. 16.

158,
rogabatur actor.

§2. Scimus poenam sacramen-
ti legibus XII. tab. determinatam
duplicem fuisse, scilicet quin-
genariam ~~mult~~ quinquagena-
riam. De rebus mille aeris
plurior^e agebatur quingentis
assibus; de minoribus vero quin-
quaginta assibus, excepta^{is} cau-
sa^{is} ~~qua~~ de libertate homi-
nis; ^{um; in his enim} ~~disputabatur, quo casu,~~
quamvis homo mille aeris
pretiosior esset, ^{ut} libertatis
favoris ^{em} causa, ne satisfac-
tione onerarentur adsertores,
poena sacramenti non nisi
quinquagenaria erat (Gajus

IV. 14.). —

§3. De ~~quibus~~ ut aliter a-
geretur lege XII. tab. non
erat cautum, de his ageba-
tur sacramento. Quae verba
Gaji (IV. 13.) id ^{ostendere} ~~sanctum~~ vi-
dentur, potuisse sacramento
agi cum neque manus
injectione neque pignoris ca-
pione, ^{aut denique} ~~et~~ (sed hoc posteriori
demum tempore) neque con-
dictione ageretur. In primis
sacramento agebatur, cum
in rem tum in personam,
de hereditate, de libertate,
de quibusdam rebus certis,
(id quidem posterius)
et, postea ~~saltem~~, damni

infecti (Gajus II. 19. 14. 31.). So-
lemnitates diversae erant, prou-
ti sacramenti actione vel
in rem vel in personam age-
batur. Si agebatur

1, ~~in rem~~, quae vindicaretur
res, ^{praesentem} ~~praesentem~~ ^{tem} esse oportebat, id
ita legibus XII. tab. jubentibus;
adeoque si in jus adferri
aut adduci commode non
potuerit tota, ~~aut~~ pars ejus,
v. c. gleba si ager vindicabatur,
(similiter in jure germanico
Grimm: p. 112 sq) in jus
adferri adducere debuit, in
quam vindicatio quasi in to-
tam fieret; aut magistratui
vindiciarum dicendarum cau-

sa, ad eam quoque esset,
 cum litigantibus erat pro-
 ficiscendum, ut hi ipso et
 testibus praesentibus vindi-
 carent (144). Hoc facien-
 dum erat vel ideo maxime,
 ut adstantes per testimonium
 adprobarent, cujus rei fa-
 cta ^{esse} fuerat vindicatio: quod
 majoris momenti fuit tem-
 pore legis actionum, cum, quia
 de re semel actum fuerat,
 de eadem rursus lege a-
 gere non licuerat^{ix}. Etiam
 res incorporalis vindicaba-
 tur, veluti jura praedio-
 rum et hereditas, vicom

144, Savigny, ~~in 744 III.~~
 Ueber die lit. vin-
 dicarum, in 744.
 III. Huschke, Anal.
 p. 129.

eius tunc representantibus
rebus, quae ei inerant, cor-
poralibus. —

§4. — Postquam actor (eo mo-
re quem descripsit Gajus
IV. 16.) vindicabat^{verat}, et reus
nihil contra faceret^{iebat}, ne
interrogante quidem Prae-
tore, adeoque rem suam
esse negaret^{bat}, et se ~~am~~ eamque
^{se} restituere confiteretur^{ba}, Prae-
tor eam actori addicebat,
Aequè, si non jam esset,
hac additione, rei vindi-
catae ex jure Quiritium
fiebatur Dominus (Ulp. XIX. 16.
Gaj. IV. 42.). Sin vero reus

non cedere, sed contendere
 mallet, is, dum rem tene-
 bat actor, eam similiter
 prehendebat et, quos actor
 preegerat ritus, eos ipse
 repetebat. Dum uterque
 rem ab adversario ~~vin~~di-
 cabat, manum ex jure
 (i. e. coram Praetore con-
^{gerere}
~~ferre~~ dicebatur (149); quam
 locutionem ad hostium ma-
 xime congressum pertinere,
 cuique est notum. Et ^{sane} ~~re~~
^{ille}
 vera, mos rem suam vin-
 dicandi, sive tota haec,
 ut eam Aetionus Pedia-
 nus (ad Lic. in Verr. I. 45.)

149, Ab hac manuum conser-
 tione, sive vi civili, de-
 ducunt quidam vindi-
 cationis nomen. In
 ἐνδίκω, ἐνδίκωπι,
 Oallhorn radicem No-
 cabuli quaerit (p. 145.
 59.). Vindicere, unde
 vindet (Niebuhr I. p.
 559) ad securitatis pra-
 stationem pertinet (Gell.
 x. 1.).

vocat, his vindiciarum, ^{tam} ~~ae~~
 apud veteres Germanos quam
 apud Romanos, ~~est~~ ^{ut} ex illius
 descriptione patet (cf. Gajus
 IV. 16. ibique citati ^{scrip} ~~ductores~~,
 Grimm. p. 854.) belli refe-
 rebat speciem; unde eam
 non male vim festucariam
~~(Humboldt. opusc. acad.)~~ et ci-
 vilem dixit (apud Gellium
~~II. 2.~~ ^{l. l.}) Ennius. Gajus (l. l.) di-
 serte ait festucam adhibitam ^{hui} ~~ref~~
 ve ad vindicandum loco hastae,
 scilicet signo justi dominii:
 cum putarent Romani sua
 maxime esse, quae ex hoste ce-
 pissent. —

§ 5. — Lite vindiciarum peracta,
 prosector constituebatur. Nempe

Praetor interim dicebat (inter-
dicebat, unde forsam repetas
 originem interdictorum, Fleinea.
 IV. 15. §1.) quis debet^{re} possidere
 rem (Praetor dicebat vindi-
 cias). Reus petitori nunc
 etiam vadimonium facere de-
 bebatur, scilicet praedes litis et
vindicarum (pro re et fructi-
 bus, Gaj. IV. 16. 94.) petitori dare
 eum oportebat. Ubique in ju-
 re aut de re aut de pecu-
 nia agatur tuenda, praedes
 semper offenderis. Hi da-
 bantur prosessionis constituen-
 dae gratia. Etenim quando
 in rem agebatur, non sem-
 per in favorem ejus, qui
 lucusque possidebat, sed uti
 Gajus diserte docet, saepe

quoque in favorem ejus ^{quoque;} qui
prior vindicasset, jus diceba-
tur. Probabile est, eum pos-
sessorum a Praetore constitui-
^{solitum} ~~tum~~ fuisse, qui praeter
satisfactionem nomine rei et
fructuum, majorem praesta-
bat pecuniae summam, quam
perderet, si temere circa
possessionem litigasset (~~Gajus~~
~~IV 98. v. Theobald p. 29. n. 19.~~
~~Ulpianus p. III. n. 19.~~)
Qui falsam vindiciam tulerat,
i. e. qui injuste vin-
dicaverat, duplos fructus
praestare, sive damnum
fructus duplicatione decidere
compellebatur (Testus v. vin-
diciae). Antequam ex jure
discederent (ordinato judi-
cio ~~Testus~~ s. v. contestari)

146, Gajus IV. 93. v. Haf-
felt p. 29. n. 19. Tim-
mer III. p. 6.

actor et reus litem conte-
stabantur: nempe rogabant
uterque adstantes, ut coram
iudice, quem jam postula-
turi erant, testimonium de
eo praebarent, quod in iure
factum ^{videtur} ^{quidem} ~~videtur~~. Haec est
nempe de ista re opinio
cl. F. L. Kelleri (Ueber Li-
tis contestatio und Urtheil,
Zürich 1827): alii alia di-
vinantur. Tota res nimium
est obscura: locus classicus,
idemque solus, qui nos do-
cet naturam antiquissimae
litis contestationis, debetur
Festo (s. v. contestari.).

XX

2, Si causa liberalis erat, ea

ex lege XII. tab. sacramenti actio-
 ne quoque peragebatur (Gaius
 IV. 14.). Nimirum ubi quis
 in servitute erat, et se liberum
 dicebat, ipse Praetore adito,
 pro se agere non poterat,
 ut, causa probata, liber pro-
 nunciaretur, sed in servitute
 manebat, donec adsertor ex-
 titisset, ^{rogatus} ~~sive~~ donec invenisset,
 qui se ^{illius rogatu} liberali causa manu
adsereret, quod munus in ser-
 vitute moranti afferre cui-
^{libet} ~~quam~~ licebat. Dum hoc
 agebant actor reusque, non
 quidem conserere manum,
 sed adserere manu diceban-
 tur, quia in omni alia le-
 gis actione agende prenta

corporis parte agebat; ~~et~~
 in hac ^{autem} agebat, ~~et in hac a-~~
 ctione actorem solum oportebat
 prehendere hominem. Si
 nemo praesto erat, qui suum
 affirmaret et vindicaret, in ius
 ducebatur homo, liberque
 judicabatur. Exorto vindice,
 qui prehensum suum esse
 contenderet, ad Praetorem
 est itum, ibique sacramento
 agi coeptum: vindiciae se-
 cundum assertorem datae
 (Gaj. IV. 14.). Hoc jam ante
 XII. tab. fuit receptum, et
 deinceps a Decemviris in suam
 legem translatum (v. Hafs-
 selt. p. 86. n. 6.). *Limplici*
 Similiter, ut exposui, age-

batur, si quis ex libertate in
 servitutem ^{adpre}adferretur. Nam
 homo in servitutem petitus,
 nisi vindex libertatem defen-
 deret, in jus ducebatur, ~~et~~
 servusque declarabatur. Vin-
 dice auxilium ferente, atque
 re in iudicium deducta, non
 secundum assertorem, sed
 secundum libertatem, vin-
 diciae dabantur. Libertatis
 hic erat favor, qui tantum
 pollebat, ut, simul ac vin-
 dex apparuerit, pro libero
 haberetur, quem in servi-
 tutem adseruisses. Sed ne
 jure suo privaretur assertor,
 libertatis vindici sponsoribus
 etiam cavendum erat ^{idque} (147), eo

magis, ^{ut} opinor, quia, quicumque
 vellet, in libertatem adserere
 poterat. Hoc apparet ex Li-
 viana (III. 44. sq.) causae de
 conviralis expositione; ad
 quam vide sis doctas M. S.
 Mayeri (p. 42. f. 9.) notas.
 Qua de re semel actum
 erat, de ea amplius agi
 non poterat (Gaj. II. 108.):
 libertatis favore admitteba-
 tur exceptio, si verba Li-
 ceronis (cf. Haseolt p. 116.),
 ad hoc aevum, de quo lo-
 quimur, trahenda ^usunt. Cae-
 teroquin nullus hac aetate
 exceptionem ^uusus; harum
 enim origo ex edicto Prae-

toris repetitur (Limm. III. p. 203.)

§. 6. - Haec sufficiant de sa-
cramenti actione, quando
in rem agebatur. Sacramento

~~in~~ ⁱⁿ personam (Limm. III. p. 106.)

coniunctio sic actum fuisse ut,
ubi in ius ventum esset,
actor ^{dicere} ~~dicere~~, quid sibi da-
re (facere?) deberet reus; utque,

si hic negaret, seque absol-
vi oportere intenderet, litigan-
tes, sic lite contestata, se

sacramento provocaverint.

^{Quid quidem sacramentum}
~~Illud~~ ^{fuisse suspitor} autem fuisse autem

D. aut L. apsum, prout res
esset M. aeris minorisve pre-

tii. Hoc facto intervenie-
bat ^{alia} ~~illa~~ legis actio, nimi-

rum:

II Judicis postulatio ~~Zimmern III~~

~~p. 115. 119. Hugo p. 249.~~ pro-
pria non tantum actionibus
in personam, sed et actio-
nibus in rem. Semper in-
tercedebat ea, quando judicem
ut ~~hic~~ daretur, rogabant
litigantes sic, ut judicis
postulatio semper antecede-
ret judicis datio^{-nem}, et quod
postea dictum est, judi-
cis^{et} postulatio, id datio ju-
dicis olim fuerit (Zimm.
III. p. 116.). Est igitur haec
legis actio ultimus actus
solemnis ex parte vindi-
cantium in lite vindi-
ciarum institutus, ad
quem eas notas, quas

148, Hugo p. 249.

Zimmern III. p.

115. 119.

Valerius Probus (apud Go-
 thofr. auct. L. p. 1476) in ve-
 teribus actionibus litteris his-
 ce expressit: P. (vel Fre.) j. a.
 xi. p. ii. d. Prætor (vel tem-
 pore) judicem arbitrumve
postulo (postulat.?) uti des
pertinere arbitror. Quoties
 sacramento agi non poterat,
~~toties~~ hac legis actione erat
 agendum, et maxime tunc
 si taxatio intercedere de-
 beret: et quoniam sic con-
 stitutum judicem perso-
 nam judicis arbitrive in-
 duere oportebat, igitur
 hæc legis actio judicis
arbitrive postulatio di-
 cenda videtur. Particula

aut, qua Gajus utitur
 (IV. 12. 20.), docet, istum ~~scilicet~~
^{velut} ~~casu~~ de peculiari quadam
 et a cæteris diversa, de
 ex legis actione loqui; etsi
 de illius forma qualisnam
 ea fuerit quaerere velle
 inutile foret, cum et Gaji
 codicis rescripti folium,
 quo illud ~~veris~~ verosi-
 militèr explicuit, legi
 non potuerit, et præter
 notas Valerii Probi, ni-
 hil unquam de ea con-
 stet. —

§ 7. III. Manus injectio.

() Livium. III. p. 122-124.

Hugo p. 240. 251. 202. 202.

M. S. Mayer, ad Livii

III. ~~44~~ 40. Stuttgart. 1820.

§ 7. III. Manus injectio ~~727~~

Triplex genus manus injectionis fontes nostri distinguunt (149). Aut enim erat manus injectio domino in mancipia suae potestati ~~averit~~ subdita, quae usque ad Gajum repertum sola fuit cognita; aut erat manus injectio pura, de qua infra dicitur; aut ^{denique} ~~erat~~ manus injectio ^{erat} ea legis actio, qua creditor debitorum (nexum), manu ei injecta, in jus rapiēbat, ut sibi hunc addiceret magistratus (150)

~~habet~~

149, Hugo p. 250. 251. 261.
262. Zimmern III.
p. 122. 124. M. S. Mayer
ex, ad Livii III. 44-46.
Stuttgartia 1826.

150, Addictorum et nexorum
personas qui confundunt
vehementer errant: dispar
enim horum erat condi-
tio. Addictio cum damna-
tione arctissime cohaesit,
nec aliunde profecta est
(Zimmern III. p. 124.
Mayer p. 15). Si vin-
dex intercessit (Heinecc.
III. 21. §. 2.) cum hoc lege
deinceps agi debebat, in
quibusdam causis, ut
ego opinor.

38. Ex sola creditae pecuniae
 causa per manus iniectionem
 agebatur et ^{debitor} addicebatur (ju-
 dicatis pecuniae), ni, ut vide-
 tur, aliud inter paciscentes
 esset actum, et creditor legi-
 timo juri renunciasset. Ete-
 nim apud Gellium (xx. ⁱⁱⁱ), ex
 quo maxime de ea legis
 actione constat, aeris confes-
si duntaxat ^{fit mentio} ~~memorantur~~;
 neque, quantum scio aeris
 nomine et aliae res veniunt
 praeter pecuniam numera-
 tam, quod in verbo pecu-
nia secus est: et sane o-
 mnia praeter pecuniam, tam
 vehementem execrationem, qua-

lis erat in hac legis actione,
 fere ~~res~~ respuere videntur. In-
 de ab antiquissimis tempo-
 ribus usque ad Tarqu Ser-
 vium Tullium regem licebat
 corpus suum creditori obliga-
 re, ^{quemadmodum} ~~similiter ut hoc licebat~~
 Athenis ante Solonem. Ser-
 vius Tullius ^{id fieri} ~~hoc~~ vetuit: sed
 istius legibus per Tarqui-
 nium superbum sive ~~in to-~~
^{omnibus} ~~tem~~, sive ^{parte} pro abrogatis (Nieb.
 I. p. 539. Heinecc. III. 29. § 2-4.) res
 ad pristinum statum rediit.
 (Niebuhr I. p. 509.). Tarquinio
 Superbo ejecto leges Servii
 restitutae sunt: sed hoc i-
 psium praeceptum, ne in

corpus foenerari liceret, super-
 bi patricii abolerent, ut
 in leges XII. tab. transire, non-
 potuerit (Nieb. I. p. 510. ~~Hist. I. I.~~
 p. 60.) Et haec quae ^{supra} ~~super~~
 diximus, et ea, quae primam
 secessionem plebis praecesserant,
 (F. I. p. 37.) docent, jam ante
 XII. tabulas debitores, qui ju-
 dicatum non fecissent, ad-
 dicti ^{solitos} ducti ~~que~~ esse: quo
 vetustas hujus legis actio-
 nis probatur.

§9. — Manus pura nihil aliud
 est, nisi violenta illa in jus
 vocatio, quam interpretes af-
 firmant ^{ex} ~~et~~ quae ~~ut~~ quaeque

causa institutam fuisse con-
tra in jus ire recusantem;
quae ad id constituta esse
videtur, ut adversarium^s etiam
invitum protinus in jus du-
cereⁱ ~~posset~~^{et}. Censetur ergo
remedium tantum^{fuisse} utile con-
tra in jus ire ^{volentes} ~~negantes~~.

Hanc opinionem mire com-
probat Gajus ipse, qui di-
cit, non nisi ex quibusdam
causis manus injectione ac-
tum fuisse. Opinor, ma-
nibus pure injectis, rerum
pretientium, ne in jus
duceretur addicereturque,
omisso vindice sponsores

dedisse. Pure ergo cum agebatur, id saltem commodi habebat actor, ut antequam alia legis actionum specie agere cogeretur, sponsores acciperet (M. S. Mayer p. 53.).

§ IV Pignoris capio.

Pignoris capio ~~est~~ (151) est legis actio, qua actor nulla magistratus vel iudicis expectata auctoritate, sibi caret pignori rem ^{aliquam} debitoris, etiam dum praesens hic non est, ex quibusdam causis capiend^o. Et quoniam absente adversario atque etiam nefasto die

151, Hugo p. 252. Zimmern 111. p. 140. 141.

hac legis actione agitur, idcir-
 co quaerebatur a Jctis, (Gajus
 IV. 29.) utrum pignoris capio
 esset legis actio nec ne. Sed
 illa quaestio in totum pendet
 ab ea, quae ^{de} legis actione
 detur, stricta aut minus
 stricta, definitione. Erat pi-
 gnoris capio pariter atque
 manus injectio forma agendi
 praeparatoria in creditorum
 utilitatem constituta, ^{non ab-} neque
~~et~~ similis ei, quam Galli
seque'stre arrêts, nos areszt
 dicimus. Similiter enim
 apud nos, si in praedius
 pauperiem fecerint ~~an~~ ani-

malia, capiuntur ea pignori;
 at magistratus pronunciat,
 utrum iuste nec ne actum
^{erit} fuerit pignoris capione.
 Causae, ex ~~quibus~~ quibus haec
 legis actio competit, sunt
 adcomodatae ad antiquam
 Romanorum ^{enher} ~~continua~~ bella-
 gerentium consuetudinem,
 et inde declarant hujus ~~re~~
 auctoritatem vetustatem. —

§ 10. — Quare addubitandum
 est, an vera sint, quae
 Gajus (IV. 20. § 99.) refert, sci-
 licet in re sacra ut hac
 actione uti liceret, lege

XII tab. introductum esse.

Propterea enim, quod haec actio ad sacrorum usum spectaret, quaeri potest, an non antiquior XII tab. fuerit. Idem refert, in re militari, ut pignus capere liceret, introductum esse moribus. Nimirum contra Tribunal aerarium, militi aes tribuentem, dabatur haec legis actio. Item propter aes horidarium et aes equestre, ea competebat, sed contra quem ea ^{ubi licuerit} ~~competeret~~, ^{et si} ~~hac~~ id studeat evincere est incertum. Nie-

butrius, (I. p. 493) est in-
 certum. Postquam ma-
 gistratus pronuncia^{vit} ~~est~~ esse
 pignus juste captum, is
 qui pignus ceperat, quo
 modo ulterius ^{egetus} ~~ageret~~ igno-
 ratur: scilicet ^{num} ~~an~~ propte-
 rea aliam actionem in-
 stituere potuit ^{et} contra il-
 lum, a quo captum erat,
 ut id pignus fortassis
 cum poena lueret (Ga-
 jus IV. 32.). Sed haec ut
 ignoraremus, silentio
 veterum effectum est.

Particula II

De publicis et domesticis Romanorum judiciis. —

Differentia ~~rationis~~ inter ius criminale² et privatum nondum accurate constituta, plura, quae posteriori tempore criminaliter tractabantur, civilibus actionibus ob eas causas propositis peragebantur; et quae olim ad iura publica pertinebant, insequenti tempore privatum vindicabantur.

Sectio I

Qui et de quo in judiciis publicis cognoscebant

Partim rex senatusque, partim populus in comitia convocatus, cognoscebat crimina. —

Capitulum I

Qui iudicarent? ^{ca}

§. 1. Primis temporibus eandem Rem publicam puniendi crimina delictaque rationem deprehendimus, quam apud alios quoque populos ^{rud} iussuetudines invenimus (Niebuhr I. p. 338. 478. 520. 524).

2. vobis

Vindicta privata, puniendi potestas
 patrifamilias, domino, marito, immo
 etiam patrono competens, omnem
 jurisdictionem criminalem
 ita restricta^{erunt} ~~restricte~~, ut ca-
 tantum peccata, quae totius rei-
 publicae laesionem continebant,
 publice cognita atque poenis pu-
 blicis adfecta fuisse videantur.
 (152). Potestas judicialis divisa erat
 inter regem et senatum. Plebs
 universa ab omni publica po-
 testate exclusae, eademque in regis
 clientela permanens (153), huius
 jurisdictioni criminali subdita
 erat. Patriciorum peccata quae
 attinebant, ea quae minoris momen-
 ti essent, a rege ipso vel compo-
 nebantur exemplo vel pertracta-
 bantur; graviora senatui dis-
 cernenda permittabantur. Hoc
 testatur Cicero (de Rep. II 9) cui
 maior in hac re fides habenda

152, Heinecc. IV. 18. §.

4. Haubold 4. 144.

153, T. I. p. 36. Nie-
 buhr I. 424. Sch-
 unck & Jahrbü-
 cher v. p. 37.

100,
~~habetur~~, est quam Dionysius II. in ora-
tione sua regiam potestatem Romu-
li, nimium exageranti. Discri-
nam militarem regem, ut potestum-
missa belli moderatorem ^{idam esse} exercuisse,
nulla dubitatio est. De Vestalibus sacer-
dotibus, ac quibuscumque magistra-
tibus, qui sacrificiis et cultui divino
praeerant, jurisdictionem criminalem
Pontifici maximo traditam fuisse,
sicuti etiam crimina privatorum
contra religionem commissa ab hoc
solita esse dijudicari et puniri;
ea testimonia auctorum, quos d.
Bergerus (De iis qui apud Roma-
nos cum vero imperio erant
Lars 1. Lips. 1828 p. 20. 21.) ^{pro} addu-
xit, ut id credam, me movent. —

§ 2. — Quod de ratione iudiciorum
privatorum a regibus exercitorum
^{dis} ~~invenimus~~, etiam de more iudicia
publica habendi dicendum est.
Interdum enim iudex constituendus

erat, qui nomine regis cognosceret
 et vindicare et ^{delicta} ~~prosecuta~~, hujus juris-
 dictioni ^{subjecta} ~~competentia~~. Quare Tullo
 Hostilio, qui regum Romano-
 rum maxime bellis gerendis se
 dedisse dicitur, ^{et ab his} ~~itaque~~ crebrius
 a rebus civilibus ^{abstinere} ~~abstinere~~ ^{cog-}
^{retur, nihilominus} ~~abstinere~~ ^{debe-}
~~re~~, ~~semelque~~ tamen urbis ditio-
 nem amplius extenderet; Quis-
 que judicialis infilitatio (154)
 a pluribus actoribus antiquiori-
 bus ascribitur; etiam alii scriptores
 veteres, fide haud indigni, iam ad
 priora Romuli sive Numae
 regna, hunc magistrum, etiam ~~magnum~~
 a populo creatum, retulerint (155).
 Hi Quaestores regibus etiam ex-
 actis creabantur usque ad XII. tab.
 leges latis. # Jam vero solebant
 creari a Consulibus ipsis hac
 aetate regum locum explentibus,
 donec ad urbis conditum seculi
 tertii finem eum quoque honorem

154, Haud dubie fuerunt
 duo Quaestores, ^{sum} (id
 est ut nos dicimus
 inquisitorum, inquisi-
 rentium) genera, cri-
 minum capitalium
 (ceterorumque gravif-
 simorum e. gr. falsi
 testimonii dicendi) et
 pecuniarum; quorum
 illud multo anti-
 quius erat (cf. Schu-
 bert De Romanor. te-
 dilib. libri Quatuor,
 Regio monti 1828. p.
 136.).

155, cf. Berger l. l. p.
 19.

coepisset.

populus mandare (cf. Schubert
l. l. p. 133. 138.)

§ 3. - Crimina partim senatus, partim
populus (patricii), maxime si pro-
vocationis auxilium, interpositum
enet, cognoscebat. Legibus III tabu-
larum perlati etiam Quae stribus a
populo creari iam solitis, jurisdic-
tionis popularis major esset am-
bitus, tamen etiam tunc potestas
crimina quaedam ^{cognosce} explorandi et
vindictandi permansit senatus
integra. ^{Ab eo} ^{tempore, quo} inde ~~et~~ comitiis centu-
riatis ^a et deinceps ~~et~~ ^a comitiis tribu-
tis ^a institutis, cum curiarum juris-
dictio criminis ab abolita esset con-
trarium fudet evincere Niebuhrus
I. p. 439. usque ad XII. tab. leges hanc
jurisdictionem eas retinuisse con-
tendens) comitiatus, maximus sum-
mam de criminibus cognoscendis
exercebat potestatem, ita ut centu-
riatum

De capite agi tantum potuerit,
tributis autem iudiciis omnis
multae certatio relicta esset.

Licet enim lege XII. tab. consti-
tutum esse dicatur, ut de ca-
pite civis in centuriatis agitar-
retur comitis, tamen cum
istae leges magis consuetudines
adhuc non scriptas collegisse, quam
novi aliquid constituere videan-
tur, credo equidem id de capite
civis in comitis non primum
jancitum, sed repetitum potius
fuisse. Denique eo venit res,
ut de capite civis in tributis
etiam comitis, a plebe interdum
agitaretur. Nimirum si fidem
habemus ^{inde} ~~maius~~ Dionysio (VIII. sq.), Co-
nstantini tempore criminalia
iudicia ad plebem ita vene-
runt, ut ea patres ipsos inde
ex

ex tempore neos habere posset: ante hoc Coriolani aevum simile quid accidere ex historiae Romanae scriptoribus non patet

Caput II

Quid sit crimen et quo modo puniatur. —

§ 1. Facinora illicita, id est ea, quae populi salutem adversarentur, iudicia publicis coercebantur. — An contra leges peccatum ^{esset} iudex id cernere, id est, in facinus inquirere debebat: quo explorato aut reum damnare aut absolvere eum oportebat. ¶ Ea facinora illicita sic a cernendo dicta appellabantur posthac crimina. An aliquo verbo artis hae ⁱⁿ qua versamur, aetate, sint appellata, id si a vocabulo nefas, designans scelus, quod ad religionem laesam

197,
r.
ergo ad pontificum iudicia referre-
tur, discerneris, definiri non potest;
quoniam et posteriori tempore
generale verbum, quo illicita
facinora ad iudicia publica referri
solita appellarentur, ^{nullum} ~~non~~ erat
in usu; sed ea pro ratione
aut ipsius maleficii, aut illius
qui id iudicaret, diversis ergo
notabantur vocabulis. Delictum
publicum, quod privatis delictis
opponetur, nusquam appel-
latum est crimen, quippe
hoc verbum ^{consideratur} ~~in~~ pontibus nostris
^{non legitur} ~~plane abest~~, et ipsum voca-
bulum delictum privatum
et rarissime occurrit, et plane vero
id abest ^{his} ~~ab~~ pontibus, quos haec
aperit aetas. Est igitur, cur
mireris, ad posterum usque

Secundum, ab iuris Romani ^{interpreti-}
bus (156) delicta dividi in publica
et privata.

§ 2. — Romani semper sequenti sunt
certum consilium ⁱⁿ puniendo. Ratio
poenarum, quae ^{secundum legibus regis} ~~regis~~ est. XII. tabula:
rum leges infliguntur maleficiis, ea
fuisse videtur, ut partim terrore par-
tim metu ageretur ^{aliqui} ~~ut~~ qui con-
tra ⁱⁿ ~~in~~ iustiam ^{fecit} ~~per~~ceperissent. ¶ Criminis
auctor aut ius divinum, aut ius hu-
manum laesisse poterat videri. —

Qui contra divinum jus peccasset,
(Tertius s. v. sacer) sacer erat: cum
impunitus occidere quivisset, poterat, non
quo ~~mons~~ ^{et} ejusmodi pro guerra haberetur
~~ides quidem ut peccatus esse, sic peccatus~~
~~saceris ab eo perpetuati,~~
~~sed~~ ^{enim} ~~quoniam~~ poenam tanto facinore
^{ab} ~~pro~~ hominibus ^{abus} excogitari non
posse creditum est, sed ^{quo} ~~ut~~ citius ^{eo} ~~in~~
^{veniret,} ubi ^{justam} ~~colam~~ ~~mitteretur~~, mercedem ~~peccati~~
^{acciperet} -
a diis iis, quos violaverat, ~~perpetuatis~~ (197).

194,
156, Mackeldey, Lehrbuch
des heut. Röm. Rechts,
Gießen 1823. J. II. p.
477. Besserer, de natu-
ra poenar. Wirceburgi
1827.

197, Alia conjectant
Abegg f. J. 2. p.
33, et Besserer
l. l.

Illud videtur esse sensus verborum
 Macrobi (III. p. 49. ed. 1526), quod
 perobscura et ~~et~~ intellecta difficilia
 sunt. Hominiis ^{quod modi} ~~scilicet~~ scelus per-
 petrantis familia pecuniaque in
 facram ^{deest} redigebantur, eaque ^{na} ~~ad~~
~~stantur~~ ad supplicia in foro per
 regem sacrificium peragenda (198):
 ut nefas a scelerato commissum,
^{quo} ~~scilicet~~ ex communis opinione
 veterum populorum, ~~et~~ uni-
 versam ^{adhibetur} civitatem ~~redigebantur~~,
 expiaretur. Est propter quodnam
 perpetrata crimina sacer quis
 declarari debuerit, hoc ex legibus
 XII. tab. demum conijcere licet,
 in quas transiunt leges ^{veteres} ~~antiquae~~
~~res~~, ^{quod modi} ~~scilicet~~ crimina vindican-
 tes. Nam quae in his legibus
 commemorantur ea decemviro-
 rum

198, Hinc et cuncta cri-
 mina post hac di-
 cta sunt supplicia.

aero, non debere, sed ~~eandem~~ ab
antiquis inde temporibus suam ori-
ginem repetere, vel parricidae poe-
na, cuius meminit Modestinus. xii.

Pandect. (fr. 9. ad leg. Pomp. 48. 9.)
probatur. Lenius peccantes, sed
tamen ita, ut delinquendo, nihila-
^{minus} ~~magis~~ viderantur contra deos
peccavisse, veluti imprudenter occi-
dentes, aut mulieres castitatem
violantes, poterant simulacro rep-
licui poenam depensare. — Argu-
mento sit. pellex Junonis aram tange-
re prohibita, antequam huic Deae agnam
feminam caederet; et vidua, annum
luctus violans, bovem foetam immo-
lare iussa. (159). —

§. 3. — Humani juris violatores aut
tates sunt, qui contra civitatem peccant,
eam prodendo, cives occidendo, magi-
stratibus non parendo; aut tales, qui
delinquendo privatorum utilitati nocent. —

159, Iustus 2. v. pellex
Gell. IV. 3. Augu-
ste, Anal. p. 173.

Illis partim poena mortis ^{proposita erat,} ~~mandata~~
 quo magis metu iis injecto, ^{ut ingratum} ~~seruarentur~~
^{factus} ~~ta~~, contra iustitiam deinceps peccare;
 partim multa iis irrogabatur, quo
 magis discerent magistratibus non
 adversari (Cic. de Rep. II. 9 Gell. xi. 1.
 Diogen. x. 50). Quoniam autem ne-
 cessitas non urgebat ut iis capite
 Dammati ^{quoniam estissime} ~~atque~~ ~~civitas~~ ad deos abi-
 gerentur: ideo non cuique daba-
 tur potestas eos occidendi, sed ^{sola} ~~dedit~~
~~tantum~~ civitas poterat morte afficere.
 De criminibus sacerdotum Pontifi-
 ces maximus pro collegio cogno-
 scebat. Virginum Vestalium
 peccata hunc vindicasse omni-
 bus constat. Flaminium et Pon-
 tificum ^{eorumque} ~~et~~ ~~magistrum~~ ministro-
 rum peccata quin hic inquir-
 ret et puniret, nemo dubi-
 tabit, qui seum reputat, ^{averit, utpote} ~~autem~~ ^{ita fieret,}
 crimina delicta ab his com-
 missa.

necessarii

mansura fuisse

impunita ~~esse debent~~: non idem
pontifices Dionysio II. 73. auctore,
nulli iudicio, nullique mulctae erant
obnoxii, idemque neque senatui
neque populo rationem reddebant.

Proditores ita puniebantur, ut duabus
admotis quadrigis in curru earum
distenti inligarentur, ut deinde in
diversum iter equi concitati eos di-
lacerarent (Liv. I. 28.) quod genus
poenae veteribus quoque Germanis
erat usitatissimum (Grimm. pp. 693).

Parricidae virgis caedebantur et
infelici arbori suspendebantur (Liv.
I. 26.) aut alio genere mortis, quod
de incensis diserte notavit Livius
I. 44. peribant (Test. v. paricii.
quaestor); —

S. A. — Ob laesiones sibi illatas poe-
nas repetebant privati vindictam
~~facere~~ furendo. Vindictam
exercere volentibus iura permittabant,
volentes non cogebant. Proximus

ad

hereditatem capiendam, ad vindi-
 ctam sumendam item proximus
 vocabatur, Catone (aliud
 Priscian^{us} II. 13. 69.) teste. Sic
 etiam lex Frisionum (tit. 2.) ex
 premis verbis cavet, ut qui li-
 berum hominem, peregrinum
 non item (Grim. p. 289. §. 39.
 §.) occiderit, faidosus sit, i. e.
 inimicitias propinquorum, non-
 ne hominum ad hereditatem
 occisi proxime vocatorum (Gr.
 495.) patiatur, donec quo^{que} modo
 potuerit, eorum amicitiam ade-
 ptus sit — Nos vindictam su-
 mendam descendit ex praeceptis
 juris gentium, quo omnes pri-
 veniles populi et utebantur olim,
 et ad hodiernum usque diem
 utantur. Id jus Italiam
 inhabitantes gentes diu usur-
 pabant, siquidem apud Has.

quicumque noxam meruisset, aut
impune occidebatur a laeso, ^{aut} ei, cui
nouisset, pariendois tradebatur. —

Hoc etiam transit ad ius privatum;
nam isthinc jure venit origo.

noxae deditiois, obsecrati debitoris

addictionis, et quae hujus generis

^{alia} ~~similia~~ sunt, de quibus proprio

loco dicetur (160). Quod materiam

attinet, scilicet rationis illius mali,
quod is, qui vindictam exercebat, adver-

saris inferret, talionis principium

observatum esse videmus (161), par-

iter apud Romanos, ^{sane} at apud omnes

priscas et recentes gentes, ^{et} ~~in iudicio~~ ^{quod} illud quidem

~~et est deinde~~ ^{et} ~~humanitatis expertes.~~ ^{et} ~~gradus cultusque~~ ^{et} ~~positas.~~ — Decemvi-

ri ius talionis confirmaverunt.

noxae ideo quidem, quod huius modo

poenam repetendi faverent. Siqui-

dem ita bellum omnium contra omnes
in infinitum propagaretur, (162) quod

sane

160, Zimmern, Das
System der
röm. Noxal-
Klage, Hei-
delberg 1818.
p. 17-35.

161, Heinecc. IV. 18.
§. 8.

162, Apud veteres
Germanos foli-
ta jure deten-
nari, ad mis-
discerebantur.
loquati in vin-
dicta funenda
(Jaida, Jeldde)
debant adju-
vare laesum
(Vellej. II. 116.
Tacit. Germ.
21.).

aptum 850

~~respondere~~ poterat praeis moribus populi,
 abhorrebat tamen a
 at ~~non~~ cultiori rerum Romanae
 rum tempore, ^{quo} decem viri ⁱ leges suas
^{scripserunt} ~~statu~~): sed in leges XII. tab. eam
 recipiendo id potius volebant as-
 sequi, ut ab utraque parte ita
 facilius homines impellerentur
 ad dissidia amice conspicienda. —
 §. 5. — Secundum ~~praecepta~~ ~~alios~~
 legum XII tabularum praeccepta
 capite pleitebantur, et iisdem
 pœnis, quibus olim, adfliciebantur,
 alii quod contra ius divinum,
 alii quod contra ius humanum
 peccarent. # Quoniam vero
 amor pacis et securitatis publicae
 magis magisque jam ^{erat} coepit
 haberi in votis, modum poe-
 nas irrogandi a privatis usur-
 patae olim solitum, lex XII. tab.
 ita coëcruit, ut propter mem-
 brum ruptum poena talionis
 servata, cunctis delictis poenam

pecuniariam, vel his certe temporibus pecuniariam substitueret, delictorumque praecepta a jure publico segregaret, ad jus privatum ea referret, et sic certo limite crimina delictaque definirer (Cell. II 1. § 131. D. sup. III. ad leg. J. et D. P. ^{12.} 244. D. 50. 16. Labeo IV. ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²⁰² ¹²⁰³ ¹²⁰⁴ ¹²⁰⁵ ¹²⁰⁶ ¹²⁰⁷ ¹²⁰⁸ ¹²⁰⁹ ¹²¹⁰ ¹²¹¹ ¹²¹² ¹²¹³ ¹²¹⁴ ¹²¹⁵ ¹²¹⁶ ¹²¹⁷ ¹²¹⁸ ¹²¹⁹ ¹²²⁰ ¹²²¹ ¹²²² ¹²²³ ¹²²⁴ ¹²²⁵ ¹²²⁶ ¹²²⁷ ¹²²⁸ ¹²²⁹ ¹²³⁰ ¹²³¹ ¹²³² ¹²³³ ¹²³⁴ ¹²³⁵ ¹²³⁶ ¹²³⁷ ¹²³⁸ ¹²³⁹ ¹²⁴⁰ ¹²⁴¹ ¹²⁴² ¹²⁴³ ¹²⁴⁴ ¹²⁴⁵ ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ¹²⁴⁸ ¹²⁴⁹ ¹²⁵⁰ ¹²⁵¹ ¹²⁵² ¹²⁵³ ¹²⁵⁴ ¹²⁵⁵ ¹²⁵⁶ ¹²⁵⁷ ¹²⁵⁸ ¹²⁵⁹ ¹²⁶⁰ ¹²⁶¹ ¹²⁶² ¹²⁶³ ¹²⁶⁴ ¹²⁶⁵ ¹²⁶⁶ ¹²⁶⁷ ¹²⁶⁸ ¹²⁶⁹ ¹²⁷⁰ ¹²⁷¹ ¹²⁷² ¹²⁷³ ¹²⁷⁴ ¹²⁷⁵ ¹²⁷⁶ ¹²⁷⁷ ¹²⁷⁸ ¹²⁷⁹ ¹²⁸⁰ ¹²⁸¹ ¹²⁸² ¹²⁸³ ¹²⁸⁴ ¹²⁸⁵ ¹²⁸⁶ ¹²⁸⁷ ¹²⁸⁸ ¹²⁸⁹ ¹²⁹⁰ ¹²⁹¹ ¹²⁹² ¹²⁹³ ¹²⁹⁴ ¹²⁹⁵ ¹²⁹⁶ ¹²⁹⁷ ¹²⁹⁸ ¹²⁹⁹ ¹³⁰⁰ ¹³⁰¹ ¹³⁰² ¹³⁰³ ¹³⁰⁴ ¹³⁰⁵ ¹³⁰⁶ ¹³⁰⁷ ¹³⁰⁸ ¹³⁰⁹ ¹³¹⁰ ¹³¹¹ ¹³¹² ¹³¹³ ¹³¹⁴ ¹³¹⁵ ¹³¹⁶ ¹³¹⁷ ¹³¹⁸ ¹³¹⁹ ¹³²⁰ ¹³²¹ ¹³²² ¹³²³ ¹³²⁴ ¹³²⁵ ¹³²⁶ ¹³²⁷ ¹³²⁸ ¹³²⁹ ¹³³⁰ ¹³³¹ ¹³³² ¹³³³ ¹³³⁴ ¹³³⁵ ¹³³⁶ ¹³³⁷ ¹³³⁸ ¹³³⁹ ¹³⁴⁰ ¹³⁴¹ ¹³⁴² ¹³⁴³ ¹³⁴⁴ ¹³⁴⁵ ¹³⁴⁶ ¹³⁴⁷ ¹³⁴⁸ ¹³⁴⁹ ¹³⁵⁰ ¹³⁵¹ ¹³⁵² ¹³⁵³ ¹³⁵⁴ ¹³⁵⁵ ¹³⁵⁶ ¹³⁵⁷ ¹³⁵⁸ ¹³⁵⁹ ¹³⁶⁰ ¹³⁶¹ ¹³⁶² ¹³⁶³ ¹³⁶⁴ ¹³⁶⁵ ¹³⁶⁶ ¹³⁶⁷ ¹³⁶⁸ ¹³⁶⁹ ¹³⁷⁰ ¹³⁷¹ ¹³⁷² ¹³⁷³ ¹³⁷⁴ ¹³⁷⁵ ¹³⁷⁶ ¹³⁷⁷ ¹³⁷⁸ ¹³⁷⁹ ¹³⁸⁰ ¹³⁸¹ ¹³⁸² ¹³⁸³ ¹³⁸⁴ ¹³⁸⁵ ¹³⁸⁶ ¹³⁸⁷ ¹³⁸⁸ ¹³⁸⁹ ¹³⁹⁰ ¹³⁹¹ ¹³⁹² ¹³⁹³ ¹³⁹⁴ ¹³⁹⁵ ¹³⁹⁶ ¹³⁹⁷ ¹³⁹⁸ ¹³⁹⁹ ¹⁴⁰⁰ ¹⁴⁰¹ ¹⁴⁰² ¹⁴⁰³ ¹⁴⁰⁴ ¹⁴⁰⁵ ¹⁴⁰⁶ ¹⁴⁰⁷ ¹⁴⁰⁸ ¹⁴⁰⁹ ¹⁴¹⁰ ¹⁴¹¹ ¹⁴¹² ¹⁴¹³ ¹⁴¹⁴ ¹⁴¹⁵ ¹⁴¹⁶ ¹⁴¹⁷ ¹⁴¹⁸ ¹⁴¹⁹ ¹⁴²⁰ ¹⁴²¹ ¹⁴²² ¹⁴²³ ¹⁴²⁴ ¹⁴²⁵ ¹⁴²⁶ ¹⁴²⁷ ¹⁴²⁸ ¹⁴²⁹ ¹⁴³⁰ ¹⁴³¹ ¹⁴³² ¹⁴³³ ¹⁴³⁴ ¹⁴³⁵ ¹⁴³⁶ ¹⁴³⁷ ¹⁴³⁸ ¹⁴³⁹ ¹⁴⁴⁰ ¹⁴⁴¹ ¹⁴⁴² ¹⁴⁴³ ¹⁴⁴⁴ ¹⁴⁴⁵ ¹⁴⁴⁶ ¹⁴⁴⁷ ¹⁴⁴⁸ ¹⁴⁴⁹ ¹⁴⁵⁰ ¹⁴⁵¹ ¹⁴⁵² ¹⁴⁵³ ¹⁴⁵⁴ ¹⁴⁵⁵ ¹⁴⁵⁶ ¹⁴⁵⁷ ¹⁴⁵⁸ ¹⁴⁵⁹ ¹⁴⁶⁰ ¹⁴⁶¹ ¹⁴⁶² ¹⁴⁶³ ¹⁴⁶⁴ ¹⁴⁶⁵ ¹⁴⁶⁶ ¹⁴⁶⁷ ¹⁴⁶⁸ <

fecinel (^{tab.} ~~fr. 21.~~ VII. Nib. I. p. 339);
 2. qui carmen malum incantaret:
 licet non liquido constet utrum
 quidem sacer declaratus sit, qui
 qui hoc fecerit, ~~an~~ an suppli-
 cium propter convicium fa-
 ctum subire debuerit (Augustin.
 de civit. dei VIII. 19.).

3. frugis industrialis noctu fur-
 tim facta depastio sectione ita pu-
 niebatur ^{ut} maleficus sacer ~~et~~ Cere-
 ri suspendio necaretur (fr. 8. 9.
 tab. VIII.).

II. Incendii quod consulto factum
~~est~~ sit poenam fuisse ~~vidi.~~ com-
 burium testatur Gajus, cuius
 verba adhibuit etiam Lellius
 fragmentum de iuribus tabula
 octavarum restitutus. Sed pae-
 ceptum hoc procul esse debere
 a legibus, quas decemviri compo-
 suerunt.

quippe quibus ignotum fuerit
igne necare maleficos, contra Div-
kfenium, ergo etiam contra Bellium
nuper probavit Heuslerus (165)

III Capite plectabantur et vario
quidem modo homicidae prodito-
resque; nam:

1. patricidii poena erat culcus;
2. homicida infelici arbori su-
spendebatur, quam poenam
subiturus erat Horatius fororis
^{interceptor} ~~robor~~; similis poena homicidis
intenta remittitur etiam in legi-
bus Frisionum (fr. 24. tab. VIII.
Nieb. I. p. 361. (166)

3. proditores patriae, id est per-
duell^{re} ~~tores~~, ^{securi} ~~ente~~ peribant, ut col-
ligere licet ex poena, ^{quam} ~~sumpta~~
^{filii suis} ~~de propriis~~ ^{liberis} ~~liberis~~ D. J.
Brutus.

4. incerto genere mortis peribat

165, De ratione in
puniendis delictis
apud Rom. fer-
vata, Tubinga
1428.

166, Apud veteres
Germanos is ma-
xime vocabatur
homicida, qui
non palam sed
clam occidit,
quique latuit
quominus poe-
na de eo fume-
retur (Grimm.
p. 625. 59).

iudex (arbiter). iure datus, atque
idem ob ^{sententiam falso} ~~re~~ dicendam pecuniam
acceperit convictus.

5. similiter puniebatur, qui
malum venenum fecerit de-
derisse, item qui magico car-
mine seu incantamenti alium.

Defixerit (fr. 25. tab. VIII.).

6. falsum testimonium dixisse
convictus e saxo Tarpejo dejicie-
batur (fr. 23. tab. VIII.).

§. 5. - Sic igitur verum est quod
Cicero (de rep. IV. 4. Augustin. de
ci. dei. II. 9.) docet, decemviros
de capite civis perpaucas leges
sanasse. # Nam pleraque hic
commemorata crimina jam
ante leges XII. tab.; puniebantur
morte; ad alia temperamentum
certum adhibuerunt legum XII
tabularum latores; alia denique

crimina ex juris publici praeceptis puniunda esse voluerunt: huc pertinent et ea, de quibus.

Pontifex maximus cognoscebat, et nocturni coetus (fr. 26. tab. VIII), et calumniæ gravis sive convicium publice obiectum (S. I. p. 48.).

Hæc curata si consideremus, de universa re hoc licet concludere, Decemviros si tempora et mores spectes, prudentiæ in poenis constituendis magnum dedisse documentum; nec crudelitatis nota ipsis adhaesit, si comparatio fiat cum aliarum gentium legibus; sed d. Besset^{ex} (p. 24.) aliter videtur.

Sectio II

Quis, quem, quo modo accusare, ~~quis~~ et ^{quomodo} accusari potuit

Romanarum publica judicia erant accusatoria.

Caput I

De actore, de reo et de testibus. —

§ 1. Dum reges imperabant, quivis
 ex populo ~~et~~ videtur poterat ^{uisse} ad re-
 gem crimen deferre (167): at regia
 potestate sublatā generationē istā
 res ita se habuisse intelligitur
 ut magistratus, quibus esset pote-
 stas populum convocandi, idem
 etiā crimina deferrent, aut
 ad centuriatā, aut ad tributa
 comitiā. Crimina publicā quidem
 atque salutem turbantia Tribuni,
 Quæstores, at maxime Aediles
 deferrebant (~~Acquirebant~~), quo-
 rum cum cura erat
 niam ipsa ~~res~~ his ~~tamen~~ ^{debe-}
^{debetur} ~~ant~~: at ipsi ea crimina non
 dijudicabant; quod nuper proba-
 vit d. F. J. Schubertus (l. l.
 pp. 188. 19.) et ^{falso} ~~omnino~~ eam esse
 circa hanc rem d. Niebuhrī
 opinionem ostendit. Vel prae-
 vio magistratus iudicio, vel eo
 non praecedente irrogatio fieri

167, Schmideke, de
 historia proces-
 sus criminis
 Romanorum, Va-
 tislavia 1824.
 Haubold 4. 186.

poterat; similiter et in veteribus
patriciorum judiciis, quando aut
statim curiae judicabant, aut re-
gis seu Consulis judicio jam prae-
missa. Post regis decisionem
ad populum provocare nunquam
re licuisse verius est § (168). ^{ub} ~~con~~ =
~~tra~~ ^{ub} ~~judicia~~ magistratuum utique
provocabatur; primum quidem
his tantum in causis, ubi capitis
damnatio vel verberatio a ma-
gistratu dicta erat, dein, legibus
de provocatione repetitis, ad omnes
poenas ipsasque multas pro-
vocationis jus translatum esse vi-
detur. —

§ 2. Accusari haud poterant ma-
gistratus, secundum illud juris
publici Romanorum princi-
pium, ^{quo} magistratum inviola-
bile ^{s. exant.} ~~esse~~. # Caeteri omnes si
mentis compotes essent, ^{que} ~~idem~~ =

168. Berger l. l.
p. 23. 99.

puberes, accusabantur. Impubes-
 res non tam puniebantur, quam
 potius coercerentur. # Docu-
 mento fit fux impubes, quem
 virgis caesum esse voluerunt
 decemviri, ut ita afferretur,
 ne hoc facinus posthac commit-
 tere vellet. Etiam peregrini
 numen deferri ad haec judicia
 potuisse probabile fit; nisi forte
 id malis, eos regiae aut Con-
 sulis, extraordinariae cognitioni
 sub^{iec}ptos fuisse, ut plebei olim
 ad regis auctoritatem pertinebant ju-
 dicium. # Quoties cum peregrinis,
~~agabatur~~ aut eorum nomine
 ag^{ebatur} oportebat, patroni persona
 interveniente fieri hoc debuisse
 equidem crediderim; nullus.
 enim in his judiciis recupera-
 torum usus fuit, sicut ex illo
 quem supra laudavimus, Festi

(r. recuperatores) loco clarissime
adparet. Et in publicis judiciis
audiebantur testes, et veritas pari-
ter explorabatur, ac in judiciis pri-
vatis. At longe aberant ab hoc
Romani, ut tales probationes in
usu haberent^{vellent}, quales populi ex
stirpe germanica oriundi, aut
ab eis praeter Romanos veteres
usurpabant gentes: nimirum
sic dicta ordalia ignorarunt
penitus. —

Caput II

Quoniam^{i fuerit} ~~modis~~ ^{ind} accusaretur?

§1. Rex et Consules primi, quor-
um potestatem genere ipso
~~et~~ et jure eandem dixit Cicero
(de Rep. II 32.) quae regum erat,
in foro judicabant, patres in
comitio de provocatione suffra-
gabantur (Neb. I p. 436). ~~At~~
^{Ratio horum} ~~aut in his judiciis~~ ^{ostium} ~~procedendi~~,
saltem antiquissimis temporibus,

eadem erat, quae ^{ae} de causa Horatii
 apud Livium memoratur; et
 hoc unicum sit exemplum accu-
 ratius nobis traditum, idque poetarum
^{more} primum adornatum, ^{quam} ^{vere} ~~atque~~
 magna suspitione (accipi ^{pro vero} ~~nequeat~~).
 Cicero (pro Milone 3.) testatur
 hoc iudicium de Horatio pri-
 mum fuisse, quo de capite (sc. ci-
 vis) sit iudicatum. ¶ Ante con-
 tentionem diem, conciones populi
^{ex} ~~con~~citabantur ad accusationes de-
 fensionesque discutendas atque
 audiendas. Solis reis, et defenso-
 ribus laudatoribusque eorum,
 dicendi potestatem concedere sole-
 bant magistratus accusantes.
 imo si Dionysio (v. 11.) fides
 habenda est, primis urbis sae-
 culis, omne de defensionis onus
 ipsi reo, ^{aut} uni, quem sibi forte
 elegerat,

defensori, incumberebat, reliquis
omnibus a dicendo in favorem rei
exclusis; quo respexit Cicero, quum
~~se~~ causam Cluentianam, ve-
teri ~~instituta~~, solum perorasse
scripsit (Plin. Epist. I. 20.)—

§ 2. Actus iudicii publici, libera-
re publica et ante quaestiones per-
petuas civitati, hi maxime dis-
cerni possunt. ~~Magistratus~~
civem aliquem coram populo

1. Accusaturus, diem ^{cebat} ~~dixit~~ et
populo et accusando civi, quo
ad populi concionem causam
perferret (diei dictio). In
comitia ^{voca} ~~congregato~~ populo.

2. causam ^{revelat} ~~revelat~~ ^{petit} ~~petit~~que, ut
certa poena, vel multa ~~et~~ ^{et} ~~irro-~~
garetur: eam petitionem, vocant
anquisitionem. Tum magi-
stratus, qui diem dixerat, reo.
iisque qui causam ejus defen-
derent, ~~III~~

3. spatium temporis praestituere
solebat,

ita, ut in arbitrio esset accusantis
quamdiu audiri vellet accusatos.

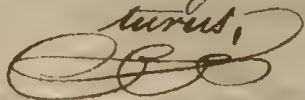
(169.) Haec magistratus accusatio,
similiter ac in legibus ferendis,
~~reverti debet is in carcere detinere.~~

¶ Citari jubebat a praetore: quo.

4. diebus intermissis ter insti-
tutum debuisse videtur. Hoc tem-
poris spatio probationes de rei
crimine proferbantur, nisi
delictum aliunde notum fue-
rit. ¶ Die veniente magistra-
tus reum, nisi is in carcere de-
tineretur,

5. citari jubebat a praetore: quo.
non adparente, damnatio se-
quebatur. ¶ At eo veniente
et sese defendente, priusquam
concio dimittebatur,

6. reum^{ali} quis praestare debebat,
i. e. dandi erant vades (publici).
si capitis discrimen erat subi-
tus,

169, Burchardi, de ratione
temporis ad perorandum
in judiciis publ. apud
Rom. Kilis 1526.

praedes si de multa certaretur.
 Reus similiter hoc facere debebat,
 ac ille, quem vadiumonium praestare oportebat, ^{ne} ~~quod minus~~, vi
 in ius adductus, duceretur vel
 vinceretur, atque ita libertatis discrimen subiret. - Cui igitur inde a
 tempore Caesonis Quintii res
 praeparata erat (170) ut accusatus
 per exilium voluntarium, vadi-
 bus datis, mortis poena se sub-
 ducere posset (solum vertere ex-
 filii causa).

§. 3. - Ita solum vertente reo omne
 iudicium sublatum, at bona absen-
 tis publicata sunt, et praedes pe-
 cuniarum, quae reum praestiterant,
 aerario solvere tenebantur. In-
 tempus differebatur res propter
 morbum (dies producebatur),
 propter funus familiare, pro-
 pter auspicia prodigiaque, et
 propter intercessionem, at. proventus.

170, Liv. III. 13. M.
 L. Mayer p. 32.
 35.

241
tollebatur hoc publicum judi-
cium quando accusator, ab ac-
cusatione defluerat. Compa-
rente ~~foro~~ auditori in comi-
tiis reo, de quo res cognita fuisse
videtur; magistratus accusantis
anquisitis reique defensis au-
diabantur. Quo facto res
fragis cives de reo judicabant.

Sectio III

De judiciis domesticis
^{in civitate} Quod foris est regnum, id ⁱⁿ domo
est patria potestas: suae familiae
membrorum et dominus et
iudex paterfamilias est.

Caput. unic.

Horum judiciorum natura
delineatur. —

§ 1. — Judiciorum domesticorum (sady
familijne.) haec erat apud Ro-

^{eadem} manos ratio, (171) ut partim
ipsis ~~ipsis~~ ~~ex~~ criminibus, quae ad
publica deferbantur judicia, partim
peccata

171, cf. Klenze in Zft
VI. p. 21. 39. Zim-
mern I. p. 512-513.

quaedam in his judiciis puniri non
 solita, apud consilium necessariorum
 cognoscerentur et vindicarentur, ita
 quidem, ut maritus paterve ultionem
 horum si vellet, publicis judiciis relin-
 quere ^{posset} potuisset, si minus, ipse de
 iis cognoscendi ius habere. Si de
 uxore iudicium habendum erat, mari-
 tus siue eam in manu haberet, siue
 non haberet, adhibito necessariorum
 consilio, eorum nempe, quibus erat
 ius osculorum cognatae suae ferendi,
 de conjugis ^{causam cognoscebat et} iudicio habebat. Cogni-
 tare sententiam pronuntiabat. Etiam
 divorcio facto erat vir mulieris iudex.
 nimirum tanquam ad finis adfide-
 bat cognatorum consilio. Cato apud
 Gellium (2. 23) hoc testari videtur.
 In adulterio, comprehensam ^{siue} adfide
 cognatorum consilio, impune ergo,
 necare poterat. ^{ne} Quia iudicaret, legi-
 bus provisum erat: viros ~~strenum~~
 rite de uxoribus non iudicantes pu-
 nitos esse constat. Poena adfuerant
 qui nullis amicis adhibitis in
 uxores acinadvertenterant. In mi-
 noribus peccatis, si poenam exigere
 nollet maritus, et dimittenda uxoris

jus fuit: nihilominus tamen ^{sine} ~~absque~~ consilio propinquorum poterat
facere. ¶ Graviora peccata mulieris
si ipse maritus non vindicasset,
ea ad magistratum deferrebatur
(Liv. xxxix. 18.) si vades ^{dedisset} ~~judicium publicum~~ ^{evitatorum} ~~cognatorum~~ de-
creto necabatur (Liv. epit. 48.) ¶

† Tac. Ann. II. 85.

§. 2. — Similiter ac de uxore, de filio
familias iudicium habebat pater.
Etiam ea crimina, propter quae fi-
lius capite dammnabatur in publi-
cis iudiciis, domi a parente cogno-
scabantur. ¶ Sive pater necaturus
erat filium, sive exponiturus (172),
iusta causa, ergo, ~~fiunt exco-~~
consilio necessariorum adhibito,
id eum facere ^{debuisse credo} ~~oportebat~~. ¶ Adpra-
vere sane ex Cicerone. (de leg. III.

8.) videtur, monstruosum vel pro-
digiosum sibi natum statim, ergo
causa incognita, licuisse parenti
ex legum XII. tab. praefecto necare
(173): sed quo minus hoc credamus.
vetat Dionysius (II. 15), qui ter
statuit, secundum Romuli legem
id eum facere debuisse ex quin-
que vicinorum sententia. —

172, Veteres Germani con-
cedebant exponi fili-
os antequam quid de-
starent nati (Grimm
p. 455.)

173, Zimmern I. p.
519. 520.

Liber II,

De jure rerum.

Ex infra proferendis adparebit
 Tractationem de jure rerum
 duplicem adferre divisio-
 nem, quarum altera illam
 comprehendit quaestionem,
 quae circa Dominium (uti
 postea id dici coepit), id
 est jura ad rem nostram
 quovis tertio excluso, ver-
 satur; altera illam spe-
 ctat, quae ad possessio-
 nem refertur; quando sci-
 licet quaeritur, quo mo-

do id fieri possit, ut res
 ipsa sit quidem nostra,
 at usus illius ad ^{ali} ~~itum~~
 pertineat. —

Sectio I De dominio.

Cap. I

De dominio ex jure civili.

~~¶ I. Nomen hujus juris~~
~~quod civile res~~

Necesse est modi, quibus
 dominium acquiritur, non
 ex effectu, an naturale

Dominium gignant, aut
 civile, ^{sed ex origine sua, an hi jura civile} aut jus gentium
 exhibeant, dividantur (Un-
 terholzner in Rhein^{ish} Mus. I

p. 133.). Nomen hujus ju-
ris, (174) quo cives res ^{suas} ~~personas~~
hoc tempore tenebant, ignora-
tur. Fortasse mancipium (175)
denotat id ipsum; nam phra-
sis δεσποτὶς ἐκ jure Quiriti-
ario, qua utitur Theophilus,
verbum artis, quod ad hanc
referas aetatem, certe non
indicat. Sed quoquo modo
id appellatum sit, nota
generalis hujus dominiū est,
id, quod ^{am} nobis abunde in-
dicatur formula in vindi-
catione usitata: (hunc, hanc
rem) ego ex jure Quiritium

229,
174, Heinecc. II. 1. 4. 20. 22-28.
et 2. 4. 2. 3. - Hugo p. 147.
154. 162-180. - Bernice
§. 318. 326. 336. Haubold
§. 474. - 480. 507. 508.

175, Nieb. II. p. 361. Do-
minium non est voca-
bulum artis, hac in
qua versamur, aetate
usurpatum. Neque id
mirum esse debet: non-
dum enim ad hunc
gradum scientia juris
Romani venit ut ipsi
Romanis jam constan-
ret, quam late pate-
re possit significatio
verbi denotantis pro-
prietatem. Etiam
veteres Germani ca-
rebant vocabulo, quo
denotaretur domini-
um: res proprias
dominorum variis
circumscribebant ep-
ithetis; horum no-
tanda in primis
sues (suegata) (Na-
l. suegie - Grimm
p. 491.).

(176) meum esse ajo. Qua
^{ostendi}
~~indicatur~~ contra unumquem-
 que bonae fidei possessorem
 suam rem posse vindicare
 dominum ita, ut eum prae-
 stare indemnem non debeat.
 Id autem valde quaeritur.
 (etsi Hugoni p. 150. aliter vi-
 deatur) an Romani hac
 aetate mancipii verbo, quem-
 admodum posthac dominii
 vocabulo, ipsum jus, quod
^{ultra} rem ^{et} personamque interce-
 dit, complecterentur. Me-
 morabile est, servum ^{exempli causa} ~~pro-~~
^{proferre}
 fuisse semper fontes, in
 quibus de vindicatione
 rei agitur. Igitur ve-
 ro absimile non est, quod

176, Jus Quiritium hic fa-
 mitur pro complexione
 effatorum juris, non ve-
 ro pro certis facultati-
 bus, cum dicitur Latino
 jus Quiritium adquire

~~Ad~~ ~~etiam~~ in vetustissimo
 Rusporum jure deprehenditur,
 exemplum rei mobilis ideo
 Jctos Romanos ubique exci-
 tase, quando agitarunt de
 dominio recuperando, quod
 istius generis res objectum
 litis imprimis suppeditare
 poterant. Res ut ex jure
 Quiritium haberi potuerit,
 tria desiderabantur, ^{ut} ~~non~~ enim
 in commercio esset, ^{ut} et a ho-
 mine facultate eam haben-
 di praedito, quam etiam
 voce commercii designatam
 reperimus, et certo modo ad-
^{eretur}quiri, sive, ut Varro lo-
 qui solet, parari ^{etur} debuit.

177, J. I. p. 73. Vetus (p. 472. 59.) coniecerat quidem, plebem Romanam (semum per leges XII. tab. concessum sibi commercium habuisse: quod etiam contenderunt quidam nostra aetate florentes juris Romani ^{interpretes} ~~expositores~~, veluti Schroeterus (Obj. p. q. et alibi) et Egenderus (p. 146); sed haec opinio habet parum probabilitatis.

§ 2. — Quinam in civitate Romana commercium haberent, id alibi exposuimus (177). Civiles acquisitiones (modi acquirendi) plures ^{numin} ~~enumerantur~~, quae ex variis juriurum generibus progrediuntur. Aut enim provenit ~~to~~ ex jure Quiritium ex jure personarum, sicuti per arrogationem et per in manum conventionem; aut provenit ex jure hereditario, cum ex hereditate vel legatorum genere res in jus Quiritium transmitterentur. Quocunque autem modo ab ipso jure agnito, in nostram potestatem res pervenisset,

ex jure Quiritium teste Gajo
 (II. 40.) prosidebatur, qua phra-
 si et ea, quae ex simplici ju-
 re Quiritium habebantur, et
 ea, ~~de~~ quae deinceps in bonis
 esse dicebantur, denotata esse
 persuasum mihi habeo (Ball-
 horn p. 74.). Quinam modi
 acquirendi dominii priori lo-
 co, naturalesne an civiles per-
 tractari debeant, hucusque
 sub iudice lis est. J. E. Engel-
 bach (Ueber die Usucapion
 zur Zeit der zwölf Tafeln,
 Marburg 1828. p. 17. 29. 41.)
 dum ~~inter~~ ritus solennes
 abalienandi et acquirendi do-
 minii a distinctione agrorum
 posessorum et assignatorum

repetit, priore loco adquisitio-
 nes naturales ponit. Sed
 quis credat, Romanos pri-
 mis temporibus ignorasse
 modos, quibus vel mobi-
 lium rerum in alios trans-
 ferrentur jure civili do-
 minia? Quare nobis ex-
 consentaneum esse videtur,
 priori loco civiles modos rem-
 adquirendi pertractare,
 deinde naturales adquisi-
 tiones recensere.

§3. Horum modorum di-
 versi ab auctoribus classi-
 cis traduntur. Etenim Var-
 ro (de re rust. II. 10. qui
 non erat Jctus), et Ulpia-
 nus (Fr. XIX. 2.), sex enu-

meraverant modos. Cicero (Top.
 5.) tres duntaxat nominavit.
 Max videbimus plures illos
 modos a Varrone et Ulpia-
 no recensitos ad tres posse
 reduci. Nihil est, ut singu-
 latim omnes jam nunc de-
 scribamur: quoniam consul-
 tius erit propriis locis u-
 numquemque explicare. Igi-
 tur hereditatis aditio et ad-
 quisitio lege, in quinto libro,
 adjudicatio in libro tertio
 hujus commentarii descri-
 betur. Mancipationem jam
 delineavimus, eamque accu-
 ratius mox describemus. Se-
 ctio erat bonorum proscripti
 alienus judiciove publico da-

mnati, vel mortui, cuius he-
 reditas fisco delata esset, nec
 non praedae publica per
 aversionem venditio, magi-
 stratus Romani auctoritate
 ita facta, ut emptor per
 universitatem ei, cuius bo-
 na emisset, succederet (178).
 Contra per res singulas facta
 venditio vocabatur auctio,
 in qua si servi venderen-
 tur, tunc ea dicta est ven-
ditio sub corona. Stabant
 nempe servi coronati (id,
 ex Coelio, Sabino et Catone,
 referentur Gellio (VII. 4.) con-
 stat) ut significaretur, ni-
 hil praestari a populo em-
 ptori, si is, quod forte vitio-
 sum mancipium emisset,

178, Ippa etiam bona
 quae ita venum ibant
 vocabantur sectio
 cf. Schilling p. 71.

aut emptionem venditionem
rescindi, aut damnum sibi
sarciri vellet. Communis sectio-
ni et auctioni erat usus ha-
stae, ut indicaretur ita rem
esse auctoritate publica ad-
quisitam, eamque statim in
dominium ex jure Quiri-
tium transire. Proclamanti-
bus preconibus pretia offerri
ita solita, ut qui plurimum
obtulissent, iis res addicerentur.
(179).

§4. Mancipium et nexum, po-
stea nexu alienatio sive tra-
ditio alteri nexu (per aes et
libram, libra et aere) aut,
ut legitur in eruditione ar-
tis oratione Istorum, manci-

179, F. C. G. Sieber,
De bonor. empt.
Lips. 1827. Par.
I. cap. 7.

patio, emancipatio, neque est
 maximi momenti, nec usita-
 tissim^us modus omnium; sed
 tamen eorum, qui dominium
 statim ac confestim tribuunt.
 Ea ita fieri solebat, ut requi-
 reretur utriusque contrahen-
 tium praesentia, praeterea
^{opus erat} libripende (i. e. persona qua-
 dam, quae apud Gajum West-
 gothicum (I. 6. § 6.) antestatus
 dicitur at in marmore quo-
 dam apud Gruterum a
 libripende sejungitur, Hei-
 necc. I. 12.) ~~et~~ et quinque
 aliis civibus Romanis, qui
 testes essent. Libripendem maxi-
 me ad explorandam bonitatem
 adpendendi metalli adhibitum

fuisse quo minus credamus,
 (Hugo, *Civilist. Magaz.* II. p. 69.
 70.) id prohibet quod eum tunc
 etiam adhibuit constat, cum
 non adpenderetur sed nume-
 raretur pecunia (¹⁸⁰). Quo mi-
 nus autem libripens publica
 persona creatur auctoritas,
 est Livii Mamiliarii Trusi
 (Priscian. VIII. p. 127. ed. Col. 1520. f.)
 qui de libripense ita loquitur,
 ut de teste vulgari. Fortum hunc
 actum quasi publicum fuisse
 ipse numerus testium probare
 videtur. ¹⁸¹ Nempe quinq; testes
 adhibebantur pro numero ipsa-
 rum classium: sextam enim
 classem ne pro classe quidem
 populi interdum haberi, prae-
 cipue e Livio (III. 30.) evincitur.
 Res ipsa praesens esse debe-

180, cf. Interpp. ad Plin.
 H. H. XXXIII. 13.

181, Engelbach h. l. p.
 41. Niebuhr 2.
 p. 593.

bat; quando mobiles erant res,
 haud plures, quam quot si-
 mul capi poterant, manci-
 pabantur; ideo quidem, ut
~~adhibiti~~ adhibiti testes sic me-
 lius eas dignoscerent. In rebus
 immobilibus satis erat locum
 designari, ut adeo et diver-
 sis locis jacentes potuerint
 mancipari. Certa verba ab
 eo, qui mancipio ^{ipsi} accipit
 lingua Romana proferri o-
 portebat; legum XII. tab. fra-
 gmento ~~gmento~~, quod su-
 pra ¹⁸² latuavi, teste, et
 aes vel tanquam emptionis
 pretium, vel certe tanquam
 signum futurae emptionis
 (arrha) ¹⁸³ debebat appendi ~~(2)~~.

§ 5. — In jure ceduntur si-

182, *frag. tab. VI. Engel-
 bach p. 62.*

183, *aes, five ut Cincius
 (Sept. s. v. Rodus) ait,
 aes infectum, raudu-
 sculum, raudus dictum
 et eo in mancipijs ve-
 teribus scriptum, raudu-
 sculo libram ferito,
 (Varro de l. l. p. 27.)*

ve conceduntur res propriae;
 incorporales, ergo jura ma-
 xime. Deprompta autem
 est in jure cessio a conten-
 tiosa ut ad voluntariam
 jurisdictionem adcomodaretur.
 Sicuti enim ex duabus per-
 sonis legis actione contenden-
 tibus, si una vindicante
 altera praesens tacet, vel
 non negat vindiciam adver-
 sarii, pro confesso habetur;
 et res, de qua controversia
 est, in perpetuum vindicanti
 addicatur; sic ex duabus per-
 sonis, ea, quae voluntariae
 aliquod jus cedere cupiebat,
 tacebat consulto, ut altera
 ad litem fictae imaginem age-

ret, eamque ipsam, quam vindicaret, rem, addiceret ei magistratus. Excogitari debuit hic modus, quo, si civium Romanorum legitimus non adesset numerus, rerum nec mancipi, si essent incorporales, fieri posset translatio (¹⁸⁴ ~~4~~).

§ 6. Per spatium temporis lege definitum rem continuo possidendo, dominium in ea adquirimus: et quidem in fundis biennium, in caeteris rebus adeoque etiam in aedibus, ~~de~~ Licernae (pro Laecina) 19. Top. 4.) testante, annus continuatae possessionis esse debebat: quod tempus suffi-

184, Gajus II. 24. Fr.
Vat. 4. 50.

ciebat ad investigandam suam
rem, quo minus usucaperetur,
civitate intra angustos limi-
tes interclusa. Usus (et) au-
toritas vocatur in XII. tab. i-
sta adquisitio: postea cum J-
etorum lingua magis esset
^{exulta}
~~claborata~~, iste modus rem ad-
quirendi usucapio vocari est
coeptus. Ad hodiernum usque
diem inter doctos. Haec Do-
minii adquisitio antiquissima
est (186.) ideoque sic dictis ori-
ginariis ad censetur. Ut fiat
utilis, haec tria concurrere
debent: bona fides, causa
possidendi, res idonea usuca-
piendo. —

§7. Bona fides in eo posita
erat, ut possessor veri Domini
jura ignoraret; haec ab

↑ vehementer ambi-
gitur, quid significet in
XII. tab. usus, quidve au-
toritas, et quonam modo
utrumque verbum illud
conjugi, conjunctumque
explicari oporteat. 185

185, Unterholzner: Ausgühr-
liche Entwicklung der
gesamten Verjährungs-
lehre, Leipzig 1828.
I. p. 36-38. Daniels,
de usucapione et praes-
criptione 1827. p. 2. Cum
Henrichio V. G., putamus
te, nomen auctoris de-
signare eum, qui rei
Dominium habet, a quo
donatio, aut quisquis
est, pendet vel profi-
ciatur, faciunt Bald-
horn, Deierus et Her-
tel: de vocabulo au-
toritatis, Schne-
berger 1829. p. 6.

186, E contrario recen-
tiores hujus vocis
primariam signifi-
cationem ab expli-
quando jure ducer-
e solent. Cf. Engel-
bark, qui idem
sentit, ad jusse-
riora tempora hanc
Dominii adquisi-
tionem trahit.

initio adesse debuit, scilicet
hic unice spectabatur tempus,
quando possessio incepisset.

Inter res mobiles et immo-
biles ratione hujus condi-
tionis distinctum non est
(Saskilling p. 75): bona ete-
nim fides pariter rerum
immobilium, atque mobi-
lium possessioni adesse de-
buit. Justa causa, quae
posteriori tempore titulus
coepit est, dici, (187), voca-
batur, ratio, in qua requi-
rebatur, quonam modo pos-
sessor rem adeptus esset.
Ea vel talis erat, ut pos-
sessor rem ea ratione
acquisivisset, quae per se
nunquam tribueret do-

147, Bernice §. 343.
Hampold §. 493.

minium ex jure Quiritium;
 vel talis, ut acquisitio per
 se quidem tribuere posset
 Dominium ex jure Quiri-
 tium, at vero possessor rem
^{anc}
~~his~~ acceperat a non domi-
 no. Utroque casu res pos-
 sidebatur pro suo, donec
 usucapta esset, atque jam
 ex jure Quiritium possidere-
 tur (s. Schill. p. 74.). Du-
 plicem ergo jure antiquo
 usucapio habuit vim: par-
 tim, ut Dominium adjiceret
 Quiritarium in re mancipi
 a domino tantum tradita
 non mancipata, suppleretque
 id, quod alienationis solemni-
 tati ^{esset} defuerat; partim ut

bonae fide traditas res a
non domino, hoc invito ad-
quirere posset, cui hae sic
traditae fuissent (Gaj. II.
41. 43.).

§ 8. Impedimenta obstantia
quo minus usucapiantur res,
partim a personis partim
a rebus proveniunt. Nam
hostis, i. e. peregrinus, ^{neq} ~~qui~~
usucapiat lege XII. tab. pro-
hibetur (188). Ratione ma-
teriae ab hac acquisitione
excluduntur: 1, res furtivae
(fr. 17. tab. VIII.); 2, vestibulum
sepulchri ipsumque
sepulcrum (bustum, fr. 11.
tab. X); 3, quinque pedes
in confinio duorum agro-
rum, quod vacuum inter

188, Unterholzner p. 107.

duos agros erat ad accepsum
 et circumdatum^{us} aratri: item
 ambitus, i. e. vicinorum in-
 ter aedificia locus duorum
 pedum et semipedis (sestertius
 pes) ad circumcundi faculta-
 tem (149) l. 4, Quod alii opina-
 bantur olim (Savigny Lft.
 III.) id confirmavit nunc Gajus,
 II. 47. qui mancipi res mulie-
 res, quae in legitima agna-
 torum tutela erat, usucapi
 non potuisse refert, praeter-
 quam si tutore auctore ab
 ipsa traditae essent. Nimi-
 rum odiosa erat haec mulie-
 ribus parata adversus usu-
 captionem securitas. Sic enim
 non debebat praemissa invenire emptor
 res,

189, Nimirum migravit
 in legem decemviralem
 vestigium aliquod insi-
 gne vetustissimis limi-
 tationis, et qua urbs,
 Etrusco more condita,
 ac proinde dimensis
 (ut cum Tarito Ann.
 XV. 43. loquarum) vi-
 corum ordinibus et la-
 tis viarum spatiis ri-
 te divisa, territorii
 et regulis juris agrar-
 ii distincti imagi-
 nem sanctam pro se
 ferret, cui singularum
 aedo aedium propria
 interstitia, eo tempo-
 re quo nondum mul-
 tudo habitantium
 in infinitum et cre-
 verat, responderent.

quippe scilicet, se nullis munitos
 fore temporibus. Ita optime consule-
 batur agnatis, ne minus locuples
 ad eos veniret mulieris hereditas.

Pupillorum utriusque sexus, qui
 agnatis non tutebantur tutoribus, quin
 res usucapierentur, lex XII. tab. non
 prohibuit. Nam ut monimus,
 decemviri cum hanc legem scriberent,
 non quidem bonum ipsarum
 personarum sub tutela manen-
 tium, sed agnatorum utilitatem
 respexerunt. —

Caput III.

Jure gentium quo modo acquiritur
dominium.

§. 1. Vocabulum pecunia in legibus.

XII. tab. occurrent, eo sensu accipien-

dum esse, quo posteriori tempore
 accipiebatur, scilicet, ut per il-
 ea omnia intelligi debeant, quae
 in bonis hominis agendis damni

reapse contineantur, (190) mihi
 dubio vacare videtur. Res non
 solemniter modo acquisita pecuniam,
 at non dominium efficiat.
 minus
 nihilominus

de ea etiam pro suo arbitrio ex
legum XII. tab. praeepto poterat
disponere, qui eam habebat. Naturali
ergo ratione acquisita res, ut pote
pars pecuniae, semper ad acquiren-
tem spectarebat, sed lite orta ex-
plorandum erat, an secundum eum
modum, quo eam quispiam adquisi-
erat, in huius dominio, permanere
posset: cum e contrario ipsa sole-
mnitas, qua rem fuerat nactus,
possessionem acquirentis confir-
maret. Sic igitur diversitas
inter mancipium et pecuniam
non tam vindictio^{ne}, quam potius
vindictationis effectus ^{fiat} ~~constituebat~~.

~~197, Heinss. 2. 1. 4. 1.~~

§. 2. - Tam vero naturali modo ita
adquiruntur res, ut nondum
requiratur praesens alterius do-
minium; atque ita ut alienum
praecesserit dominium. Nimirum
occupatione et traditione res adqui-
runtur. ~~Occupantur~~ Occupantur res et
quae nullius sunt, [five supra]

terram jacent, sive subter terram
 (thesauri istius generis res dicta
 est posthac) reperiuntur, et quod
 aliujus fuerunt: nimirum si ad
 res nostras accesserunt, atque ita cum
 iis ~~et~~ coalescerunt (de alluviane,
 quae ad hanc aetatem non perti-
 net, proxima dicetur periodo). Ita
 etiam adquiruntur nobis res si
 ab aliquo traditae, aut hostibus
 ereptae sunt. ^{ad h} Hoc genus acquirendi
 potissimum respexit Gajus (IV.
 16.) ^{in verbis:} ~~item docuit~~, Romanos hacce
 aetate maxime sua credidisse
 quae hostibus eripuissent. ¹⁹¹

§. 3. Ut naturaliter adquisita putaretur
~~et~~ res, ad traditionem adqui-
 sitio utique debuit accedere,
 cum civiliter et sine adpre-
 hensione adquiri potuerit: quod
 tam enim res, quod jam ^{dict} ~~iam~~
 mus, mancipabantur etiam
 absentes. Traditio, si ad vocis
 notationem adtendimus, est omni
 solennitate nudata manipulatio,

191, Heinero. t. 1. 4.
 21. Digna memo-
 ratu sunt Livii
 IV. 46. verba:
 nec enim ferme
 quidquam agri
 ut in urbe ali-
 no solo posito,
 non armis par-
 tum erat; nec
 quod venisset,
 assignatumque
 publice esset,
 praeter quam
 plebs habebat.

unde et pura traditio a Boë-
thio (lib. III. Comment. in Top.
Cic.) vocatur, propterea, opinor, ut
a traditione solemni (manipulatione)
distingueretur. Eam tempore legum
XII. tab. jam notam fuisse, et ipsa
ratio suadet, et Justinianeae In-
stitutiones (§. 40. 41. de Divisione rer.)
testantur. Omnibus temporibus.
erat ea naturalis alienatio nec
manipuli rerum; quod manifeste
eo probatur, quod ea Gajus (I. 1. II.
lib.) et postea Justiniano, natu-
ralis dicitur (cf. Schilling p. 60);
et in fragmentis Vaticanis (§. 47) esse
iam juris gentium discrete declara-
tur. Nihilominus ⁱⁿ tamen res sic
etiam acquisita erat in dominio,
ac si manipolata fuisset, quoniam
in hoc quoque non constans est
opinio juris Romani interve-
nire (cf. Engelbach. l. l. p. 50. 52).
Qui hoc modo adquisitam ^{tenebat} rem,
defendebatur interdictis, contra quem
que tertium suam possessionem
turbantem; contra tra-

244,

dentem exceptione doli (postea exceptione rei ven-
ditae, traditae,) se tuebatur ipse.

Ex his quae protulimus apparet, dominium
ex jure Quiritium aut ~~aliquo~~ ^{sine omni} sole-
mnitate, aut accedente solemnitate adquiri.
Jam vero solemnitas illa, aut a magi-
stratu modo cum jurisdictione (in jure
cessu, addictio), modo sine ~~ulla~~ ^{omni} jurisdic-
tionis specie constituta (sectio, auctio); aut
a lege ¹⁹² acquisitioni accedit. Quod ~~cum~~ ^{non}
~~in~~ singulorum verborum, quae de ista
re apud auctores deprehenduntur, attinet, Var-
ro minus accurate scripsisse videtur, cum
omnino de emptionibus loquatur et here-
ditatem tamen primam edat. Verum
tamen excusatus abire poterit, si adfir-
metur, hunc ferri emendi exemplum ante
oculos habentem ~~ad~~ dicere voluisse, ei,
qui ferrum empturus sit, ad maxime
curandum esse, ut dominium adquirat,
Dominium autem (in venditore) etiam
ex hereditate adquiri posse. Ulpianus tra-
ditionem, adjudicationem et acquisitionem
ex lege indicat: omittit igitur heredita-
tem, & sectionem, auctionemque. Sed cum
de singularium rerum dominio ageret,
indicare omnes modos non potuit: idem

192 Lermice 4. 327.

arrogationem et in manum conventionem,
per quas dominia rerum ^{quoque} ~~quoque~~ ^{adquiruntur},
~~quoque~~ non adhibuit, cum per eas
universitates rerum transmitterentur.

Vocabulo legis hereditatis aditio, usus, le-
gatum, et forsitan etiam autio (emptio
sub corona) continentur: tum quia lex
XII. tab. has acquisitiones utique confir-
mavit, tum quia leges de hoc adquirendi
modo latae esse poterant (Hugo p. 179).

Non meminit Varro traditionis, natu-
rali ratione ductus, cum haud omnes
modos dominia rerum adquirendi enu-
merare ~~volut~~ ^{vult} (Baalhorn p. 15.), et
duntaxat de emptione ferri, adeoque
rei mancipi, loqueretur: at Ulpianus
cum de acquisitionibus rerum, siue
mancipi siue non mancipi essent, for-
monem instituisse, traditionem com-
memoravit. Jam vero si omnia, quae
hucusque dicta sunt, in unum colli-
gantur, apparet, tres duntaxat mo-
dos ex jure Quiritium res adquiren-
di, ceteris cunctis, quotquot fuerint,
praecelluisse: nimirum mancipatio
(quae etiam traditionem necn, quam
infra describemus, complectitur), in
jure cessio, usus, continent in se
omnes modos quos Varro, Ulpia-

nus et Cicero enumeravere. Et
nim sectione et autione, qui rem
emit, similiter eam adquisivit,
atque ille, qui aut addidam, aut
adjudicam, aut cessam (hic
nempe magistratus est qui cedit)
accepisset. Adii dum non obser-
vaverunt tres illos modos acqui-
rendi dominii, instar omnium,
quibus res adquirantur, esse,
nimirum anxii erant in omni-

bus acquisitionibus recensendis.
Sit exemplo Heineccius (II. 1. 22.),
qui frustra in hac re suum collo-
cavit laborem: quippe liceo duo-
decim modos recensuerit, nondum
enumeravit omnes. Omitit enim
p*ro* ad crescendi in servos com-
muni ab alterutro dominorum
manumisso, certum et dotem,
quibus modis jam ~~nunc~~^{tunc} certe,
dominia rerum acquirebantur.
(193). Nimirum ~~scilicet~~^{ille} dum
adcuratus esse volebat, ratus est,
se ita rem expediturum esse optime,
si ea quae indicane sufficiebat,

copiosa oratione enunciauisset.

Caput III.

De re utriusque dominii.

§. 1. Ad constitutionem vel translationem juris aliquis accedere potuit conventio, tam pure, quam sub conditione contracta, ex qua propria quaedam oritur obligatio. Cujusmodi pacta in mancipationibus observari solita, leges XII. tab. memorant, praecipientes, ut, quod lingua nuncupatum esset, id ratum haberetur (Sextus. l. v. nuncupata): nec aliud quidquam significat lex illa mancipii apud Cicer. de Orat.

I. 39. ¶ Quicumque autem modo acquisitum sit dominium, semper illius vis eo tendit, ut, quatenus id. aut conditioni oppositis aut utilitati publicae non repugnet, pro arbitrio statuere de eo possimus (194). Fructus rei sunt

194, l. 7. 9. tab. VI. Hugo
p. 156. - 161. Hanbold
§. 448. 490. 492.

ejus, cuius est etiam res ipsa: quod
 succurrento exemplo, petito ex lege
 Decemvirali de glande legenda, satis
 adprobatur. [¶] Omnes hos fructus
 consumere non poterat dominus
 ipse, sed inde pars quaedam, tri-
 buenda erat avario, ut eiet, unde
 sumptus publicos facere posset
 respublica. [¶]

§. 2. — Recuperamus dominium
 amissum aut per vindicationem,
 aut ^{jure postliminii} ~~et~~ ^{et} ~~minime~~ res nostras cum ad
 hostem aut populum ~~transfere-~~
 ratum (est. s. v. postliminium)
 pervenerint, et ex suo tanquam
 limine exierint, dein redie-
 runt ad idem limen ex quo
 exiissent, postliminio dicuntur
 rediisse. In eas res idem jus,
 quod habebat antea, recuperabat
 dominus. ~~Ab eo jure ad eas per-~~
~~tinebat in primis, quas domini~~
~~in bellum secum abduxissent,~~
~~aut quae bello utiles ad hostes~~
~~pervenissent~~

Hoc jus, sicuti adparet e Cicero:
 miana (Top. 8) rerum hostili-
 minio revertentium exnumera-
 tione, ad eas pertinebat in
 primis, quas domini in bel-
 lum seuum abduxissent, aut
 quae bello utiles ad hostes per-
 venissent. ¶ Liberi quoque ho-
 mines, et ii, qui fervoruum
 loco erant, hostium potestate
 elapsi, pristina recuperabant
 jura (Hug. p. 98). Pari jure
 hostium res, quas Romani
 cepissent, (fr. 20. §. 1. D. de Captiv.
 49. 15. Pompon. xxxi. ad Sabin)
 ad suos revertebantur dominos.

§. 3. Vim rei suae illatam ita pro-
 pulsabat dominus, ut pati non de-
 beret rogam bustumve novum
 propius sexaginta pedes adjici aedi-
 bus suis, (fr. 10. tab. x.). Damnum
 capere per vicinum fundum, et si
 ille publicus esset, non rogebatur.
 Quare si aqua pluvia opere manu

facto

noceret, Praetor arbitros tres ad ar-
cendam aquam ne noceret, dabat,
quo magis damni infecti cavere-
tur domino (fr. 8. tab. VII.). Verum
tamen debebat aliquando se absti-
nere dominus, ^{ne} ~~quod~~ de propria
re pro arbitrio suo statueret: ~~linies~~
Hinc agri usui humano eximii
debebat, qui, id ita iubente Numma,
deo Terminis consecraretur. De ho-
mine mortuo intra moenia urbis
nec humando nec urando (fr. 1.
tab. X.), de agro proprio religioso
aut faciendo aut religione solvendo,
^{quem est.}
supra ~~diximus~~.

§. II. — Interdum rem etiam pro-
prium non poterat vindicare,
puta tignum (199) aedibus vind-
ique alterius junctum; sed in du-
plum convenire dominus poterat
eum qui id cum sua re junxisset.
~~aut.~~ Ita praeceptum est lege XII. tab.
ne vel aedificia sub praetextu rei
vindicanas diruerent, vel vinearum

199, Haec appellatione si-
gnificatur in lege
XII. tab. et trabes, et
omne genus materiae
ex qua aedificia con-
stant, fr. 62. D. de
V. S. 50. 16. Gaj. II.
ad Ed. prov.

cultura turbaretur (fr. 7. 8. tab. ~~VII~~).
 Certe ubi soluta deimptaque fuerat
 materia, tum eam vindicare ius
 erat. Ita praeciptum est lege XII.
 tab. ne vel aedificia sub praetextu
 rei vindicandae ^{rei} diruerentur, vel
 vinearum cultura turbaretur.
 (fr. 7. 8. tab. VI). Proprius alicuius
 ager ~~quero~~ ^{ne} invito huius domino
 introiretur, cautum ^{erat} ~~est~~: neque
 tamen, quin eum introiret, po-
 terat is ~~poterat~~ impediri, cuius
 glans (fructus) in alienum fun-
 dum decidisset. Verum tamen
 an illi quoque ^{ti die} ~~quoque~~ die, donec colli-
 gerentur fructus, an tertio quo-
 quo die, ^{ne} ~~quo minus~~ impartu-
 nus fieret domino agri, glan-
 dem ex legum XII. tab. praecipto
 colligere ^{uerit 1967} ~~liceret~~, id non constat.
 Praetor certe tertio quoque die
 glandem lecturum iubebat ali-
 enum fundum intrare (fr. 7. tab. VIII).
 S. S. Poterat denique iuberi dominus
 aliquid facere in proprio agro. Nam
 sive

1967 secundo quoque die
 id domino fructuum
 licuisse, nuperrime
 studuit evincere J.
 Grimm (cf. Schumacher
 Jahrbücher X. p. 21.
 59.).

hoc primi definivere Decemviri;
sive ex antiquis legibus recipere,
re umbra arboris vicino praedio
tam rustico quam urbano na-
set, debebat dominus quindecim
pedes ~~amptius~~ altius ramos.

arboris circumcidere; i. e. ut
huius legis interpretes hodie
~~it~~ coniectant, (197) non tantum
arboris partem quindecim pedi-
bus superiorem detruicare, sed
ramos etiam in porrectum pa-
tentis et ramulos etiam inferio-
res usque ad quindecim pedes.

a terra circumcidere eum oport-
tebat (fr. 9. tab. VIII.).

Caput IV.

Dominium quomodo extinguatur.

I. S. — Extinguitur dominium
(198) aut re ipsa, aut facto domini.
Re ipsa extinguatur dominium
aut interitus rei, aut ubi servus
in naturalem libertatem redit.
Hoc quidem nullo fragmento
legum XII. tab. probatur, sed
ita

197. Hugo p. 159. 160. cf. Ko-
chii novissima huius
rei disquisitio in Ma-
gazin etc. v. Grolman
und Löhr Bd. IV. Nr.
XVIII.

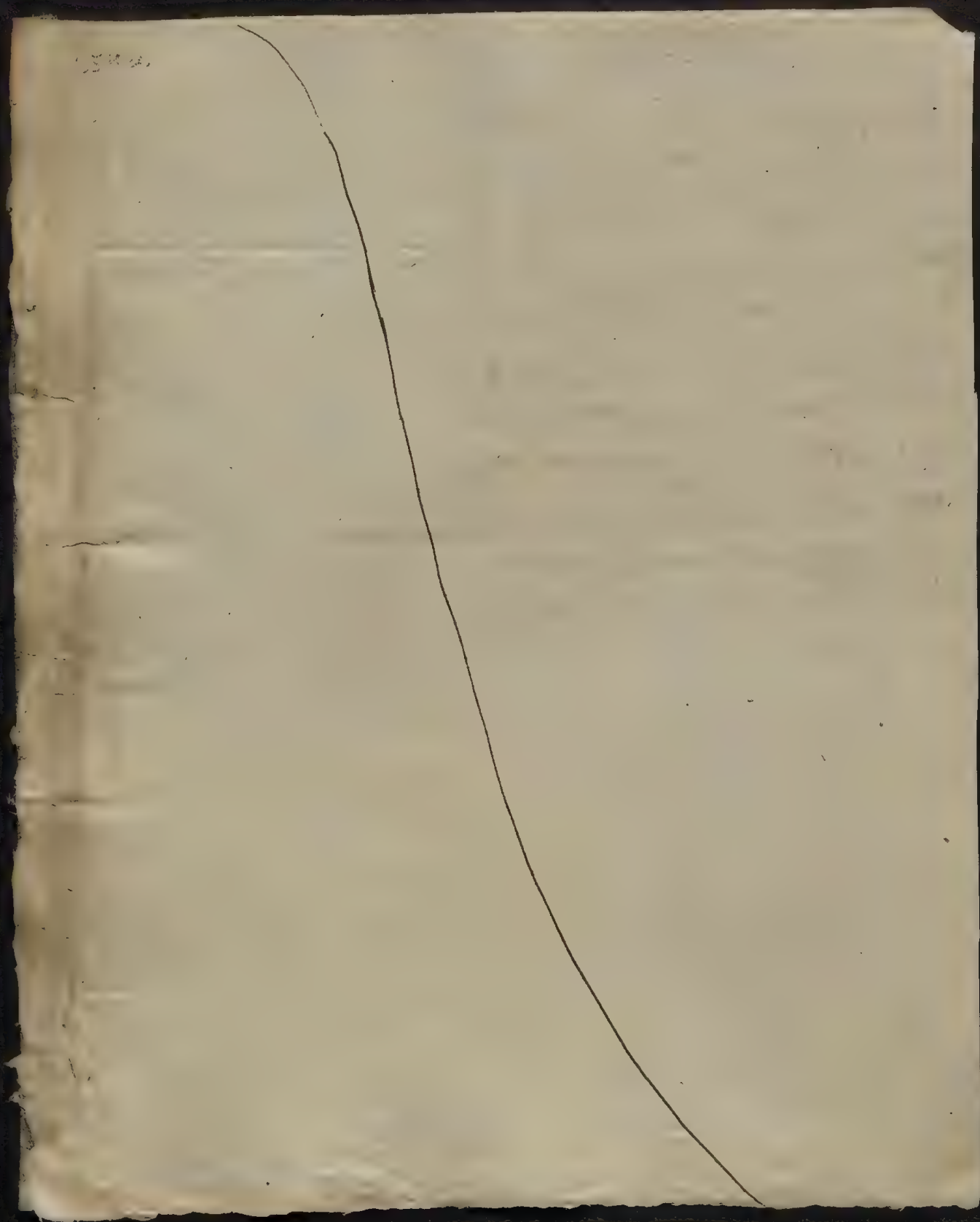
198. Hugo p. 160. 161.

hactenus etiam aetate id obli-
vuisse, non alienum a ve-
ritate est. Facto hominis
ut extinguatur dominium,
ipsius domini interventu opus
est (199): fide quod is talem actum
interponat, quo res commercio
eximatur, eam verbi causa
in sacrum aut publicum usum
dedicando, sive quod per dereli-
ctionem nullius fiat, vel tandem
quod in alterius dominium
transeat. ###

§. 2. — ~~Necessitas publicae utilitatis,~~
~~qua dominium apud Romanos dominium ita~~
~~debat acquiri, etiam si publicum fieret, inde venit,~~
~~et nemo, qui cum ipso~~ ^{etiam si publicum fieret, inde venit,}
~~in nullo perpetuo~~
~~necessitudinis vinculo conjunctus~~
~~erat, et acquirere potuerit, ne~~
~~procurator quidem: sed acqui-~~
~~situs debet pro se fieri do-~~
~~minus, et tum demum in~~
~~adquirentem transferbat dominium~~

199, Differtit cl. Hugo
p. 181.

244.
Fatendum est, diserte ^{tutori} propositum
esse secundum XII. tab. mulieris
res sub tutela manentis (l. 2.
tab. I.), item agnato, qui furio:
si curator sit, facultatem esse
alienandi: sed istae personales,
res mulierum curandorumque
vendentis, suas magis vendere
~~XX~~ poterant videri; ut id cla-
riss apparet ex iis, quae in-
fra a nobis de tutela profe-
rentur. ###

Sectio II.

De possessione.

200, Heinerc. Ap. I. 1. 5.
59-62. Bernice 5.
325. Haubold 5. 467.

Notitias, quas de possessionibus fontes
hujus actales, turbati, illi quidem,
et parce fluentes, nobis impertie-
runt. (200) illustrarunt praecipue
Niebuhrus et Tizerstroem (Ueber
das frühere Verhältniss des Rechts
an ager vectigalis, Greifswald 1828). —
Doctrina de servitutibus et pignoribus
ad ea potissimum pertinet insti-
tuta, quae solo usu exorta mori-
bus col^{ba}antur. —

Caput I

De agris publicis. —

§. 1. — Verba possessio, possidere, in
XII. tab. frustra quaesiveris: ibi enim ^{eo autem} pro possessione est usus, pro
~~trans possessione~~ possessione, quam habet
adversarius, est vindicta. Quare
verbum possidere in XII. tab. ve-
stitutione non recte adhibuit Gotho-
fredus, et rubricam tabulae VII
male composuit „de dominis
et possessione“. Etenim perpos-
sionem, hoc et insequenti tem-
pore

intelligitur usus agri publici, cuius
in XII. tab. legibus nulla certe
mentio fuit.

§. 2. - *Stipes* a Populo Romano vir-
eti, aut pecunia mulctabantur,
agro quem possidebant, sibi ^{lic} ~~relincto~~
(ager redditus); aut hunc victoribus
cedebant. Sic census sibi agrum
(ager publicus) assignabat populus
civibus nullo discrimine habito,
plebejane an patricias stirpis essent;
aut eum privati dabat in usum,
vectigali quod in aerarium propterea
inferrent, ^{sito} ~~imponenda~~. Et assi-
gnati et vectigalis agri conditio ex
uno eodemque, et simul quidem,
si temporum rationem huc habes,
manavit fonte; quamquam alii
alia opinantur, (201). Dumtaxat
hoc inter utrumque observabatur
discrimen, ~~dominio habebatur~~
quod assignatus ager in dominio
habebatur, vectigalis ager posside-
batur. Credere par est, assignatio-
nes saepius in patriciorum, quam
in

201, Putat Vicius (p. 511. 819)
possessionum nullam
mentionem in legibus
XII. tab. ides esse, quia
dumtaxat publici agri
possideri poterant ita;
ut a patricijs teneren-
tur, inque usum plebej
ab his concederentur.
Quas quidem possessio-
nes cum plebeji praer-
ibus adhibitis nantice-
rentur, et ea propter
quoque tempore has pa-
tricij eripere us possent,
leges XII. tab. de re,
quo effectu plane core-
ret, nulloque jure nite-
retur, nihil dicere potu-
isse. Eandem opinionem
amplexus est Niebuhr-
us I. p. 327. 456. 494.
sed cf. ea quae supra (no-
ta 191.) diximus.

plebeiorum utilitatem factas esse; unde
turbae intestinae saepe oriebantur
in civitate Romana. #

§. 3. — Ager publicus, qui assignatus non esset, is, quod jam monuimus, elocabatur possidenus (in possessione est, possidetur). Quoniam vero istae possessiones ad certum usque tempus elocabantur, non, quo tempore vellet, poterat res publica hoc vendere, ~~dominium ipsius domini intercedit quod est~~ () sive quod is talem actum interponat, quo res commercio eximatur, eam verbi causa in sacrum aut publicum usum dedicando, sive quod per derelictionem nullius fiat, vel tamen quod ~~per derelictionem~~ in alterius dominium transeat.

§. 2. Necessitas publicae utilitatis, qua dominium apud Romanos debebat adquiri, effecisse videtur ut nemo

qui nullo perpetuae necessitudinis
 vinculo conjunctus erat ei adquirere
 potuerit, ne procurator quidem: sed.
 adquisiturus debebat pro. se fieri
 dominus ~~debebat~~ et tunc demum
 in adquirentem transferere do-
 minium. Fatendum est, diserte
 proditum esse secundum XII. tab.
 mulieris res sub tutela manen-
 tis (l. 2. tab. I.) item agnato
 qui furiosi curator sit, facili-
 tatem esse alienandi: sed istas
 personae res mulierum curando-
 rumque vendentes suas magis
 vendere res. poterant videri, ut
 id clarius apparebit ex iis quae
 infra a nobis de tutela profe-
 rentur ~~2~~ aut ~~ut~~ assignare,
 aut novis possessoribus ~~ut~~ elocare;
 sed tempus expectandum erat,
 quo ius possessorum extinctum
 esset, ipsique de fundo migrare
 deberent. Quoniam possessiones

non privatorum sed publicae erant,
 non civili sed naturali modo,
 traditione nempe, ut credere
 par est, acquirebantur: amissos
 non vindicari sed peti dicebantur,
 quippe quos suos ex jure Quiri-
 tium esse nemo poterat inten-
 dere. Hujus rei causa, et ne
 sua possessio turbaretur, certe
 habebant possessores interdictum
 peculiare; quod, hac, in qua
 versamur, aetate quo sit, nomine
 appellatum, id utique non can-
 flat. Posteriori tempore coeptum
 est dici interdictum de loco pu-
blico fruendo. (fr. 1. D. h. A. 48.
 9.) + + +

§4. — Vero simile est ad horum
 agrorum possessionem antiquam
 juris regulam: neminem sibi
ipsi causam possessionis mutare
posse referendam esse, tamen illi

Davigny et Carolus de Raisach.
 (laudantur hi a Schroetero observ.
 pp. 88.) aliam sententiam regulas
 huic substituant. Sed equidem cum
 Schroetero (l. l. p. 88. 89.) hanc sen-
 tentiam legis initio fuisse opinor:
 neminem agrum publicum sibi
 ipsi in privatum mutare posse.
 Hoc quidem ex antiquissimis
 temporibus certi juris erat.
 Patres tamen exactis regibus,
 vectigal non solventes, id agre-
 diebantur, ut possessiones in
 proprietates converterent, donec
 Tribuni plebis maxime lege Li-
 cinia agraria perlata (Niebuhr
 II. p. 394. sq.) inhonestissimi cana-
 tus confirmationem subverterent.
 In hac patrum plebisque dis-
 sensione regulam ortam esse
 arbitror, quousque Tribuni
 plebesque omnis id semper
 praedicarent.

numinem sibi ipsi causam possessionis mutare posse.

Caput II. De servitutibus.

§. 1.

Servit nostra res quando, cedit
attenuis unius, sive ideo, ut is utatur
ea, sive ut aliquid in ea
faciat (202). Hinc duplex genus
servitutum, personarum, nempe
et rerum, distinguitur (203).

Utrunque quin fuerit in usu
hac ^{de} ~~qua~~ ^{agitur} ~~vetustate~~ ^{actate},
nempe nisi rerum humanarum
ignarus inficias ibit. Ex hoc
praecepto legis XII. tab. cum re-
xum faciet mancipiumque,
eti lingua nuncupasset,
ita jus esto. facta est, ut eundem
arbitror, potestas dominis pro-
prietatem suam, cum usufructu,
aut ^{eo} deducto ~~usufructu~~, in alios
transferendi, ut vel sic servitus
usufructus ad tempus vel ad
conditionem

202, Hugo p. 145. 146. Bernice
§. 247. 248. 260. Hau-
bold 4. 511. - 514.

203, citra pretium, quod
propterea domino rei
quotannis solvatur,
hic usus concedi-
tur: sic ab agro
vestigali differt.

constitui potuerit. Inde fortassis
natae post hac sunt servitutes
personarum. Hoc autem dubio
vacare mihi videtur, servitu-
tes fundorum, quo vocabulo agros
et aedes appellatas esse Cicero
(in Top. pro Casin. 26) testatur,
hoc tempore constitui solitas esse:
quanquam in XII. tab. nullae
sunt nominatim recensitae.

§. 2. Nam verba Varronis (204) "ab
eo (i. e. amfractu) leges jubent
indirecto pedum octo esse, in
amfractu sexdecim" (205): id
est in flexu, de via publica
intelligi debere (206), aliud fra-
gmentum istarum legum, id
jam observante Gothofredo
(ad tab. VIII.), his quidem verbis
conceptum admonet: "si via per
amoegetes immunita esset, qua
volet jumentum agito." Qua

204, De l. l. p. 300. Ga-
jus pr. 4. D. 4. 3.
ad ed. provinc. VII.

205, in jure Germanorum
populorum latitudi-
nem via definiēbat
eques equo insidens,
idemque hostiam in
porrectum (quer) emis-
sam tenens. Ad mini-
mum debebat via esse
lata, ut mulier laxa
induta veste ire pos-
set commode, eandem
que currus, si quis for-
te traheretur ne lae-
deret (Epim. p. 104).

206, Buchta C. tit. p. 72.

lege agrorum possessores, quorum
 ager viam tangit (amsegetes),
 pro fundorum latitudine eam
 munire iubentur; hoc inquam
 fragmentum ad viae servitu-
~~dinem~~ tem non posse referri,
 primo obtutu adparet. Qua
 enim ratione credi possunt Ro-
 mani ^{illa} ~~haec~~ jam aetate, qua
 eorum ager non adeo late pa-
 tebat, constituere voluisse, ut
 privatorum fundorum viae
 tanta latitudine paterent. Ni-
 hilominus ⁱⁿ ~~in~~ tamen de servitu-
 tibus hoc legum XII tab. prae-
 ceptum intelligi volunt hodierni
 etiam juris Romani interpre-
 tes (207).

§3. Servitutes ad aedes pertinentes
 quod attinet, quanquam in di-
 ctis Varronis (208) ipsa vox
 "interpres" satis admoneat, haec

207, Engelbach p. 91.

208, de l.d. p. 32.

illius verba ad hanc juris ae-
tatem non referri: tamen de
juribus luminum, id est pro-
spectus, et stilicidiorum, quan-
do vicinus tenebatur aquam
pluviam vel in vicini hor-
tum, areamve immittere, vel
ex alieno tecto in suam a-
ream recipere, in legibus
Decemviralibus esse utique
constitutum, testimoniis
ex auctoribus allatis con-
stare videtur (209). Quamvis
etiam actio finium regun-
dorum proprie ad praedia
rustica referatur, et iura
circumluvionum (posse de
fluminibus, nempe jure a-
quam non ^{guttatim cadentem} ~~stabilitam~~ sed
continuae fluentem in alic-
num effundendi) intelligi,

Et alluvionum jura
se ponat Cicero (de
Orat. I. 34): tamen
urbana etiam prae-
dia respicere illam
actionem, et jura cir-
cumluvionum

209, fr. 13. d. fin. regund.
I. 10. l. 14. ad leg.
xii. tab. Festus (4.
h. v.) circumluvionum
meminit; at jura cir-
cumluvionum seu cir-
cumluvionum praedi-
orum jura adnume-
rare videtur Cicero.
De Orat. I. 34. Con-
traria istis quae pro-
tulimus evincere fin-
det cl. Engelbald p.
92.

neminem esse negaturum arbitror. De ambitu, (quid hoc sit supra docui) leges XII. tab. praecipere: Sed ea juris decemviralis vox mature ^{coacta} situisse, eiusque rigor successu temporis in desuetudinem abiisse videtur ita, ut post Gallica incendia urbs promiscue aedificari sit coepta (Livius V. 55.). Ab eo inde tempore in usum venire praeepta parietis communis, nimirum qui inter vicina aedificia medius esset et utriusque confinium constitueret: hinc servitutum praediorum urbanorum copia major (210.).

§ 4. - Cum servitus dominio accedat, ^{itaque} ~~ergo~~ etiam non acquiritur. De servitutibus prae-

200, Chr. Gotth. Hauboldi exercitatio-
num Vitruvianarum
specimen II.
Lips. 1821.

diorum urbanorum hoc ne-
quit dici, cuius natura haec
est, ut usucapiendo neque
acquiri neque amitti possit.

Haec igitur servitutes duntaxat ceduntur in jure
(Gaj. II. 59. Paul. R. S. I. 17.
§ 2.). Per se ipsum patet,
hos modos servitutes consti-
tuendi valuisse duntaxat
in rebus ex jure Quiri-
tium detentis: in possessio-
nibus ita constituebantur
servitutes, ut posthac sole-
bant in praediis provin-
cialibus constitui; nimi-
rum ^{interpositis} pactionibus ^{ibus} et stipu-
lationibus ^{ibus} ~~adhibebantur~~
(Gaj. II. 31.). —

Caput III De pignore

§ 1. Athenis dudum ante
Solonem ita prospiciebatur
securitati creditorum, ut his
debitor aut suam obligaret
personam, similiter ut hoc
fiebat Romae ^{us} ~~na~~ ^{us} ~~ope~~, aut
ita, ut rem suam obstrictam
eis faceret, quamvis ipse non
desineret illius esse dominus
(^{unde} ~~ὀπίσκει~~ hypotheca). Sed
similis securitas creditori per
debitorem praestanda, repu-
gnabat naturae Domini prof-
essionisque Romanorum.

Apud hos igitur quo magis
foret securus creditor, huic
Dominium suae rei debitor

264,
tradebat, eam ei mancipian-
do, aut in jure cedendo, hoc
pacto, ut si solverit, sibi res
ista rursus remanciparetur.
(fiducia). Aut sinere debe-
bat creditorem debitor, rem
aliquam auferre, et quidem
per legis actionem pigno-
ris capio dictam. Inde
manifestum est, apud Ro-
manos, jam hoc tempore,
pignoris nomine ea
adpellata esse, in quae pro-
pter rei creditae securi-
tatem jus suum exsequi
poterat creditor. Huc
procul dubio referenda il-
la Testi (s. v. nancitor):

"nancitor in XII. tab. nactus

erit, praedatus erit, i. e. vi
abstulerit aut, si hoc cum
Cujacio malis, prehenderit.

Item ea quae in foedere La-
tino²¹¹ leguntur: "pecuniam
quis nancitor, habeto; et si
quid pignoris nancitur, sibi
habeto."

211, J. I. p. 26. 27.

§ 2. Hoc modo, quo dixi, jus
pignoris existisse tempore
legum XIII. tab. colligat quis
e fragmentis commentarii sex-
ti Gaji ad legem XIII. tab. (fr.
230. D. de V. S. J.^{50. 16.} Quoniam cre-
ditori debitor suam rem man-
cipabat, aut in jure cedebat,
haec translatio dominii sub
lege remancipandae rei, si
debitor

solvisset, debet debebat fieri:
 aliter enim semel mancipa-
 ta res, semper maneret apud
 creditorem. Nuper demum
 confirmavit Gajus (II. 59.
 III. 201.) quod hucusque Isi-
 dori testimonio (Orig. V. 25.)
 tantum continebatur, hanc
 translationem Domini, etiam
 per in jure ceptionem fie-
 ri potuisse. Itaque sine
 dubio res nec mancipi quo-
 que in creditorem sic trans-
 ferri poterant. —

Liber III. De obligationibus. —

Duplex jurium, quibus patrimo-
 nia nostra constant, genus est:
 quorum quaedam, obligationis
 nomine adpellamus. Dominus
 arcet a seurbationes extrinse-
 cus venientes: contra obligationibus.

Liber III De Obligationibus

Duplex iurium quibus patrimonium nos-
tra constant, genus est: quorum quaedam
dominii, quaedam obligationis nomine ad-
pellamus. Dominus arcet a se turbatio-
nes, extrinsecus venientes: contra obliga-
tionibus, nempe vinculis quibus alter
alteri obstringitur et quae solvi nequeunt
nisi ita, ut utraque pars ^{libe} solveretur, ius do-
minio prorsus contrarium continetur, id-
que eo tendit, ut ^{aliqua} quaedam persona, aliquid
praestet vel faciat. Omnis igitur vis obli-
gationum in actionibus hominum posita
est. x Certo sumus, obligationes non ad actio-
nes sed ad res, quamvis contradiciat Hugo p. 212. 89 adnumerare
Jotos Romanos. Saltem Gajus et obliga-
tiones, et necessitudines juris, quae inde ex-
sistunt, ²¹³⁾ adnumeravit rebus.

213) cf. C. E. D. Weis, Ueber
die Stellung der Lehre
von den Obligat. im heut.
röm. R. Gießen 1828.

Sectio I De Contractibus

Capit. Generales notiones

§ 1. Si de nomine quaeris, fortasse id om-
ne, quod posteriori tempore insignitum

est vocabulo obligatio, tempore legum XIII
Tab. cum lingua Romana nondum fact ^{esset}
ita exulta ^{ut} quam fact postea, aut nexus
(neum), aut nomen (nomen certum) voca-
batur. Verba nectere, nuncupare id ipsum,
quod posteriori tempore contrahere, signi-
ficasse videntur. Festus (s. v. nectere) ait,
nectere idem significare quod etiam li-
gare: unde conjectura capi potest, eos om-
nes solitos esse appellari neas, qui iohem-
ni ritu, de quo infra dicitur, adhibitis,
creditoribus suis se obligavissent. Hanc
opinionem de verbi origine complexus
est quoque ^{M.} J. S. Mayer (p. 17); sed idem
putat, neum inde etiam trahi se su-
um nomen posse videri, quod per hac ratione
obligati debitores nervo et compedibus
necterentur. Quod mihi displicet, vel
ideo, quia debitor etiam ^{um} tunc, quando
creditori ^{non} erat adjudicatus,
ergo ^{neque igitur} eo tempore quo compedibus et
nervo vinciri ab ^{eo} non poterat,
nexus nihilo ^{minus} magis dicebatur. Conji-
gere licet verbum nuncupare
profectum esse a votis nuncupari

214) Heinecc. III. 14 §. 2. Hugo
p. 216-219. Haubold §. 698.
701. 702.

ri solidis (Testus s. v. nuncupata): nam
ut religione metusque deorum compelle-
bantur ad vota praestanda, qui haec
nuncupavissent, ita etiam debitores ad
ea, quae suis creditoribus praestare pro-
misissent, jure adigebantur. —

§ 2 Omnes obligationes ex stricto jure
Quiritium provenientes duo genera appe-
runt; oritur nimirum obligatio vel ex
contractu vel ex delicto. Gajus in Com-
mentariis suis tertium genus addit, pro-
prio quodcumque jure ex variis causarum
figuris contrahi solitarum; et haec tri-
partita distributio contemplationi doc-
trinae esse videtur accommodatissima.
Solvitur obligatio ita, ut contracta
erat. Solvere erat verbum, sicuti vide-
tur, cunctos modos solvendi obligatio-
nes designans (Servius in Aen XI. 842).

§ 3. Utterque contrahentium, s. e. creditor
et debitor in XII tabulis reus appellan-
tur. Hoc probat notissimum illud juris
affectum: aut si plures erant rei; unde
perspicuum est, etiam eum, qui jus adqui-

rat, reum ex harum quidem legum
praecepto appellari. Aelio Gallo (Testus,
reus) teste, is praecipue (ex lege XII tab)
vocatur reus, quocum lis est contestata.
Creditor obligationis illius, quae proprio
nomine vocatur Stipulatio, modo reus
stipulando, modo stipulator dicitur. Hu-
jus ipsius obligationis debitor appel-
latur reus promittendo.

§ 4. Quod de acquirendo rerum domi-
nio dictum est, ^{atque} et etiam de herede no-
tabitur, id de obligationibus contrahen-
dis dicendum quoque est. nimirum aut
pure aut sub conditione contrahitur
obligatio. Neque enim video, cur stipe-
lationes et obligationes consensu con-
trahi solitae, jam hac aetate non
admitterent ^{serui} conditiones. ²¹⁵⁷ Ut creditor
et debitor iuste sepe obligarent, perse-
cuti ipsos hoc agere debebant, aut per
personas suo iuri subjectas. Peratte-
rum nemo creditor fieri poterat, ne-
cessione quidem intercedente, quia obli-
gatio statim peribat, simulatque cre-
ditor eam ^{os} celvisset. —

215) Schell. p. 7.

216
Capo 2 De contractibus ipsis

ad obligationem requirebatur, ut

§ 1. Quando de obligatione disserendum
esset, incertum erat, factum aut negotium
aliquod processisse, quo quis erga certam
definitamque personam pecuniariter
obligaretur. Jam vero ad ²¹⁷ jus debitoris
cogendi id est ad causam civilem uti
a ^{lib. IV. ad Quint. Muc.} Pomponio (frag 49 § 2. D. de pecul 15. 1.)
vocatur, per quam etiam contractus for-
mam adquiret, ^{tum} fortasse nunc jam plu-
res quam duo ^{requirebantur modo;} ^{tum etiam} vel nunc ad huc
quidem semper ^{probatum} erat in dando,
certe in praestando a parte ejus qui
jus adquirebat (nempe sic dictum jus
in re) vel in promisso, more Romano
ore probato ²¹⁸ (in verbis nempe, nexusti-
pulationeque), vel alio modo jure gen-
tium obligante at Romae recepto.
Ordo seu series singularum obliga-
tionum, etiam quod attinet ad tem-
poris successionem, is quidem natu-
raliter non potest indicari: desunt

216 Hugo p. 219-229.

217) Heinecc. III. 14. §. 2. 4. Hugo
p. 219-229. Haubold §. 703
- §. - 12. 43-55-65-35.
24.

218) Romanus mos, quod jam observa-
veram T. I. p. 151. non omnia li-
teris consignari volebat uti
apud Graecos et apud nos
hodie receptum est.

enim fontes, ex quibus hoc scire possi-
mus. Conjectura duci liceat hoc persequi.

§ 2. Modus quo quis re contraheret obli-
gationes, haud dubie jam ea Tabat.²¹⁹⁾ Jam
enim leges XII Tab. commemorant re-
xum.²¹⁹⁾ Quodcumque per aes et libram
similiter ac mancipatio, ab eo consi-
lio geritur, ut obligatio contrahatur,
non ut mancipio detur, id omne nec-
ti adeoque nexum Dicit Gallus Aelius
(Fest. v. nexum est), Mucius Scaevola
et Manius Manilius (Varro de l. d. p. 382)
testantur: sive (quod ex infra proferen-
dis Marius apparebit) res ideo data
sit abici, ut is eam alii restituat
(testamenti factio), sive ut accipiens
rem, hanc propriam retineat sibi
(nexum proprie sic dicitur)²²⁰⁾ Fortassis sub
hoc vocabulo nexum comprehensum
nunc est et mutuum et commodu-
m.²²¹⁾ pugnat pro hac opinione ip-
sa commodati natura, quod utique

Romanis

219) nexum aes (res creditae, mu-
tuum), nexi datio; quibus op-
ponitur nexu solutus, nexi
solutio. (Nieb. I. p. 603. n. 99)

220) Festus d. v. nexum.

221) Schulting ad epitome Gaj.
II. q. 3. l.

222) Ita nempe et res ipsa, et ne-
gotium propterea susceptum
suscipiendumve appellabatur:
id quoque dicendum est de depo-
sito et pignore. Schulting

Romanis hac aetate notum esse debuit;
pugnabat analogia juris aliorum popu-
lorum. Sic apud veteres Germanos vi-
demus erat commodatum ac mutuum
(Grimm pag 611). —

§ 3 Licet ipsi Romani dissentiant,
^{num} apud sub hoc nomine nuncupata pe-
cunia, ea dumtaxat intelligenda sit,
quae nexu, sive ut Lincius agebat, nomi-
nibus sit obligata propriis; an quae
cunque modo promissa pecunia / Festus
nuncupata, hoc tamen certum est,
ne cum proprii indigebat pecuniam
creditam. Si quis ita se obligare vo-
lebat, ut cum ipso per manus injectio-
nem non ageretur, stipulationem ad-
hibebat, qua poterat obligari pecunia
sensu lato patenti, i. e. et pecunia et
²²³ omnis alia res. Erat stipulatio concep-
tio verborum sive interrogatio, ad quam
alter congrue respondebat; veluti: spon-

des? spondeo, stipularis? stipulator,
promittis? promitto. Haec in interroga-
tio per creditorem facta, et subsequenda
deinceps responsio debitoris, actionem
producebant. Ea *leg. III. 93. sq.* constat
formulam dari spondeo? propriam
fuisse civium Romanorum; ceteras
omnes ad jus gentium pertinuisse,
se, ideoque etiam a peregrinis adhi-
beri potuisse. Ultraque horum mo-
dorum veritatem facere, id est mu-
tuam pecuniam ~~se~~ mere licebat
[*fest. l. u. verisuram*] Hanc tamen enun-
tiationem distinguit ita *Novius*
Marcellus p. 1342 et *Godolph.*, ut mu-
tuam sit sine usuris, at foenus
cum usuris sumatur, et sit accep-
ti factus. ²²⁴⁾

Si obligationes quae erant contrae-
ctae re aut ipsa restitutione ejus,
quod praestitum esset, aut luitio-
ne ^{i. e.} pecuniae in solidum da-
tione

224) *Heinss. III. 15. §. 2-7. Nie-*
buhr I. p. 609.

219

datiōne / servius in Aen. XI 842) solvebar:
tur. Nexus et stipulatio proprios modos
habebant, quibus solverentur. Nempe
debitor nexus per neci liberationem, si-
licet per solemnitatem, in qua res et
verba conjunctim inter se copulatae-
rant, liberabatur a creditore. Hoc a
Gaja / III. 173 / per aes et libram geri, a
Varrone / de d. d. p. 182 / per trutinam
solvitur, dicitur. Non tantum id, quod
per aes et libram gestum erat, sed et
etiam quicquid ex judiciali causa debe-
retur, hoc modo solvendum fuisse tes-
tatur Gajus l. l. Quod ut explicet
cl. M. J. Mayer, conjecturis indulget
/ p. 19 /. Mihi videtur Gajum id dice-
re, cum omnis debitor, judicatum
facere aut virum rem dare debeat, eo
ipso, quod sit damnatus, judica-
tum solvere, ad conditionem ne-
xorum eum adduci, licet nexum
non inierit. Quando igitur ex

hac causa solvit, aere et libra eum
esse liberandum, ne amplius tam-
quam debitor neque teneatur ore
ditori. Stipulatione obstrictus de-
bitor per acceptilationem libera-
batur. Nempe acceptum se ferre
dicebantur creditores, cum creditum
recepissent, quemadmodum debito-
res expensum ferre dicebantur, si
numeratam sibi pecuniam fater-
entur. Hic etiam congrua inter-
rogatione et responsione opus
erat. Sic fere creditorem interro-
gabatur debitor ~~per~~^{one} acceptum?
ille respondebat ~~per~~²²⁵⁾.

§ 5 Praeter stipulationum alias
obligationes, quarum originem ju-
ri gentium item vindices, ²²⁶⁾ hac in
qua versamur, aetate Romanos
novisse et conditio rerum huma-
narum admonet, et leges XII Tab
id utique

225) Heinecc. III. 30. §. 9-11. Hugo
p. 236-237.

226) Esse stipulationis originem
in jure gentium quaerendam,
eandemque a neque non de-
scendere, contra doctissimum
Hugonem probare tentavi in
Excursu ad Virgil. Aen. X. v. 74
sq. Varro de 1827. Haec nos-
tra opinio placuit cl. Haum-
bergero (Jus Romanum priva-
tum, T. IV. p. 127. Leopoli 1830),
displacuit cl. Witte (Kritische

id utique testantur. Res vendita et
 tradita / id sic praecipientibus his tabu-
 lis, fr. 71. tab VII, non ante emptori ad-
 quiescit ^{rebat} erat, quam ab emptore vendi-
 tori aliqua ratione satisfactum esset.
 Locationem conductionem fuisse quo-
 que in usu hoc, de quo agitur, tempore,
 nihil est, cur dubitemus. Iterum eta-
 gri vectigales locabantur possessoribus, ²²⁸⁾
 et testatur Gajus / (IV. 28.) pignoris capio-
 ne agi adversus eum, qui mercedem
 non reddiderit pro eo jumento, quod
 quis ideo locasset, ut inde acceptam pe-
 cuniam in sacrificium impenderet.
 Paulus aut / fr. 19 tab VIII / ea causa de-
 positi lege XII tab. in duplum actio-
 nem dari.

§ 6. Non tantum principalis res, se-
 qua obligatio facta erat, sed etiam, per
 accidens interveniens, potest esse cau-
 sa ipsius principalis rei in majus au-
 gendae. Nam poterant convenire par-

Zeitschrift IV. p. 335. sq.) Is melio-
 ra nos edocturus, ea adtulit
 quae dudum scribamus, sicut
 te videre est ex eadem ipsa no-
 stra commentatione, cuius
 censuram cl. Witte egit.

227) Heinecc. III. 15. §. 31. 32.

101
101

228) Heinecc. III. 33. §. 8 sq.

partes, ut pro usu rei certa praestare-
 tur merces, v. c. si mutuum daretur.
 Pro jure ea intelligebatur, si suo
 loco et tempore praestitum non es-
 set, /usura, usurae/. Huc pertinet
 foenus, in quo Romanorum avaritia
^{maxime} ²²⁹⁾ cernebatur. Tacitus (An VI. 16)
 refert: primo XII tab. sancitum fuisse,
 se, ne quis unciario foenore amplius
 exerceret, cum antea ex libidine locu-
 pletum agitaretur. Hoc unicum est
 istam rem probans testimonium,
 nam verba Latonis (in proöm. de
 re rust.) quae testantur leges XII.
 tab. de foenore praescripsisse, ad
 has leges non utique pertinere vi-
 dentur. Possunt enim ea ad leges
 post XII tabulas perlatas trahi,
 nempe ad illas de quibus agitur
 apud Livium VII. 21. Jam vero illud
 Taciti effatum quo modo intelligerent

229. Huga p. 229-234.

^{fluctuant}

interpretis huc et illuc ^{fluctuant} vagabantur.

Pars intellexerunt, centena pro centenis le-
gitimum modum usurarum fuisse
Romae. Pars putarunt centena ^{centesimam}
~~pro~~ centenis potius se percipi. Pars denique
~~inter~~ mediam vocali sunt sententiam, cen-
tariarum foecus cum ipsa centesima con-
fundentes, Sa. utinam vocabulum
ex sola elegantia dicendi ortum sit.

230) Niebuhr II. p. 437. 448.
T. p. 294.

§ 11. Illud profert Niebuhr²³⁰⁾ ^h ~~h~~ (Theologus
quidam tempore Salinensis quem ille
in praefat. ad librum de foenore tra-
sitico superbe adspersatur, id iam do-
cuerat) qui ^{5x} ~~forte~~ temporis est assem, cujus
duodecima pars uncia, in annum, licet
mensuris pensio nib us soluta sit. Mo-
ciam ad annum decem mensium refe-
rendum esse putat ita ut in hunc an-
num octo et trientem, in annum tri-
entem decem pro centenis efficiat. Do-
cumento ^{loco ponit} ~~utitur~~ ^{et} verba Festi. v. uncia =
ra.

aria les), ubi laudem maxime oportet.
nam ex conjectura, sed ~~et~~ magna cum
probabilitate, restituit. Sed les de ^{qua} ~~ubi~~
~~terme~~ est, tanti momenti est, ut valeat
mirari subeat, cur nullus alius auctor
praeter Festum eius mentionem ^{fecerit.} ~~fecerit.~~
Locus ex Ulpiano (51. 12. 13.) ut pro Nis.
^{supri} ~~la~~ sententia, unciarium fenus
fecisse a unquam duodecimam sortes para
lelas aniter pignat, ita ejusdem corrup
tionis ad annum cyclicum contrarius
est. Nihil hic locus ~~nec~~ explicari posse
quod em videtur, nisi pignat, ~~et~~
unciarium fenus octo et triontem pro
centenis in annum duodecim mensium efficitur.

Actio VI. De delictis

Cap. I. Delicti notio.

^{Rey}
§. I. Servius de contractibus et privatis
delictis i. e. de factis illicitis ipsisque adeo
malefici^{iis} ^{231.} ~~cavit~~ ^{his} quidem de plici
modo, iudiciis datis legibus pertatis.
et cum Targui nius superbusque
de delictis et contractibus a Servio
constituta

231) Heinco. IV. 8. 3. 1-3. Hugo
p. 238. Haubold 5. 713.

constituta essent, multaverit, omnes
 in iuriarum causa ad pristinum sta-
 tum redibat ²³². Eorum quae decemviri in
 legibus XII tab. de delictis constituerunt,
 haec est communis conditio, ut excepto
 membro rupto quod poena talionis (fr. 4
 tab. VIII) vindicabatur, omnium deli-
 ctorum privationem certam aestimatio-
 nem vel generalem vel speciali clausula
 definirunt. Nimirum Romanis, quo-
 riam ~~quoniam~~ severitas, pacis et jus-
 titiae amore indices magis capiebantur,
 id velle debebant, ut vindictae privatae
 succederet poena pecuniaria, qua delicta
 aestimarentur. Novus huius poenae
 pecuniariae definientis adhibitus, relictus
 est in multoem lege Tarpeia constitutam;
 isque ut determinatus esset et delicta om-
 nia, quae singulari poena non sunt pessa
 plecti, xxv assibus (fr. 4 tab. VIII) aestimaren-
²³³ tur. Atque horum delictorum poenitio
 iure publico tanquam suo fundamento
 innititur. Privati magis sunt iuris
 ea delicta, quae pecuniaria poena, eadem
 quae ad pristinum rei status reducta, aestiman-
 tur (Gaj. III. 190-192).

233) Apud veteres Germanos
 singula delicta singulis
 poenis determinabantur.

§ 2. Quod ^{ad} vindicationem delicti attinet,
actio quae amplius aliquid spectabat quam
in unum, ut damnum salum, resarci-
re vel, quoniam etiam poenae videm poenae
stabat. Ea tamen omnino debitori poterat.
de omnibus etiam delictis non ~~ad~~ publicam
laesionem sed ad rem familiarem
spectantibus, pacisci licuit. De furto
certe lex XII tab. pacisci permittit. Dicitur
liber Ueberlicht etc. p. 216. 217. nec si pactum
intercessisset, furti amplius agi poterat. De
bitoribus heredes saltem tantum poterant
adigi, quatenus facti essent locupletiores.

Quilic familiae aut vero no centu pater.
familias dominusve tenebatur, sed illa
sese poterat liberare, quin damnum sar-
ciat, si pactum noxae dedisset ^{234.} idque
unde ^{ceperit.} ²³⁵⁾ originem, supra dixeram.

Quae in manu mancipiorum erant
personae, dari noxae haud poterant.
Contra dicit Boecking ^F sed falli cum
manifestum est ex Gajo IV. 30. 69. § 9. 75. 79.

234) veteres Germani etiam
de criminibus pacisce-
bantur Grimm p. 647.
Zimmern I. p. 698. 701.
235) p. cf. etiam Husch.
Kii Anal. p. 113.

F (de mancipii causis cap. 2)

§ 3 Et hi, quae diximus, apparet, esse de-
 lictum id facinus, quod aut talione aut
 aestimatione leges vindicare permittunt.
 Enunciations, quae similia facinora
 innuunt, hoc potissimum a iudicibus
 notantur: namque, quod teste Festo (s. nam-
 ci ter) "praedari" in legibus XII tab. significa-
 bat; nox sive noxia (s. l. pr. § 1. d. Si quid resp.
 q. 1. Ulp. XVIII ad l. 1.) innuit facinus com-
 missum, sive, ut ait Paulus Festi epitomator
 (s. v. noxia), peccatum, unde et phraseis in
 legibus XII tabularum noxae dare; laedere
 idem quod "rapere", sicut etiam rapina
 id ipsum quod furtum (Servius in Aen. X. 14)
 significat; satisfacere est idem quod res
 reddere, (Servius l. l.) Festus ait (s. h. v.)
 in XII tab. notare "damnum dede-
 ris"; sic etiam "ruptum" pro corruptum
 similiter, quae vox etiam in doctrina de
 testamentis adhibetur (s. l. 5. tab VIII.

Caput 2.

vel neptus a alteri factam XXV aspidibus
reus maleficus (fr. 3 tab. VIII.).

§2. ²³⁸ Si dum erat ex mente decem vicinorum
dominii quod quis in se habuit, latro, per
ablatio nem ejusdem rei ex potestate
domini contra. Doctissimus Hugo na:
salar^a & Killringio (p. 85.) quod factum di:
xisset se etiam esse, quod ab eis debeat
ad dari denegatur. Partem a ceteris deli:
ctis separatam non fuisse, sed modo pro
crimine, modo pro delicto id esse habi:
tum, contra Gottfriedum, nuper ²³⁹ disti:
nues probavit, idque, quamvis Engelien²³⁹
alter²³⁹ vocatur, firmis stabilivit argumentis.

Hae species furtorum distinguuntur:
furtum nec manifestum, furtum
manifestum. Furtum nec manifestum
negativum, ab nee loquimur,
habet furti manifesti naturam. Quo:
bus verbis tit de eo in legibus XII tab. praec:
eptum, ignoratur: hoc tantum constat,
in eam qui ^{ita} similiter furatus esset a decem
vicinis poenam pecuniariam dupli con.

2381 Heinecc. IV. 1. §. 1. 2. 5.

- 9. 13-19. 23-25.

2391 Selecta de decem vicinis
convenitque legib.
Groningae 1826. p. 77.
aq.

statutam fuisse (fr. 16 Tab VIII.)

§3 Furtum manifestum est, quod
deprehenditur, cum fit. Alii praeceptis
juris, quo veleres utebantur. Germa-
ni non est furtum, qui inter viam furatur;
v. c. ligna caedendo: et maxime hi
populi, quae rebaunt, quoniam tempore
est furtum, diurnum, an lucens de sole
an nocte. Grimm p 634. Furtum manifes-
tum nocturno tempore comprehensus,
(fr. 12. 13 Tab VIII) uti Gajus testatur et
adipis maus Licetius pro Tullio nuper
reperita fragmenta (p 108 ed. Dyck) non
aliter occidi poterat, nisi id cum
clamore testificaretur is, apud quem
furtum commissum erat. Diurnum
furtum eundemque intra parietes
comprehensum occidere permiserunt
decem viri, si se telo defendisset; sed
tunc etiam conclamandum erat,
ut aliqui audirent et convenirent.
Si furtum manifestum tempore nocturno
commissum non occisus servus erat,
virgis caedebatur, et saxo. Enopio
precipitabatur.

§ In leg. XII Tab. "Si nox furtum facit cum alio
quis eum occidit jure caesus est. (De clamore nihil)
+ Si se telo defendit, qui statim eundemque ploratos
post deinde si caesi esint se fraude estod.

11

si liber erat iuvenque pubes, occubere.
 batur et addicebatur ²⁴⁰. Quamvis autem
 veteres quacumque ^{si verum} (Lij III. 189), ad rem
 servus efficeretur, per additionem fieri,
 in ad iudicium loco constitueretur, id ^{tamen} sat-
 tem constituisse videtur, ne fuit lenius
 haberetur, quam qui iudicatus esset.
 Impuberes iudicis arbitratis verbe-
 rabantur tantum, sed noxa ab iis com-
 missa sarciri debebat (Lij IV. 188 VIII).
 Sexus ratio nulla habetur in iure
 secundum iuris Romani praecepta:
 at apud veteres Germanos non committe-
 bant ea mulieris pectus, quae cum
 esset gravida id foetum capisset, quod
 gustare appetebat (Grim p. 408). Va-
 los testatur. Testis in armata non
 puniebatur tanquam fur, qui prae-
 ter agrum eundo aliquot fructus de-
 cerperet.

210, sic et veteres Germani
 querebant, quidnam de-
 dictum fecerit, liber
 an servus, ut sic con-
 grua poena sumi po-
 tuerat Grim p. 659.

§4. Consideranda nunc est ^{ae} questio rei

furtivae, sive latiori sensu doctrina
de furto concepto et attato p. 15. lib VIII. jubebant
quidem mores antiqui, et res subrepta
apud furem quaerendus adhibitis sole.
^{mutatis} ²⁴¹¹ ~~mutatis~~ quibusdam ^{de} tempe
investigaturus furtum nudus id
quaerere debebat. Sic etiam apud
Graecos et veteres Germanos disindi
quaerebant furtis per domos priva-
torum (Lyrim ^{p. 639} p. 154) ^{p.} furti deprehensum
furtum appellabatur lance et licio con-
ceptum: ²⁴¹¹ ~~dis~~ autem, apud quem fuerat
deprehensa res, luri manifesto si-
milis habebatur, et si ipse furtum
non comississet. Est, Gajo teste, dis-
linctum inter prohibentes, ne sua
domus introitus furti investigandi
causa, et non prohibentes, qui nu-
nus ^{ad fiat} ~~questio~~ ^{ad fiat} ~~se~~ perficiatur: si apud
illos res lance licioque adhibito
deprehensa fuerint, luri manifesti
habebantur, his poena tripli comitenda

2411 cf. Interpretes ad Festum
s. v. lance et licio, Gajus
III. 193. Savigny Gesch. etc.
III. p. 716. sq.

erat, quae mediam quasi occuparet
inter poenam furti manifesti ^{et mea manifesti} et
hoc iuris decemviralis praecipuum ad
reddere mihi videtur. Paulus (l. 1. §. 11.
31. 14.) qui tamen ^{locus} obscurus
est, quamvis inde certa ratio peti
prospicit.

135

Liber ^{IV^{us}} De statu hominum

Res quae alicujus patrimonium constituunt, aut per ipsum Dominum, aut per homines potestate ipsius subjectos, aut non subjectos, aut per alios administrantur. Et quoniam hi homines non omnes sunt personae, nec omnes unam familiam simul componunt; igitur haud recte ^{igitur} facere mihi videntur, qui de conditione hominum eorumque juribus dissidentes, se jura familiarum aspicere dicunt: tutores enim et curatores ad familiam eorum, quos curant, adnumerari non possunt. Etiam inscriptio libri primi tituli 3. Institutionum De jure personarum displicat: accuratius in Digestis titulus 5us libri I. inscriptus est De statu hominum (Hugo p. 91). Res, quae hoc libro a nobis tractantur, sequenti ordine sibi subsequuntur: matrimonium, patria potestas, tutela et cura, servitus. Omnis familia potestate patris familias continetur, etsi aliquando acci-

236
dat ut ipse pater familias, quod sese
propter actam^{tem} tueri non prosit, alie-
na protestatio sit sub^{jectus} ius. Quoniam
autem ii, qui^{quum} liberi sint, et patri^{sub} po-
testate, subsint in matrimonio nati
aut adoptati esse debent, primum ergo
de matrimonio agetur, antequam pa-
trii protestas^F expediatur. Subsequitur

doctrina de hominibus, qui serviunt
familiam exquirenti nomine ita dic-
tam, sive stirpem non habentes, quam-
vis ipsi statu familia contineantur.
Denique dicitur de hominibus serviles
operas praestantibus, licet ipsi sint
statu liberi.

Sectio I De matrimonio.

Inter cives et cum civibus duntaxat
contrahitur matrimonium: inter
servos et cum servis contubernium, nec
servi uacres sed proprii contubernat^{les}
dicuntur

Fet, quae ad hujus imaginem institu-
ta est, tutela

Videntur. De clientibus ad ipsum non
²⁴²⁾ Viserim? Singulis uxoribus contenti erant
^{quemadmodum} Romani, sicut et omnes fere ad septem tri-
bus et occidentem habitantes populi, ut
Galli, Germani, Scythae: principibus dum-
taxat horum ~~concordant~~ populorum
uiris plures erant ob nobilitatem uxorem
(Grim. p. 440.). Ea infra proferendis constat
bit de natura iureque matrimonii: quod,
sicuti manuimus, ad Praetoris jurisdic-
tionem pertinere noluerunt Romani, sed
partim privatorum arbitrio, partim pon-
tificum cognitioni ²⁴³⁾ ad permisiunt.

Caput I^{um}

Quomodo contrahatur et dissolvatur matrimonium ²⁴⁴⁾

§. 1.
Sicut eas quae in Digestis, Codice et insti-
tutionibus Justinianicis sancuntur nup-
tiarum Definitiones ²⁴⁵⁾, et quae ^{ad} antiqua
tempora quoque pertinere videntur, sint

242) Dicit utique Wachter, Ueber
Ehescheidungen bei den Römern.
Stuttgart 1822.

243) Festus s. v. peller. Tacitus An.
I. 10. Dionys. II. 73. Servius in
Georg. I. 31. in Aen. IV. 103. Gell.
II. p. 275. 276.

244) Heinecc. I. 10. §. 1-14. Ap. I. 1. §. 13. 44.
47. 48. Hugo p. 109. p. 111-115. 119-123.
125. 126. Rinzern I. p. 480. 481. 497.
498. 500. 510-514. 531. 537. 541.
548. 561-563. 527. 528. 533-542.
245) ff. 1. D. de ritu nupt. 23. 24. (Mo-
destin. libro I. Regular.) c. 4. C. de
crim. exp. hered. 9. 32. (Gordian Imp.)
§. 1. 7. de patr. pot.

292

nimis obscura, nec ratio propriam
matrimonium indolem explicent, id ta-
men ^{contingere} ~~indolere~~ videntur: ut ii, quos con-
iugalis amplectitur nexus, vitam con-
iugalem transigant, se invicem adjuvent,
utque uxor particeps dignitatis mariti,
licet eo inferior jure habeatur. Sanctam
pudicamque vitam agitantibus mulie-
ribus magna data sunt privilegia:
in honestarum et impudicarum peccata
gravi poena vindicabantur²⁴⁶). —

246) Plutarch. in Rom. p. 30. Numa p. 72.
Sicong. II. 25.

§ II Nuptias sive ^m matrimonium con-
trahunt, qui connubium habent: earum
genus duplex reperitur, quorum ^{aliorum} ~~aliorum~~
ab ^{alio} ~~alio~~ et quoad formam, et quoad effect-
um plane diversum est. Ita enim ^{aliorum} ~~aliorum~~
solo consensu firmabatur, quo vir cum
femina conjungebatur, ut & legitimos
quidem procrearet liberos, nec tamen
in uorem manum ²⁴⁷ ~~adquiret~~, quam
vis potestatem in eam haberet utique;
nec uxor in huius familiam intraret²⁴⁸),

247) Propter hanc causam et quia in tabulis
consualibus in ordinem hominum, alieno
juri subjectorum redigebantur, mulieres
sui juris in manum convenientes id
capite deminui dicebantur. De filia-
bus familias id dici non potest: nec
illum

lenius. ^{vis fuit haec}

Aliud vero talem habuit effectum, ut familia in marito matrum familiamque

et in sui heredis locum conveniret, et si

a tutoribus ei collocaretur, omnia, quae

^{erat} habebat totis nominibus huic cederent: quae

genus nuptiarum non solo consensu,)

verum legitimo ritu firmabatur ²⁴⁹). Injus-

tis nuptiis juxta mulier vero dicebatur

matrona: justis nuptiis ei copulata appel-

labatur mater familias. Neque tamen

ipsi scriptores Latini, hanc derivationem

vocabuli mater familias constanter tuentes:

quod certum apparbit sicut Cicero, Gellio,

Servioque, l. l. conferas. Ulpianum (fr. 46.

fr. 195. D. De v. s. 50. 14. ad Edict.) et

autem nullo modo apud me impetrare

possum, ut inter nuptias et matrimo-

nium aliquod ^{aut ullum, omnino} pronam discrimen, aut po-

nam tale, quale nuptes prosequit cl. Eisen-

acher (l. l. p. 43. 49): et procul etiam

^{eo absque} ab hoc ²⁴⁹ evenit, ut cum cl. Furfio § 335 ²⁴⁹ aser-

illum locum reperies, ubi de
capitis diminutione filiarum
familias in manum conveni-
tium verba fiant, Leckendorf

p. 24. 27.

299

248) Cicero Top. 3. Ulp. XXVI. 7.

Gell. XVI. 6.

247)

injunctis. cy ne minus justis: - Al. ne ma-
nere o lyeh narviskash.

249) cf. J. E. p. 14

nam justis nuptiis contubernium op-
poni. Pariter etenim justis atque injustis
nuptiis, certe quod attinet liberos, suos
effectus, sicuti dicimus, jus civile tribuit,

§ III. Quinam potuerint, qui non potuerint
contrahere matrimonium, quanquam hac
questio nullo fere ^{III. tit.} loco tanquam
adminiculo instituitur, tamen vel ipsa ratio
suadet, quidnam in ea, de qua nunc agi-
mus, actate debuerit esse impedimento

ad matrimonium contrahendum. ²⁵⁰ Nam
ut praeteream connubium, quo pertinet ut
ambo conjuges cives sint, et vel patricii
sint vel plebei ²⁵¹ ambo requiruntur certe

utriusque contrahentium plena pubertas,
id est ut masculi sint ad generandum
idonei, ²⁵² foeminae ut sint nobiles. Tra-

tur Numa duodecimum annum consti-
tuisse terminum ²⁵³ Dionys. II. p. 92. 93. Plu-

tarch. Numa p. 77, εὐπρίων τὸ πάλαι καὶ
τὸ ἡδὺ καὶ ἁπλὸν καὶ ἀδύνατον ἐπὶ τῷ

²⁵⁰ Heinæc. I. 10. §. 15-18. cf. ea, quae de
gradibus cognationum in prolegomenis
dixeram; imprimis vide sic Theophi-
lum II. 6.

²⁵¹ J. I. p. 30.

quævis præcedat; quod ne credam, hortatur
animus, cum et masculorum pubertas duo-
rum tantum annorum spatio a pubertate
foeminarum discreta fuerit. Potius Coeli
temperies hic observanda mihi videtur, ea enim
in hominum adolescentiam vim habet, ita
ut semper ardenti sub coelo citius, quam in fri-
gidioribus locis pubescere incipiant homines.

§ IV^{ta} Superioris matrimonii vinculum etiam
nunc existere non poterat. Priore soluto ma-
trimonio, per decem eundem menses vidua lux-
gere debebat, idque et propter officium luge-
re, et quod decimo post obitum mariti mense
parere proffit honesta foemina. Nulla quoque
obstare debebat nimis propinqua cognatio.

Mie nuncium.

Atque neque concubitus, neque forma ma-
trimonii contrahendi, sed solus consensus
nuptias facit: hic vero consensus nuptias ^{ias contrahentium}
non adeo erat necessarius; certe filia non

301
poterat recusare sponsum, quem illi par-
ter futurum destinasset. Hoc docet ipsa
sponsationum natura: nam in verbis tunc
adhiberi solitis non continebatur sponsum
inter et sponsam conventio, sed res inter
sponsi sponsaque patres (dominos) ageban-
tur. At si propter defectum intellectus par-
ter consensum suum interponere non po-
tuerit, quod v. e. demens aut furiosus esset,
quis nunc illius voluntatem supplere

debuerit, non constat. Clienta, ut suus
cuique genti client^um numerus conservaretur,
et gente ad quam pertinerent, nubere
non poterant (Hugo p. 109.), ita quidem
ut clienta, quae in seiente ^{ac} nolente patre
non nupsisset, in agrum patris revocaretur,
ipsoque jure tale matrimonium
nullum esset. -

§V In manu habere potest mulieris
seus personam etiam ille, qui ^{ipse} in po-
testate

testate patris est: quo casu mulier licet
non socii sui sed mariti sui uxor sit, non
est subjecta juri sui mariti, sed in potesta-
te sui socii manet Gaj. II. 159. Usus, confar-
reatio et cöemptio (hac enim serie hi
modi potestatem in uxorem adquirendi
in fontibus memorantur²⁵¹) erant et for-
ma matrimonium contrahendi, et ~~etiam~~
modi in manum mariti conveniendi.

Nimirum injustis nuptiis jam interceden-
tibus, hi adhuc modi supervenire
poterant, quando maritus uxore,
isque, peres quos esset de ea re
statuere, consentientibus, tantam
potestatem in conjugem acquirere
volebat, quantum in liberos suos
habebat. Enimvero matrimonium
ne stricti jure esset, poterat in-
teresse tutorum; nempe hereditas
ipsius ad maritum ne perveniret.
[Ulp. XXVI. 7.] Sola confarreatio ca-
pienda est: quae, sicuti reor, ad

252) cf. Gajus I. 411. Pithoeus ad Mosar.
et Rom. leg. Coll. XVI. 2. Schulting ad
Ulp. IX.)

matrimonia contrahenda, non vero
ad manum adquirendam, utique ad-
hibebatur. Id quod dixi, nempe
injustis nuptiis supervenire
potuisse manum, de usu certe
potest probari. Gajus enim
differte dicit, usu adquirere po-
testatem in mulierem maritum,
quae nupta apud hunc per annum
annum perseveraret. Verosimile
est hunc quoque per annum
continuatum usum, auctoritatem
effecisse ^{253,} usu auctoritas ^{pa}

§ 4 Confarreationis solemnitate
nihil religiosius erat Plinio
[H. N. XVIII. 3.] teste: ad eam ce-
lebrandam farreum, id est panis
ex farre ²⁵⁴⁾ praesentia decem ter-
stium, et aqua ignisque, duo ma-
xime necessaria elementa, requi-
rebatur. Coemptioⁿⁱis nomen
ipsum per se significat, ita
quoque

253) Pachtta C. A. p. 82. Apud
Germanos ita poterat contrahi
matrimonium, si mulier, quae
nondum uxor esset, per tres
hiemes (annos) apud virum
degeret. Grimm p. 439.

254) Far erat Cereri sacrum, at
Cereri dabant poenas diver-
tentes.

quoque solitum esse contrahi
matrimonium, ut uxor maritusque
se invicem cōmerent, manipa-
tione et certis quibusdam verbis,
de quibus hodie non constat, adhi-
bitis. Atque et ignis ad has nuptias
non adhibebantur: nihil ^{minus} ~~magis~~
tamen in ipso introitu in do-
mum mariti, aqua et ignis exi-
piebatur uxor, id referente ~~Scaer~~ Scaer-
vola (fr. 66. §. 1. d. de ritu nupt. 24.
l. Digest. 18). Cōemptio erat gentibus
antiquis, tantum non omnibus,
matrimonia contrahendi sollemnis
ritus ²⁵⁵ (255): sollemnis etiam post Roma-
nos florentibus quibusdam propu-
lis. Ut exemplo rem probem, apud
veteres Germanos cognati usque ad
ventum geniculum habebant jus
vendendi mulierem vero: nummus
qui ab hoc illis idcirco dabatur,
dicebatur reipus 256)

255) Heinecc. I. 10. §. 10. Gans II.
p. 253. 254.

256) lex Salica tit. 47. c. 3.
Grimm p. 420. sq.

306
§ 5° Confarreatione, more uti
videtur etrusco, matrimonia
pontificum, ut Boëthius ad
Top. II. 3. ait, id est patri-
ciorum duntaxat contraherentur:
cōemptione et usu patri-
ciorum et plebejorum pariter
volita esse contrahi matrimo-
nia opinari licet, quanquam
alii²⁵⁷⁾ usum ad volos plebejos
referant. De hoc etiam valde
quaeritur, an matrimonio, quod
sive cōemptione sive usu ad-
hibito contraherent plebeji, ma-
ris et effectus, secundum jus
Quiritium esset, et an omnino
connubium haberent plebejante
legem Canulejam. Hoc primus
omnium negavit Vicius, multoque
in hoc inactus est ad stipulatores.²⁵⁸⁾
Quorum recentissimus est et
Cifendecher:²⁵⁹⁾ et quanquam, quod
mixtis, neque hic neque illi
fontem

257) Gans II. p. 252.

258) cf. J. I. p. 30. Kollweg, de cau-
sae probat. Berolini 1820. p. 2.
3. Schroter Obs. p. 39. Niebuhr
I. p. 334. 335.

259) h. h. p. 93. sq.

fontem, unde suam conjecturam
 hauserint indicarent; sive quia
 ignorarent, sive quia eum consul-
 to publicari voluerunt. Et omnes
 qui sunt Vicum sequuti, observa-
 visse non videntur, et illud praeceptum
 legum XII. tab. quo connubia patri-
 bus cum plebe interdicta sunt,
 et legem Canulejam, quae istud
 impedimentum amovere debebat,
 ad ea in nuptiis contrahendis re-
 spectasse, quae publici juris essent.
 Nimirum voluisse videntur plebei;
 ut sibi etiam confarreatas nuptias
 affectare liceret; utque ita sua
 proles quamquam, ut hoc utaresem-
 plo ex patricia matre et parente
 plebeo nasceretur, atque vi pa-
 tris sequeretur, ad ea munera
 sacerdotumque adspirare posset, ad
 quae non nisi ex confarreatis
 parentibus nati admitterentur.

302
At alia jura, patriae potes-
tatis et justarum injustarum-
que nuptiarum quae tanquam
sequela erant, certe plebeji in-
de ab antiquissimis temporibus
habuerunt: neque illos tales
duntaxat nuptias, quae jure
gentium valerent (has matrimo-
nium nempe verbo artis appelli-
tatas esse C. Eisendecher con-
tendit), contrahere potuisse cre-
dere licet. Nam ex jure gentium
talis patria potestas, qualis erat
Romana, certe non deducitur:
quam inde ab antiquissimis tem-
poribus patres Romanos jam ha-
buisse quo pacto negabis? Si
quis Livii verba (1. 1. - 6) accurate
perspexerit, eam opinionem meam
esse accepturum confido.

§ 6 Solvit^r matrimonium
1, morte, et quae huic acqui-
paratur, certe quod hanc

rem attinet, connubio amisso.

2. cessione facta, si vera sunt,
quae de hac re apud Servium
in *iten.* III. 298. et Plutarchum
in vita Numae et Lycurgi
p. 49. 76 leguntur. Disortii
verbis proditum est, hanc cessio-
nem factam esse non ad certum
tempus, sicuti apud Laedemo-
nios, sed usque ad tempus vi-
tae illius in cuius gratiam haec
cessio facta esset ⁽²⁶⁰⁾

3. Divortio facte ⁽²⁶¹⁾ ~~facto~~ solvebatur
matrimonium, etsi Gellio credi-
bile fuerit et ut videtur Diony-
sio et Valerio Maximo, anno

523 a. c. primum omnino dedisse
Divortii exemplum Carvilius Ra-
gam. Qd. tamen nihil probat,
cum hodie adpareat id primum
fuisse, quod propter sterilita-
tis causam fuerit factum, cum
contra propter tale corporis
vitium non fierent Divortia,

260) Apud Athenienses ma-
ritus uxorem legabat, ac
si ea res sua esset, De-
mosth. orat. I. in Steph.
IV. 217. 219.

261) Divortium ad uxorem, repu-
dium ad sponsam referri
vulgo dicitur (Freisleben
p. 88. nota 68). sed haec
verba promiscue usurpan-
tur ab Ictis Rom. (cf. Bo-
ron. s. h. v. Waechter p. 60.)

sed propter causas quas mox
enumeraturus sum. &

4, Uxores dimittendi et maritos
Defensendi erat jus commune
veteribus populis Italiae, vix
ex hoc apparere videtur, quod
accidit post Sarginium raper-
tum urbe expulsam: quando
nempe Romani Latiniq. sol-
verunt illum amicitiae nexum,
quo eoque erant adstricti,
(Niebuhr I. p. 581.) sic etiam
Decemviri cum copulatis uxori-
bus permiserunt ususprium ire,
id est usui exceptam ire.

§ Jam vero sic distinguendum
videtur, ut injustum matrimonium
mutuo consensu, adeoque uxore
etiam volente, solvi potuerit: iusto
matrimonio copulatam sibi uxorem
non liceret viro dimittere, ni-
si ex causa in ipsis legibus prae-
scripta. Uxori quae in manum
convenisset, nullum erat jus pe-
tendi ut dimitteretur (Plutarch
in Rom. p. 31. 32. Dionys. II. 25.) sic

sic constitutente veterum po-
pulorum more, qui simile jus,
quod habebant mariti, non con-
cedebat uxoribus ²⁶²⁾ (a). Maritus
si uxorem injustis nuptiis si-
bi copulatam, ^{sine omni} absque ulla cau-
sa ^{et}que etiam nolentem eam
repudiasset, dimidiam partem suo-
rum bonorum huic cedere, dimi-
diam Cerei dare debebat, id ut
ex Varro de R. R. II. 4. §. 9. ap-
parere videtur, ius praecipiente
iure populorum Italicorum (cf.
Niebuhr I. p. 237)

§8. Poterat vis nupta dote
repudiare uxorem, si consta-
ret ²⁶³⁾ eam tori fidem violasse, aut
liberos ~~suis~~ alienis pro suis suppo-
nisse, aut suas permisce, aut
proprias viro claves sibi facundas
curasse, ²⁶⁴⁾ aut venenum parasse, aut
vinum invito eo bibisse. ²⁶⁵⁾ Si
quid horum, accipisset, tunc etiam
pater

21.
262) sic et veteres Germani faci-
lius concedebant facultatem
divertendi viro, quam mulieri
at mutuo consensu poterat
apud hos justum etiam ma-
trimonium dissolvi (Grün
p. 454.) 311

263) Plutarch. in Romulo p. 32
Niebuhr l. l.

264) Putat Waechterus (p. 23) per
hoc innui: si mulier rem
familiarum negligeret.

265) Id etiam in Latio praebi-
bat causam divertendi Gell.
X. 23.

potuit cogere filium suum, quod re=
pudiaret uxorem; aliter id parenti
facere non licuisse arbitror.^{266/}
An vir cum uxorem suam repudia=
ret, in signum divortii claves ei
adimere,^{267/} ipsamque foras exigere
et res suas sibi habere jubere debu=
erit, id definire non auiam. Quam
vis ^{quam} enim Cicero testatur (De Orat. I. 40.)
certis quibusdam verbis fieri divor=
tium debuisse, et utique leges XII.
tab. innuat (Philipp. II. 28), id ta=
men per hoc duntaxat probatur,
verba certa requisita esse (Sabinus
I. p. 237.). Formulam divortii pro=
sentium auctoritate esse inductam
autumat Gothofredus (ad tab. VI.)

§. 9. Debebat uxor, sicuti videtur,
praesentibus cognatis dimitti; si
quidem excepta causa adulterii quam
perseverat, ipsum cognoscebat vir,
(Gell. X. 23.) horum consilium sem=
per aderat mulieri iussis nu=
ptiis

266) lectio (apud Licer. l. l.) cla=
ves ademit, incerta, alii le=
gunt causam addidit; quod
magis placet Gothofredo (ad
tab. VI.). Apud Germanos tan=
quam dignitatis matrifa=
miliis signum claves tribu=
ebantur (Petersen de legitim.
Havniae. 1823. p. 134. nota, Grin.
176. 177.)

267) alii aliter, cf. Bucholtz ad
Nat. p. 110. §. 116. in nota.

ptius copulatae, tanquam ali-
quod praesidium contra sui viri ini-
quiditatem, si quam fauere vellet. Po-
terat matrimonium dissolvi, et prin-
cipis vir per mulierem cogi ut ad
manum etiam dissolvendam consen-
tiret Gaj. I. 137. poterat quoque fieri
ut per divortium sublata manu
duraret ulterius matrimonium solo
consensu, scilicet ne jam amplius stri-
cti juris esset. Poterat denique fieri,
ut filius iusto matrimonio co-
pulatam sibi uxorem habens, eam
manu dimitteret, at haec sub po-
testate sui socii maneret, illiusque
sua heres esset, quamvis sui mariti
uxor utique non fuerit amplius. Hoc
casu mortuo parente vir sub suam
potestatem non recipiebat uxorem,
in manu eam abhinc habiturus:
sicuti hoc fiebat cum nepotibus, quos
hic a patre suo manumissus sub
potestate avi reliquisset. Haec quae
dixi probantur quibusdam Gaji, Ul-
piani et Pontiani juris Justinia-
nei legis, quae jam ad hanc aetatem
trahere non dubitavit Schillingius
(p. 47. 48.), num merito, non dixerim.

§. 10. De ipsa forma divortium
celebrandi. haec notis.

His dem ipris modis, quibus contractum
erat, debebat solvi matrimonium;
puta diffarreatione, remanentipatio-
ne, usu. — Vox diffarreatio cum in
vetusto quodam instrumento, tum
apud Festum (s. v. diffarreatio) occurrat.
Idque satis probare videtur, etiam
per confarreationem contractum
matrimonium potuisse dissolvi.
Etiamvis id facere non licuit,
Etruscorum moribus id quidem fieri
prohibentibus. — Idcirco dixit Ser-
vius (En. Aen. IV. 29), propter caeremo-
nias veterum nisi unum virum habe-
re potuisse Thamiuriam. — Remanentipatio
nota est ex Festo (s. v. remanentipatio);
per eam solvabatur matrimo-
nium coemptione contractum. — Si recte
Gajum intelligimus (I. 134), poterat
vir uxorem suam dimittere eam reman-
cipando et postea regudium ei mit-
tendo. —

Caput 2. In uxorem, inque res illius
quaenam competat marito po-
testas?

315
3.1. Male Dionysius Halicarn. (II. 25) uxorem
Romanam quae in manu^m convenerat.

κοινωνοῦ· ἐξωντὲ καὶ ἡ συμπατὴρ
mariti appellat. sacrorum mariti
participis erat utroque uxor ius
nuptiarum ei copulata, at non bonorum;
quippe quicquid ea adquisierat adqui-
rebatque, id marito uidebat. Commu-
nionem bonorum, quam utroque nove-
rant veteres Germani (Gütergemein-
schaft, Errangeschaft), ignoraverunt
Romani. Quamvis uxor Romana
servire suo marito dicatur, hic in
eam haud parem ac in suum per-
vum aut etiam in filium habebat
potestatem: nam neque noxae dare,
neque eam vendere poterat lueri faciente²⁶⁹⁾
causa.

§ 2. Apud Romanos non ita erat, ut
quid plerasque antiquas gentes, scilicet,
ut maritus uxori offerret dotem: quippe
apud hos mulier dotem viro offerebat,
quod optime testatur Romanorum hoc
tempore non in infimo gradu positam
culturam. Licet huius quoque rei nullum

268) Grimm p. 450.

269) Niebuhr I. p. 236.

270) Heinecc. II. 8. 2. 999. Apud
Germanos variis observaba-
tur circa hanc rem mos
(Grimm p. 427)

refugium in legibus XII tabularum narrat,
negari nequit, quin dos, et tres illi modi
^{hanc}
~~non~~ constituendi, nimirum dotis ratio,
dotis promissio, dotis ratio, ista
aetate Romanis nota fuerint. ²⁷¹ Pro-
bat, hoc vel illa necessitas clienti in-
cumbens filiam patroni dotandi (Nab.
I. p. 338). probat, nos matrimonium
sine in manum conventionem contra-
hendi, probat, denique ipsae in ma-
num conventio, si auctore patre non
item tutorum consensu sit celebrata.

§ 3. Nam quod ad hodiernam usque
diem evulgatae Doctrinae de dotibus
opinionem affirmant, ubi in manum
conventio esset, dotem habere lo-
cum non potuisse, sed quicquid ma-
ritus matrimonii causa a patre aliove
acciperet (Servius in Aen. IV. 103), aut
uxor, antequam in manum convenisset
haberet, in id per universitatem
successisse maritum, falsum esse mihi
videtur. ²⁷² si quidem diserte in fontibus
dicitur, id tantum fieri, cum mu-
lier tutoribus auctoribus nubat. ²⁷³

Servius

271) cf. Hugo p. 183. de ipso
his modis dotem constitu-
endi, vide sic Flaccianum
II. 8. 4. sqq.

272) Schilling p. 175.

273) cf. auctores laudati ad
Gaj. II. 82. adde. Serv. in
Georg. I. 318. filiam familias
in manum convenientem,
nunquam etiam dicitur
suum diminueri caput
cf. supra Caput. I. §. 2. no-
ta.

Servius in Aen. 14. 103. inuicem dotem ultra
 nuptiationem celebrari solita^m; quod eundem
 ad dotem sic dictam profectum retulerim.
 Nam pater filiae nubenti ex bonis suis aliquid
 dare utique debuit, non ideo quidem ut
 haec a paterna hereditate sic excluderetur, sed
 quod iniquum videretur, virum in ferendis
 matrimonii oneribus, quae ad mulieris aequae
 utilitatem pertinebant, non adiuvare. Sed
 ut soluto matrimonio eadem res ad se
 rediret, tum de hac re tum de ipsarum
 nuptiarum conditione per specialia pa=
 cta, quae et conventa conditio diceban=
 tur, esse patrem agere solitum, antequam
 filiam suam viro collocaret, eundem
 crediderim. — Hoc Festus innuere
 videtur s. v. conventa; obnectere, dum
 ait: "obnectere, obligare, maxime in
 nuptiis frequens esse. Ubiunque fuit
 quando vivente suo patre uxor in ma=
 num conveniebat, huic vir neatiquam
 per universitatem succedebat, quippe
 nihil, propriorum bonorum ~~se~~ habe=
 bat. —

Sectio II. De patria potestate. —

Jus patriae potestatis apud omnes
gentes observamus: ad talis potestas,
quam Romanorum patres fami-
lias habebant, nam ab aliorum
gentium usu reuocatur; nullis itaque
ea inclusa est finibus.

Cap. I. Quomodo ^{nascatur} potestas patriae.

§ I. Britus patriae potestas ²⁷⁴ primo
generatione ex nuptiis, si nemo adsit
qui in patrem ipsum exerceat po-
testatem. Jam vero regula haec: "pa-
ter est, quem nuptiae demonstrant," ²⁷⁵
pariter ad justas quam injustas nu-
ptias pertinet. Adquiritur
ea potestas aliis quoque modis;
puta nuda adoptione (in adoptionem
ratio) cujus tria genera sunt, ri-
tus et jure distinguenda. Alia e-
nim est hominis non sui juris, quae
simpliciter adoptio; alia sui juris
quae adrogatio; alia quae per testa-
mentum dicitur adoptio, siue ad-
optioni inter vivos opponitur, eaque
ad hanc, de qua agitur, aetatem non
referenda

274, Heinecc. I. 11. 3. 1-12. sq. Hugo p.
109. 111. 118-119. Zimmern I. p. 502.
508. Zimmern I. p. 806. 809-813.

275, mater semper certa est, etiam si
vulgo conceperit, pater est quem
nuptiae demonstrant (f. s. 8. de
in jus voc. II. 4. Paul. IV. ad Ed.)
Falsum est quod nuper affir-
maverat cl. Eisendecker (p. 48)
patriam potestatem dantur
sat ad justas nuptias re-
ferri: id certe Gajus I. 56.
ad quem ille provocat non
dicit.

reuerenda ~~barbam tangendo pot-~~
~~trio adaptantis fidei, ad optio ex~~
~~more populorum germanicorum gran-~~
~~pag. 146. ad adoptio uero. §. 2. pro pot-~~
do adquiremus patriam potestatem,
si nempe eam, qui alieno iuri subiectus
est, ita emancipatum aut in iure
cepsum habemus, ut ille alienus esse
desinat, nostroque iuri esse subiectus
incepiat. ²⁷⁶ Qui adhuc pater familias
^{sine} atque tutore fuit, subiuebatur patriae
potestati alterius: rogabatur, et que-
madmodum Gajus testatur, ipse quoque
adrogatus et adrogandus rogabantur.
Quoque autem modo quis in alienam
familiam aut gentem ^{transibat} prius se abdic-
bat ab ea in qua fuerat (detestaba-
tur ^{sua} que sacra), et sic ab alia reci-
piebatur (Pervius in Men. II. 156.)
Si de patricio adrogando agebatur, ista
adrogatio non poterat alibi celebrari
quam apud curias (lege uniata), et tunc
harum consensus requirebatur ad istam
adrogationem adprobandam: si de ple-
beo adrogando quaerebatur, centuriarum
consensu opus erat (Nieb I. p. 503.)
Utroque casu interrogandi erant pontifi-
ces, an propter eandem ipsam sacrorum deter-
stationem, non intercederet adrogationi.

276, barbam tangendo patrii ado-
ptantis fiebat adoptio ex
more populorum germanicorum.
Grim, p. 146. ad adoptionem et
sponsalia celebranda adhibe-
batur apud hos populos cel-
ceus quoque Grim p. 155.
463. sq

F jure legeque (Gell. I. 19.) Concio ni-
mirum populi

340

Adoptationem per testamentum,
parum recte sic dici, per se ipsum
intelligitur. — Pater adoptans ado-
ptatum, bonorum, ac te partes heredem
ea conditione faciebat, ut ipsius
nomen ferret. — Jam antiqui primis Ro-
manis, quod negat Gans II pag. 69, fuisse
nos videtur, heredem in nomen ad-
sciscere, ita ut per hanc adopta-
tionem pariter atque per illos ado-
ptandi, mores adoptatus in fami-
liam, gentem, sacra, nomenque
transiret. — Patricius plebejum, et
quod magis mirandum, plebijus patri-
cium adoptando suae genti cum ad-
sciscibat: hoc solum observabatur,
an adoptans proprios haberet li-
beros, an etiam procreare eos posset,
an major natu esset, ^{quam} adoptandus.
Adoptare ^{nisi} ~~nisi~~ ^{potest} ~~testamento~~ ^{non} ~~genuit~~
rant, ^{de} ~~femina~~, quippe ne suos ^{quidem} ~~liberos~~
in potestate haberent. — Etiam huc
referri potest illud, si quis una
cum civitate patriam quoque potesta-
tem adquisisset in liberos suos jam
antea procreatos. — De aliis modis
patriam potestatem adquirendo

25

Cap II Patria potestas quomodo

Et Libera iis eodem modis quibus adquiruntur,
amittuntur quoque patria potestas: sed
mortuo patre proprio ita demum filius
pater liber, quando nemo est, in cuius
ille cadat potestatem; nemo enim potesta-
tem in alios habere potest, qui ipse
in potestate aliorum est. Probabilitatem
portu minime hic quoque spectari, per
se ipsum patet. Ceterum, ut aetas filii,
nec morbus patris ^{est} infaniabilis est
(Cfr. §. pr. D. de his. l. b. ^{repp.} XXVI. ad Pab.)
nec nuptiae, nec magistratus, quo fun-
getur is, qui in patria potestate est,
erat, eam solvendi vel ratio vel causa.
Filius patria potestate emancipus capite
minuitur. — Sed hoc loco id nolim prae-
teritum, eos qui sacrificiis quodam vel
saero ritu patria potestate manere
exercent, capite non diminui, et eo ipso
modo res eorum commercio non eximi
si intestate moriantur. — Sic Virgines
vertales, et Flamines maiores inaugurati

1. Nam remanipabatur et remanici-
patus a patre in jure udebatur ei, in
quem transferretur patriae potestas,
isque eam, his omnibus praeteris, perin-
de in suam potestate habebat, ac si
ex se re vera natus esset. Haec in
filio. In nepotibus, caeterisque,
praeter filium, liberis eadem jubant,
nisi quod in his omittuntur duae
prioris manipulationes. F

F. ad emancipationem filii, ut hic nosae
dederetur, una sufficiebat mancipatio
(Gaj. IV. 79)

278, fl. 3. tab. IV. Heinecc. I. g. 2. 1-7.
II. g. 2. 1. Zimmern I. p. 668. 668.
676. 822-826

Caput 3. ^{aenam.} ~~Quoniam~~ ^{per} a et patria
potestate ori debet.

278,
S. l. Quodque filius adquisit ^{id} non sibi
sed patri ~~et~~ familia adquisit. namque
potest quid ^{quod} filius circuli patris proprii
habere. illi, ut in parvuli et adire non liceat.
N. Adrogant ^{stus} se iure omnia
patri adroganti cedebat, similiter et po-
pulus, qui se dedere civitati Romanae.
(Nebula ^{hr I.} 391) hinc omnia sua permittit
debbat. Debita, quae ^{ae} non ^{gente} patri contra-
xit filius, patrem non obligant, sicuti
etiam illa, quae ^{ae} adrogatus, a nequam se
adrogandum dedisset,

contraxit, aut ex or^{an} aliquamⁱⁿ ma-
nam convenisset. Pro istamen tene-
lus pater maritusque, quae ex heredi-
tate his personis ad quibus debentur
creditoribus (*Gaj. III. 64*). Progeniem
(*generos*) parculi ad illi creditores
illius patris atque ipsum poterant addu-
cere se virulentis probis. Credit Viribaries
(*p. 606*, hanc mox iane *Kausam*) solites
esse Romanos suos liberos manumille-
re. Ipsum parculum in liberos
~~A~~^{ex} suspicis quod^{al}iter judicabatur.
vendendique eos, ut patris femella du-
bi talio est. Huc tamen quod^{al}iter, ab un-
filios venditis servus efficiendus, an
fuerit tantum in manipulo. In hunc
rem citatur Dionysii. 7. Evidem de
vera venditione sermonem ibi esse,
nisi me infitior, filium venditur
servum jure effectam neq. Nihil
enim est, cur aliquid tunc Dionysii, Graecis
peninis, neque feli, loco Locrum
quod cum a Libis non me cessare in^{est,}
aliis testibus pro nas respicitur. Post
tertiam venditionem, a patre factam
in filium

279, Id ipsum de Gallis commemorat
Caesar de bell. Gal. VI. Ex
praecipitis populorum germani-
corum duntaxat impuberes filii,
aut filiae quae nondum nups-
issent, poterant vendi Lyrim
p. 461.

280, Seckendorf, de capit. demin. mi-
nim. p. 11.

in filium fam: id ille iuventibus legi-
bus tit. lib. patris jam amplius pira non
composse boni, id est ut si pira esset et nequum
jure alieno teneretur, inuenerat ut omnes
venit manumis pira.

§2. Quis etiam necisque quomodo pater in
liberos exercere debet, supra diximus.
in paterfamilias domesticorum tractatione.
Ex vinculo patriae potestates desunt et illud
officium legimus per decem ^{mens} ~~mens~~ du-
rans (Vid. I. p. 294 Tit. I. p. 641. 642)
cujus institutionem Numa regis adscrip-
sit. Pluresque sine Numa paterfamilias pertine-
re ad communia cognatorum officia vel
ex hoc patet, quod paterfamilias liberos suos pater-
familias, quam hi illos per decem menses ha-
gere debebant: feminis alia etiam causa,
cuius hae maritos ^{suos} ~~suos~~ debent legere, erat,
nempe vitanda erat sanguinis pollutio.
De officio ^{ad} exterosum cognatorum se invicem
cem legimus: nullum quidem adhiberi potest
testimonium: ad testis minime loquutus
de huius ^{et} ~~et~~ cum propiore quis expia-
tione, quam is qui legetur, natus sit. Hocce

officio legendi tum heredis aliquid,
quam clerici qui esset, etiam post mor-
tem patris cum suis iungebatur, ad
filios propter manumissionem etiam
jure patronatus cum hoc erat conjun-
ctus. Nam pater, qui ipse tertius non
mancipaverat filium, si matrem
illei juris patronatus non servabat, vel
emptor, qui ipse manumissionem ^{se} adquirebat,
vel etiam tertius, cui prius emptor filium
patris naturalis vendebat, et qui cum
nunc ipse manumittebat. Quamvis au-
tem momenti fuerit filium proprium
manumittere, intelligimus etiam iuri-
bus extranei manumissionis, quae in proxi-
me sequente ^{nte} periodo videtur aut nulli ga-
do et extenuata. Manumissione, et in ea
quae cenam perfectus, aliquando etiam
invisio eo, qui in incipit habet, finis
est etiam manumissionis: nisi ubique patris
aut naturalis causa impedimento est
(Gajus. I. 140.).

Seccio III De tutela

ii, quibus armorum tractatio, iudici
 aditus, sacrorumque administratio
 aut natura aut moribus denegandus,
 Tutoribus indigent, qui vim depellant, actus
 agant judiciales, sacraque privata proce-
 rent. Hoc dicebatur in iure populi. Ger-
 manorum in mundice (prim. p. 446).
 crebrius ^{atque quam} apud alias gentes ^{usur} ~~usur~~ pabatur
 tutela apud Romanos vel propria, quia
 hic iudicis imprimis poterat impare,
 quin sacra privata interirent.

Caput I. De tutela pupillari.

§. I. ~~Quae~~ de natura tutelae nec per dixi, cautes
 declarant, quid sit tutela, ²⁸² quare, necesse non
 est, sed ad ceteri Sulpicii illam tutelae
 definitionem (pr. f. I. 13) ²⁸³ deinceps ramus.

in qua explicanda quondam arguta-
 rum effuderunt viri docti, incredibile

dictum est. Et vero vel pupillaris tutela vel muliebri. ~~tutela~~ Pupillari tutelae
 subeunt impuberes nulla habita ratione
 sexus, et ~~in hunc~~ vocantur pupilli
 pupillaeque. Tutor nunquam per eum,
 qui in tutela est, adquirit, quod tamen
 in tutela foeminarum abequant illam.

282, ff. 7. tab. V. Heinecc. I. 13. §. 1-7. Hen-
 ge p. 130-132. 134.-137. Zimmermann
 p. 861-866. p. 868-872. 877. 928, 929.
 936. 953. 954.

283, Hugo p. 104. 131. nota 1.

habet exceptionem. Tutores filii res ejus-
dem simul esse possunt, cum e contrario
nunquam filii eandem personam in
patria potestate vel in manu habere
possunt. Filius familias tutor fieri potest.

§ 2. Nisi aliter legaverit i.e. praeceperit
tutator, ²⁸⁴ vulgo dicitur tutela, per unam
et necessitudinis in XII. tabulis dicitur
commemorata, ita ut ab hereditate
ad tutelam conheredis quidam modo colligatur.
Sed et oritur tutela: I. per agnationem; etenim proximus agnatus
idemque pater, ad tutelam masculorum
vocabatur. Et hereditatem capiendam
proximus vocabatur agnatus, ergo etiam
mulier, ad tutelam femininam
agnata; omnes ²⁸⁵ et ex ²⁸⁶ sic vocatus
proximus agnatus idemque pater
eligebatur, qui tutelam administraret.

(Gaj. I. 157. Scholl. p. 53. 54); II. per patronatum, nimirum si credamus jam
tunc adale patronum successisse liber-
to ab intestato (Hugo. p. 170. Scholl. p. 10.) III.
per similitudinem patroni, quod nomine
tutoris fiduciarii insignitur ²⁸⁷ in universis,
IV. per gentilitatem. V. per dationem a
magistratu, nisi credere malimus nec
quam desuisse.

284. Apud Ulpianum (Fr. XI. 14.) haec
leguntur legum XII. tab. verba:
"uti legasit super pecunia
tutela suae rei, ita jus
esto". Obiter notandum ver-
ba uti legasit construenda
esse cum verbis suae
rei; quasi Ulpianus dixisset:
uti legasit sive super
pecunia, sive super
tutela.

285. In carmine legum XII. tab.
"agnatus proximus tute-
lam nancitor" vox proxi-
mus non legitur: inseruit
eam Lujacius, recepit
que Gothofredus cf. Dirksen
Uebersicht etc. p.
366. 368. 369.

286. De gentilibus quorum in
tractatu juris Romani

desuiffe agnatos genti; lesque, qui tutelam
generarent, aut quæ speciem probabilitatis
pro se fecit, tutelam aliquammodo cam habere
volenti. concedi solitam fuisse pariter ac lic.
tânt omnibus res hereditarias ac se rapere,
quamvis posse speciem heres remanere nactus
erat. Et sane si potuerunt dari curatores
quidam etiam et tutores?

§ 3 Quando huiusmodi lictores plures
sunt, cunctorum consensus requiritur, et hoc cum
unusquisque tutelae administrationem, non
autem ius ad tutelam sibi competens, per in
jure capto nemi, ei qui ^{quam} ~~capto~~ ^{pro} iuscupiedus
est, concedere potest. Hoc vel eo probatur,
quod ius, inter quos haec capto facta est, non
suis aut capite diminutis, tutela ipsa inde
vivet. Tutores qui lege ad tutelam adniti,
gramam vocantur, legitimi vero tutores dicuntur,
neque tamen hi soli sic appellandi vocan-
tur etenim hoc nomine designati
etiam tutores ⁱⁱ ~~quos~~ pater familias testa-
mento ad ius. Ratio ea est, quia testamento
datis tutores legi XII. tab. confirmant (Ulp.
Fr. XI. 2. §. 14.)

§4. Quicquid est potestas libera plenaque
de nobis jubendi facultas, pupillis con-
fidelens, ab ulore ac minis brata. Personam

igitur tutoris officium, quae tale,
 certe non attingit; in capite libero mu-
 do maritus, aut parens potestatem
 habere solet, in patre familias potestas
 cujusdam intellectui omnino nequit. Re-
 vera et ipso regule juris, quam ad
 hanc aetatem jam habere liceat,
 tutor personae non rei datus, (fr. 17 D.
 de testamentar. tut. 26. 2. Marcian. II.
 Inst.) nobis non repugnat. Haec etenim
 regula nihil aliud definitur, nisi hoc:
 Tutor universis bonis, non rei, nec singu-
 lae causae ^{dari} potest. Et dicitur quoque
 in Digestis "certae rei, certae causae."
 Personae autem omnium cujusdam personae
 complexum, omnia cujusdam bona denotat;
 quod testatur §. 17. ff. ^{de excusat. tut. I. 25.} Nam vero auctoritatem
 suam implebat tutor per declaratio-
 nem: propterea: ego in hanc rem auctor fio;
 at quando pupillus nondum fieri distimul-
 poterat (aetate infans erat) tutor ne-
 que ejus administrare (gerere) solus
 debebat. Quod si tutores pupillo plures
 numero essent, jam auctoritas vetunius
 ex illis sufficerebat.

De tutela muliebri Caput 2

§1. Propter infirmitatem aetatis et ²⁸⁸ puerum, propter administrationem ²⁸⁸ sacrorum, et itaque etiam propter aetatem, ut bona apud eandem familiam inanes aut scilicet obtinendi gratia, ceteros gentes sexum muliebrem ab hereditate debuerunt excludere, omnes antiqui populi, ^{itaque} et Romani, mulieres in perpetua tutela esse voluerunt (Gajus I. 144, 145, 155, 157.) Virgines Vestales in honorem sacri dotii liberis esse ab hac tutela, leges XII tabularum voluerunt, sed Engelen (p. 162 §99.) contra Gajum (I. 145.) aliter disposuit ut si cui bono, non video) ostenderit, de tutela virginitatem Vestalium etiam viros nihil edixit.

§2. Tutela mulierum jam ante XII. tab. in usu erat apud Provincios. Nam Gajus IV. 26. refert viduas, id est non nuptas mulieres, (Uebeler I. 938) easque ^{con. 2} mulieres, quae aes honorarium penderent, servitium Tuticum regem, assignari se equis libris.

§3. Si pater familias non dedisset tutorem filiae uxoris, proximus cognatus, et si ipse impubes esset, tutelam mulieris habebat. Contra erat in masculorum tutela.

288, Heinco. Ap. I. 1. §. 71. et I. 13. §. 16.
-19. Hugo p. 132-133. Zimmermann
I. p. 917-922. 925. 381

289, sic ex praecipis juris germanici mortuo patre filius etiam nunciabatur auctori matris tutelam (fr. 452.) Atque apud Romanos in muliebri tutela nihil poterat sine omnium tutorum auctoritate diminui (Lic. Flaco. 36.); neque mulieres sine tutore auctore aliquid abalienare licebat.

322
quoniam masculus in pubes dubitabat
puberem adgnationem proximam habere
debebat tutorem (Gaj. l. 157. Phill. l. 53).

De tutela a marito mulier^{ribus} variis
sapor est relinendum. Remanens pater
mulier a marito ei, cui ipse aut cui ipsa co-

luit, ita ut manus atque matrimonium
simul dissolveretur. Illi cui remanens pa-
ter erat, ejusdem ex mancipio fiet et tutor,
dictus propterea tutor ^{fiduciarius} ²⁹⁰ ~~fiduciarius~~. Illaque
neque in patriam redibat, mulier pater
stultum, quippe quae iam erat plane soluta,
in manum conventionis, neque tutelae
legitimae agnatorum erat obnoxia. ^{fiduciarius}
nam, sed sui juris facta tutelae ^{fiduciariae}
subjiciebatur.

§3 Poterat etiam maritus de tutela
sua re legando ^{optionem} id est testamentariam eligere.
Si sibi tutorem, aut plenam aut angus-
tam concedere uxori. Plena erat, si sem-
per id facere poterat mulier, uno tutore
mortuo; angusta optione data, vel semel,
vel bis solum tutorem optare sibi potuit
mulier. Talis tutor vocabatur optans; is
vero qui testamento dabatur, dativus. Opta-
bat sibi

290, An ista solum tutor, an omni-
no omnis qui mancipio ni-
tetur fiduciarius appelle-
tur tutor, quaerit Hugo p.

115. n. 4.

sibi mulier ductorem, cōemptione dadi
usa. Nam ut nūcda Gaj. L. 144. sq.
dixi sumus, cōemptio etiam alius rei, quam
matrimonii causa in primis tutae vi-
tandae aut detrimendi gratia in se sufficit.
(Ciceronis. Topic. 4. Gaj. L. 185) Simul atque
mulier cum extraneo cōemptionem
fecisset, in manu at non in matrimo-
nio huius fuit, remanipanda dei neq[ue]
ei, cui ipsa colabat.

§ 5. ²⁹¹ Solvitur tutela / capitis denominatio:

ne tam tutoris, quam pupilli: at quia
capitis denominatione pupilli persona
caput suum denominare poterat, ex
supra a nobis protatis manifestato ad
parat. ^F postulat etiam in jure cedere dum
tutores edmquam administrant tutelam;

²⁹² sed valet hoc, quo ad tutelam feminam.
nam tantum, non etiam masculorum
quoniam tunc, id observante Gajo,
non videtur onerosa cum tempore
pubertatis finire. Abrogatione fi-
nitur tutela quoque, sed an nubentis
duntaxat, an etiam tutela masculo-
rum, id quidem debet latus (Schiff. in ad
p. 411). Plur et numero sunt tuto-
res, unusquisque.

291. Heinco. I. 26. §. 1. Hugo p. 138.
139.

F Pubertate finitur sola masculorum
pupillorum tutela. Si velint.

292. Ulpiano fr. XI. 8. et Gajo I.
168. testibus.

uniuscuique illorum integra sit auctoritas
 candi potestas. Et habet nunc potestas in
 tutela aduini strabane similitudini.
 neminem magistratus quia est auctoritas
 sitalem suam interponit, et inuenire nec
 se abicit, et tanquam suspectus ab eo reuocatur.
 velut. Et protestandi quisque ex populo
 facultatem habebat, cum modo suscipit
 omnes probandi tutelam non esse donec
 (suspecti crimen, suspectus tutor) si quis
 de rebus pupilli fuerit alius esset, pupillum,
 seu denuc finis tutela, praestabat tunc.
 tot. (fr. 20. tab. VIII.)

293, Heinecc. I. 23. §. 1-2.)

Caput 3. De cura ^{Aug.} 139. 140 ^{Himm.} I. p. 826-829.

Ad similitudinem tutela introducta
 mortibus, deinde legibus N. tab. confirmata
 est cura ²⁹³, sive curatio (fr. I. D. de curat.
^{10.} 2. ff. I. de Sabin.) ²⁹⁴ origo eius videtur a
 gnatione, gentilitate, et nominatione
 magistratus (tutores legitimi, honorarii
 l. ff. xii. 1.) non item testamento. Cura
 torum, de quibus hic agitur, dantur bo-
 nae cura dilapidantibus, mentisque
 non sanae hominibus; veluti prodigi
 quis patri,

294. In eadem opinione persto at-
 que obdure, quam de gentili-
 bus aperueram T. I. p. 29.
 Huic non adversatur Festus
 s. v. gens Stelia, gentilis.
 Quam de gentilibus nuper
 fecerat conjecturam cl. Hei-
 berg (de familiari patricio-
 rum nexu Slesvici 1829)
 ea falsa. ides videtur, quia
 Decemviri cum patriciis et
 plebeiis aequum ius scribe-
 rent, duntaxat eos genti-
 les, qui ex genere patricio
 suam originem ducerent,
 respicere voluisse nullo

et quidem ab intestato, heredes ex libris, furiosis et mente capitis. Curatores non interponebant auctoritatem suam, sed ipsi gerebant pro illo quem curabant. Camen Justinianus, alio speramus, loquitur, etiam, ubi de curatore praecipit, de auctoritate, in quo cum Wittenbergus omnino sequitur.

§2. Ego tutor lulebae seu potestati, non rei vel causae datus; curator datus duntaxat rei. Quod ad sacra attinet, nullam rationem habemus, cui confici, cum qui in ^{cu} ratione sit, rerum administratione de jure privatum, suspicari possumus; et si curator sacra fecit, eadem quam bonorum administrationis reservat. Curatoris finis fere ad eandem normam existit, quam finis lulebae.

Actio IV. De servis,isque qui sunt servorum loco.

Quamvis ratio ipsa refrugere videatur, ut quis sua exulius libertate serviat aller; tamen, sic considerante jure veterum gentium, posuerat liber homo delicto aut ex privitate servus fieri. Capitulum de servis.

§1. Servi ita a ²⁹⁵ ~~sergentis~~ dicti, dissensit et Hugo l. l. qui ²⁶³¹ ~~et~~ 1905 vel a vertere hoc nomen deducit) ratione dominorum, praequidem de qua agitur, velate privati tantum modo occurrunt. Nam hi de dicunt conditionem vel ab ~~ma~~ nativitate

modo possunt videri. Sic enim hereditas plebei ^{sine} abique suis et agnatis mortui ad gentiles non perveniret, si, ut quibusdam placet, demum inde ab lege Canuleia perlatam, plebei habere possent ^{tenant} suos gentiles. 326

295. Heinecc. I. 3. §. 2-5. Hugo p.

95. Limmern I. p. 716. 718-724.

725. 733. 736. 737. 742-46.

nativitate, vel a captivitate, vel a poe-
na; unde pervulgata illa regula: Servi
aut nascuntur aut fiunt. - Nunquam
vero per contractum ²⁹⁶ et nunquam etiam
per aduocationem fit aliquis servus. Quo-
nam modo aliquis, aut natiuitate aut
captivitate servus efficiatur, id quidem
explicatione non eget. - Denique loco
in servitutem detrahebantur, iam hoc certe
certate: qui condum vel militiam sub-
terfugerant; liberti ingrati, quippe qui
in servitutem a patre vel revocabantur,
qui a patre patrato traditi erant. -

§ 2.

Servitute liberati homines quam civita-
tem manumitterentur, supra ²⁹⁷ dixeram. -
Emittuntur e potestate ^{1^{ma}} manumissio-
ne, vindicta, sive, ut ²⁹⁸ Plautius ait, festu-
ra ad id adhibita: sic etiam fore dominia
rerum, transferrebantur. Semper homo
qui adhuc servus fuerat, iam liber de-
claratur, dictore, tanquam adversore, in
libertatem, ut videtur, eum ²⁹⁹ afferente;
hoc ipso modo, quo supra de libertati cau-
sa per sacramenti actionem exprobatam.
Nunc infligebatur servo ~~non~~ manu-
mittendo a domino non ab adversore, sic

296, Apud veteres Germanos po-
terat aliquis pactione
servus effici, Grimm p. 527

337

297, Heinecc. I. 4. §. 3 - §. 6. Nicol.
I. p. 491. 622.

licet, si nunc quis aliquis ad id regatur.

neimur loquuntur veteres, qui non dicit
 Gell. sub hoc nomine alapa festum
 inuenerunt / cf. v. Ita Gell. p. 48 v. 12. Et
 quocumque seruus liber 2° Censui, quando
 in tabulas census inferitur tanquam
 liber, sique de fiat dicente Domino.

Consequitur libertatem seruus etiam
 3° Testamento, quo tempore et ipse
 seruus originis dicitur, talis tempore
 ius patronus sit in ore. Poterat etiam
 fieri liber 4to adoptione / § 12 p. de ado.
 ptione I¹¹ Gell. v. 10 / 298.

§ 3.

Pro arbitrio statuebat Dominus de suo
 seruo p. Hugo n. 105¹. Neque notat aliud
 quid, praeter uictum seruum, liberare
 hunc a sacritia Domini. Seruus voca-
 tur etiam mancipium, fortassis idcirco,
 quia, omnis hostis, vel certe ^{ex} tali
 populo homo, qui nullo foedere cum
 Romanis iunctus esset, caperet in
 seruitutem recipi poterat. Ut ne ita
 cum seruo commutaretur liber homo,
 qui erat in mancipio, minime hic
 mancipium vocabatur, sed de eo dicere
 conuenere Romanis, est, habetur in
 mancipio, mancipii causa est.

Nimirum

298. Apud German. libera fit
 ancilla quam Dominus du-
 xisset uxorem, seruis, qui
 se ostendisset strenuum
 in bello. Grimm p. 337. et
 quem intra diem et
 annum non vindicasset
 Dominus 337.

f. Zimmern I. p. 679. 680.

¶ Unde in mancipii causis intelligitur
ille esse, qui libertate et civitate
retenta, sub alio^{enam} potestate aut se
ipse deest, aut illorum voluntate venit,
in quorum potestate fuisse. Pertinet huc
conditio liberi cuique juris hominis, cum
ipsius corpus vitamque negotio ac mercede
exponens, quod res cum libertate quacita-
te conjunctum cogitari poterit, aut ora-
mentum. De iugumque acula, seu in q. la-
diatorium, lucum venditio. Pertinet quo-
que conditio liberi hominis, quem propter
causam moralem, pater mancipio dedisset.
Non pertinere autem videtur statum liberi²⁹⁸
quancumq. cl. Trigonis aliter videtur. p. 9.
Sunt nempe statum liberi servi, qui testa-
mento certa conditione proposita jubentur
esse liberi, atque speciem vindicta manu-
cipio. Si autem conditionem non patia-
tur, statum tam et destinatum in tempus,
vel in conditionem habent libertatem ita,
ut porro non amplius a Domini^{lib} vo-
luntate eorum libertas pendeat.

§ 4.

¶ Antequam de conditione additorum
agam, et quancumq. his cum personis in
mancipii causa constitutis fuerint

299. Hic etiam est § uti etiam
in plebiscito cf. I. I. p. 91.
nota *

communis expediam, quod de hoc ge-
nere hominum constitutum sit in le-
gibus duodecim tabularum docet. ³⁰⁰
Posteaquam creditor manus, ut supra
videram, debitori injecta dediderat
domum, addictum sive adjudicatum, hunc
eo quod debebat sic jam solutum (etenim
non erat nexus ubi addictus fuisset),
per sexaginta dies, sive per duos fere
menses, vinculum aut nervo aut compo-
ditibus, quorum pondus xv. pondus ma-
jus esse permiserunt. Decemviri do-
mum apud se habebat ³⁰¹, intra eos
dies suis impensis (suo), si vellet,
vivere poterat iste; quod proke no-
tandum, quia argumentum est ad-
dictum potuisse habere unde vitam
sustentaret. v. c. legato sibi usu-
fructu, et nihilominus tamen obae-
ratus esse. Sui tamen si vivere
mollet, lex creditorem habebat ad-
dicto quoque die libram farris
dare, ut inde, ut veri videtur
est simile, puls conficeretur, cujus
tum major quam panis erat usus.
Inter

~~301, fr. 1. p. 282-284. Nichilum I. p.~~
~~6at. Hainque III. 282. 284.~~

addictum vive adjuvatum hunc,
eo quod debebat vi jam solutum.
petenim non erat nexus ubi addic-
tus fuisset, per sexaginta dies,
vive per duos fere menses, vin-
tum, aut nervo aut compedibus,
quodum pondus ^{XV} pondus majus
esse permiserunt Decemviri, do-
mi apud se habebat³⁰¹ (a). Intra
eos dies suis impensis (suis), si
vellet, vivere poterat iste, quod
probe notandum, quia argumento
est, addictum potuisse habere
unde vitam sustentaret, v. c.
legato sibi usufructu, et nihilo-
minus tamen obervatus esse. Ius
tamen si vivere nollet, lex cre-
ditorem jubebat addicto quoque
die libram farri dare, ut inde ut
veri videtur simile, puls confice-
retur, cuius tum major quam parvis,

in voluminem.

301, Hugo p. 282-284. Niebuhr
I. p. 604. Heinecc. III. 30. 8. 4.

312
erat usus. forte sexaginta illos
dies, tribus nundinis continuis,
ad Praetorem in comitium, quod
erat fori pars, producebatur
adjudicatus, quantaeque pecu-
niae addictus esset, patam praee-
dicabat creditor, ut si forte quis
aut cognatum aut, si hi nollent
facere, quod jure cognationis fa-
cere eos debuisse par est credere,
adstantium quis conditionis illius
miserus pro eo solveret. Tertius
autem nundinis horum trium unum
fieri poterat: ut addictus a cre-
ditoribus (si plures nempe essent)
in partes recaretur, ut trans
Giberim peregre venum daretur,
ut a creditore domum reduceretur.
¶ Horum tertium jam expli-
cavimus; secundum explicatione
non eget. neque etiam primum:
quippe luce clarius est, ³⁰² legem
Mancipii partes secundo debito-
re verbotenus intelligendam esse,

302, Id negavit nuperrime nullis
idoneis innixus documentis,
Ch. Engelen p. 109. 999.

cum eam ita intelligenti Faventino
(apud Gellium XX.1.) non contradi-
xerit Sabinus, harum rerum certe
gnarus; et tota de actione perma-
nus injectionem et de addicendis
obseratis, legislatio antiquis moribus
Quiritium mire respondeat; et sit
illud, Niebuhr memento, priscum
totius Asiae jus atque septentriones;
(*) quam legem contemplantis fa-
cere non possumus, quin cum Ulpia-
no (fr. 12. §. 1. D. Qui et a quib.) excla-
memus: Lex dura est, sed scripta
est. (X). Caeterum ipse Sabinus Jtius
observaverat, aliud licuisse, aliud
factum esse; at adeo non est, cur
cum van Hasfelto (p. 80) dicas, De-
cemvros sic statuentes voluisse,
ut forum simul et lancia esset.
Quodammodo ejus juris quasi um-
bra hodie quoque obtinet in jure
cambiali, in Gallorum institute
quod contrainte par corps vocatur,

303, Niebuhr I. p. 600. cf. Zft. III
p. 125. Grimm p. 616. 299.

304, Sed sic falsum efficitur
quod idem docet Niebuhr
(II. p. 313. n. 9.) nempe fi-
lium se pro patre nexum
dare potuisse (cf. van Has-
selt p. 76)

nee non in jure Saxonico (2)

§ 16 Cum mancipius et in mancipii causis constitutis personis haec erant addicto communia. Serviebat addictus creditori, in nervo et vinculis ab eo habebatur, ut servus quovis modo alienari et a creditore dimitti poterat; quicquid ex hujus re aut suis oheris mancisceretur, non sibi sed creditori acquirebat. Magnopere etiam ab istis differebant addicti: neque enim ipsi se mancipabant creditoribus, quod de personis in ludum gladiatorum se vendentibus didicimus; neque ab aliquo mancipabantur, quod accidebat liberis a patre, quando hic litis aestimationem sufferre volebat, noxae cari solitis ita, ut in aëtoris potestatem abissent. At solummodo serviebat, addictus quamdiu tamen non solvisset; et alienatus, si aut illi, qui eum adquisierat, aut heredi solvisset.

liber fiebat, et a creditore e. gr.
testamento dimissus, non liberti-
nus erat sed ingenuus. Ad serva-
rum autem conditionem nunquam
perduci potuisse addictos et Gajus III
189. documento est, et illud iuris
Romani praeceptum, nemini invito
jus civitatis adiri posse; quan-
quam, quod credere par est, quan-
diu addicti in suis permansere sta-
tu, pariter ^{atque} ac in mancipio consti-
tutae personae, indigni habiti sunt,
qui rempublicam administrarent.
Cicero p. Caecina 33. 34. Deorat. I. 40.
Lib. I. 595. 603.) Dicit quidem
Gajus I. 138. 140. iisdem ipsis mo-
dis servos manumitti, ac perso-
nas in causa mancipii constitu-
tas; a quibus verbis, si quis, illis
quae de differentia harum perso-
narum et addictorum supra dixe-
ram, non persuasus, ad adjudicatos
concludere vellet, id tantummodo

probarēt: istis etiam modis
remitti potuisse debita addic-
tis, si ita vellet is, apud quem
hi servorum loco erant.

Liber V De jure heredit. capiendi.

Quoniam per illos, qui nobis succedunt,
post mortem repraesentamur, et
ita quodammodo ulterius nostram
vitam porrigere videmus: jam ex
predicta quaestione de jure, quae
tempore vitae habere possumus,
videamus, quo modo sub tempore
mortis, aut alias de ultima
voluntate testatione interposi-
ta, nostra jura in alios trans-
feramus. Ergo Totam^{igitur} disputatio-
nem de natura et qualitate
juris privati, hoc de heredita-
te capiendi tractatio claudit.
Sectio I. De hereditate ex testamen-
to capiendi.

Adquiritur nobis hereditas
aut testatore eam nobis dere-
linquente (testamentaria hereditas),
aut ad eam capientem legibus
nos vocantibus, quae lege
obvenit. (legitima hereditas).
Omnes populi in eo consentiunt,
interesse reipublicae constitutione,
quoniam hereditatem capere
debeant domino ipsius in-
testato mortuo; sed in jure
succedendi definiendo dissentiunt.

300
Alii, ut Germani, ut Savi, heredes
masculos feminis semper prae-
ferunt. alii, ut Romani, semper
praeferunt feminas pariter
atque masculos ad heredita-
tem capiendam vocant.

Generales notiones.
§ 1. Testator, scilicet is, qui here-
ditatem derelicturus erat, po-
terat eam, inde a legibus 811 tab.
perlati, derelinquere, cui volebat³⁰⁶
liberto id non licuisse videtur;
quippe quem suis deficientibus
heredibus patrino proprie
aliquam hereditatis partem
utique derelinquere oportebat.
Testator et sui juris esse debuit
et idoneus, in cuius iura posset
succedere, scilicet ne in tutela
aut in curatione esset. Alterum
et tempus, quo defunctus tes-
tamentum facisset, considera-
tum esse videtur, impedimenta
enim naturae physica potestate
testamentum facienti nocebant.
Paucis absolvam, requirebatur
a persona testatoris ius tes-
tandi, testamenti factio.
Ad hoc ius pertinebat non
tantum, utrum sub condicio-
nibus.

306, fr. 4. 5. tab. I. Hugo p.
184-189. Heinecc. II. 108. 20.

an pure constituere vellet,
 sed etiam facultas silentio
 plane praetercundi eos, qui vel
 post concluditum testamentum
 in patriam potestatem vel
 in ius testatoris per inonem
 venissent, vel certe venturi
 essent, si diutius ³⁰⁷ ~~videtur~~
~~fuisset~~, utrique vocabantur
 §. posthumi. Bona quae de
 relinquit testator, sive testatus
 sive intestatus moriatur,
 vocantur hereditas. Itales
 hereditatis nomen suū ^{um} cib
 herede, at is ut Barthorio
 [p. 206-89] videtur, ab herede facere,
 quod qui hereditatem accepit:
 set, sacra privata facere de
 beret. Hereditum, quod veteri-
 bus dicebatur praedium per
 vulum, sic dictum quod he-
 redem sequeretur ³⁰⁷ ~~et~~ innuere
 fortassis videtur, cum ex gente
 qui fundum hereditarium
 accepisset, sacra procurare
 debuisset ³⁰⁸ ~~et~~. Eodem est omnis
 caetera hereditas/seruus in
 Aen VIII. 642) Non interest

307. cf. Interpretes ad Testum
 o. v. hereditum.

308. sed cf. Hugo p. 184.

35.
utrum universa hereditas, an
pars duntaxat reliquatur,
quoniam et per universitatem
et in rem singularem suc-
ceditur. Etenim Pomponius
libro V ad Quintum Mucium
sic opinante / fr. 1. l. d. d. V. §.
50. 16 / verbis legum III tab. §.
"uti legas fit" testis firma potes-
tas tributa esse videtur, et
heredis instituendi et legata
et libertates dandi. An etiam
eo comprehensa sint ^{um} jura heredis
secundo instituendi, hoc quae-
ritur. Putat Steinhelmus / II.
13. § 2 / ne decesset heres ei, vel
eis, quem quosque instituit
testator, ex praecepto legum III
substituere alios potuisse, ad
quos in casum elefantium
priorum bona deferrentur.
Sed quoniam ille hanc opinio-
nem non stabilivit certis
argumentis, igitur de hoc
jure hac aetate existente,
~~merito~~ dubitatur (Hugo §. p. 199)

^{mortis tempore}
 §3 Omnia, quae ~~deum~~ ^{mortis tempore} testator habebat, etiam sacra pri-
 vata, efficiebat totum, universitatem,
 assem hereditarium. Etenim hoc
 tempore consideravisse Romanos
 hereditatem ut assem, cuius quae-
 adeo duodecim concepissee unias,
 exemplum est non modo in he-
 reditate, verum etiam in ³⁰⁹usu²⁾
 de quibus in legibus XII tab. dicitur
 etiam fuisse, supra monuerim.
 Res hereditariae nullius in do-
 minio fuisse, quam diu heres
 earum possessionem adeptus
 non esset, id quidem hodie
 primum nobis innuit, post-
 quam Gajum plenius habere
 nobis contigit, quanquam Gajus
 compellitur Visigothicam
^{id} jam indigitaverat.

309, Heinecc. II, 14. §. 5. 6.

§4 Heredes, prout illi obtinere
 aut recusare hereditatem po-
 terant, aut erant necessarii, aut sui et necessarii,
 aut extranei / voluntarii her-
 es, Gaius II 162 ^{310 2)} Necessarius
 est servus, heres testamento
 data simul, quod necess. fuit,

310, Heinecc. II, 17. §. 10-13.

libertate, institutus (Gaj II 153.)

Suus et necessarius est, qui
in patria potestate moriens
fuit, vel futurus erat, si is
mortuus non fuisset, ^{itaque} ergo
posthumus, uxor nurusque.

quae in manu est filii, quem
in potestate habemus. ^{III} Extra-

neus est, qui heres institutus
non est in morientis potestate,

adeoque liberi, si heredes a
patre instituti, moriente eo

sui juris sunt, extranei ~~et~~ vi-

dentur. Servum saepe obgra-
ti heredem instituebant,

ut ejus non ipsorum esset
bonorum a creditis etibus

venditorum ignominia: quo-
niam omnium bonorum dis-

trahendorum modus antiquis
Romanis ignominiosus habe-

batur. Mulier suos heredes
non habebat p. I III 3, quippe ut quae

ne ^{neque} patriam potestatem
in suis exerceret ^{uere} liberos, nec

unquam sui juris esse po-
terant; sicuti ex iis adparet,
quae de manu et perpetua

mulierum

311, fr. 1. 5. 8. D. ad Sc. Tertull.
38. 17. Ulp. XII. ad Sab. c. 4. c.
de suis et legit. 6. 55.

Ili sive vellet sive nollent heredes
fieri debebant, nec sese hereditate, quo-
cunque modo ea ad ipsos pervenisset
abstinere poterant (Gaj. III. 138. 157. Ulp.
X XII. 14. 24.)

2. et si liberta Ha. Typ. re. miata quie-
tuna, ne byta sui juris. Albar, to
uprehabita patria potestas.

mulierum tutela dixerimus. Mu-
 lieris igitur, quae in manum
 non convenisset, hereditas, ad
 agnatos gentilesque deferrebat.
 Sacerdotibus hoc privile-
 gium datum est, ut neutiquam
 eo jure tenerentur, quo ceteri ci-
 ves utebantur. Documento sit Vir-
 go Vestalis, quae quanquam fa-
 milia excederet, capite non dimi-
 nuebatur; et simulatque capta
 esset (major quam decem annos nata
 capi nequibat testante Gellio l. 1. ^{2.})
 testamentum condere poterat.
 Intestatae mortuae hereditas ad
 agnatos gentilesque non de-
 ferrebat, sed in publicum re-
 digebatur. quod ^{quo} jure ^{erit} fiat, miror. ^{312.}
 Equidem Antistium Laeonem
 se id nescire fateri.

312, apud Gellium l. l. cf. Seckel.
 - Donf p. 42.

Capit II De testamento

ipso ejusque dispositionibus Hugo
 [p. 186-198]

Heinecc. II. 10 §. 2-3. 5-7. 10. 12 et
 17. §. 1-4

§ 1. Ex verbis Ulpiani liber II ad
 legem 1. et p. p. / fr 130. 2. de N. S.
 f. 30-16 / § 1. leg. III tab. Testamentariae
 hereditas confirmantur / appa-
 rere

adparere videtur, quos testamenta
faciendi ex verbis istarum legum
uti legimus, haud esse deducendum, sed eludum. Ante has
tabulas in usu apud Romanos
fuisse ³¹³⁾ Hic modus hereditatem
dandi Ulpiano *fr. l. d. v. tab. null.*
38. 6. Ulp. XLIV. ad ed. teste primum
considerabatur, et tum sequebatur
id, quod deficiente ejusmodi de-
claratione defuncti, in ipsa lege
definitum erat. Alter modus
alteri ita contrarius erat, ut
uterque simul in eadem he-
reditate locum habere nunquam
posset. nemo pro parte testatus
pro parte intestatus succedere
poterat ³¹⁴⁾ Etiam ex pacto he-
redem succedere potuisse credit
Schraetorius; at negant Haase
Schellingiusque ³¹⁵⁾ idque verius
esse videtur. ³¹⁶⁾

§ 2. Sunt quidem antiquissimis
rei Romanae temporibus duo
testamentorum genera ³¹⁷⁾ testa-
mentum in urrocincta et in
calatis comitiis conditum;
illud in campo Martio, hoc
in comitiis i.e. in curiis fiebat.
Niles

313) Heinecc. I. 10. §. 1-5. II. 10.
§. 1. alia argumenta, ut
hoc probet, adfert.

314) varii varia de hoc
legis argumentis conje-
ctant, cf. Gansius *II*
p. 465. sq.

315) cf. Schilling p. 188. no-
ta 499.

316) Apud veteres Germa-
nos duntaxat princi-
pes ex pacto (durch
Gevinge) succedebant,
Grim p. 481.

317) Testimonia auctorum
quae hac pertinent colle-
git Gans *I. p. 38. sq.*

Miles cinctus Galine cinclu, idemque
 confestim pugnaturus, poterat
 nuncupare voluntatem suam
 presentibus ^{mihi} comitibus suis.

Credit Niebuhrus / 1 p. 501. 502 /
~~de iustitia~~ hoc ^{solo} modo potuisse
 plebejos primis reipublice Ro-
 manae temporibus testari. Ca-
 lata comitia bis quotannis tes-
 tamentorum ergo habebantur.

Epimatur Gans. II. p. 50. ^{sq.} tes-
 tamentum adoptando quovis
 sic hunc in heredis locum
 asciscere potuisse. neque alio
 modo, nisi hac adoptione
 intercedente, heredem in ca-
 latis comitiis et in procinctu
 institui, ^{illo tempore} necne potuisse.

§ 3. Ante et post legem decem-
 viralem plebej cum nullam
 testamenti formam in pace
 haberent, per aes et libram
 testari coeperunt. inde no-
 vum testamentorum genus
 ortum, quod tamen initio
 nihil erat, nisi negotium inter

218
vivos. Scilicet eo ritu, quo man-
cipatio vulgo fieri solebat, tes-
tator in gratiam heredis ima-
ginariam venditionem here-
ditatis celebrabat; hanc nempe
ei vendebat uno nummo, sub
hac quidem conditione, ut aut
sibi ipsi eam retineret, aut ei
restituere quem monstravis-
set. Sic testator prohibebat ne
ei suum heredem aut ad pro-
ximi gradus heredes, sed ad
quos vellet, sua hereditas per-
veniret. Testus. s. v. nexum. facta
mancipatione nuncupabat
testamentum, eorum ipsorum
testium, qui adstabant fidem
implorando, ut si opus fuerit
adtestarentur se de sua re
disposuisse. / ^{stat} Ulp. ad. q. f. a. II. 104.
¶ In ipso argumento testamenti
duo maxime sunt consideranda
nimirum heredis institutio,
et dispositio de hereditate facta.
Caput et fundamentum totius
testamenti erat institutio unius
aut plurium, pro arbitrio
testatoris,

testatoris, heredum: plures instituti
dicuntur. Uonio Marcello (p. 493.
Ed. Godefr.) particulonnes. A testatoris
arbitrio pendeat, utrum sub
conditionibus, an ~~per~~^{nure} institui
vellet: sed verbis imperatoris con-
cipi debebat heredis institutio.
lex enim XII. tab. ea solum con-
tinebat, quae quis legas set;
at legare erat veluti legem di-
cere. De sua igitur re legabat
i. e. disponebat testator, scilicet
de manumissionibus servorum,
de impuberum et mulierum
tutela. At de parte etiam sua-
rum rerum disponiturus, omnes
suae facultates largiri debebat
testator; nam qui de universa
hereditate non statueret, i. e. si
pro parte testatus, pro parte
intestatus decederet, eo ipso,
quo jam innuimus, faciebat
irritum testamentum. Nihilominus
ita de sua re disponere
poterat, ut alium instituere
heredem, alius^m faceret lega-
tarium, i. e. portionem heredita-
tis

ei tribueret, vel minorem quam
erat ea, quam heres accepisset,
vel tantam, quanta erat heredi-
bus relicta. Ad hunc modum
legatarius beneficio a testatore
affectus, vocabatur legatarius
participarius.

§ 3. Quia legata ex legibus XII tab.
non descendant, jam nemo
nunc dubitat. ³¹⁸ Etenim Ulpianus
XII. 17. lege nobis adquire velut
legatum ex lege XII. tab. diserte
ait; et Gajus II. 224. testatur ex
lege XII. tab. licuisse totum pa-
trimonium legatis atque liber-
tatibus, puta servos manumittere
aut debitoribus obligationes
remittendo, erogare. Legatam
sibi rem, si talis ea erat, quae
vindicare poterat, legatarium
vindicare ab herede potuisse,
nulla dubitatio est. Ex Servio in
Aen XII. 727 patere videtur, ex legis
XII. tab. praecepto damnari etiam
heredem ab testatore potuisse,
ut rem aliquam alii daret.

unde

318, Heinecc. II. 20. §. 1. 15.
Hugo p. 179. 180-198.

unde sequitur, ~~et~~ vel ^{tum} ~~ante~~ jam initium
~~exsecutionis~~ ^{factum esse} postmodum insecutae
partitionis legatorum per invo-
cationem et per damnationem
~~apparetur~~. Si ante hereditatem
aditam aut acceptum legatum
desicerent, ad quos ista pervenire
potuerint, non quidem aliis
hereditibus legatariisque, qui adis-
sent, portio. Huius hereditatis
legative addebat, seu accresce-
bat, quasi lex III. tab. eos solos
vocasset, aut ad hos solos de-
latum esset legatum, sed legata
cadebant, ^{ut} ~~et~~ hereditas ad pro-
ximi gradus heredes devolveba-
tur. Conditum testamentum
aut nullum, aut iniustum
esse poterat. Quae ab initio
valida erant testamenta, ob
personarum vel voluntatis
vitium, ea nulla esse di-
cebant. Iniusta sunt, quae non
jure facta, in quibus scilicet
non observata sunt solennia
sacris. Certum est, iam ^{tum} ~~ante~~

testamentum fieri solitum es-
se nullum, quando testator
jus testamenti faciendi co-
mittebat, vel quando testamen-
tum superius, per posterius
corrumpetur, vel quando
heres exstaret nullus, qui
hereditatem adire aut deberet
aut vellet.

Section II De hereditate ab intestato capienda.

Caput 1um De hereditate liberi ab

intestato capienda. Heincc III. 1. §. 7. - 7. et 2. §. 3-4. (Hugo p 201.)

§ 1. In successione intestatorum deferenda id agitur, ut facultates per res familiarum manuant, nec ad alias gentes perveniant. Heredi personae esse debent eadem testamenti factio, quam intestatore notavimus, in sibi, non vero illi, in cuius potestate manu marisipiove esset, adquisiturus erat. Deficiente testamento legitima est hereditas; quae quidem secundum opinionem veterum Romanorum, patria potestate, tanquam suo fundamento, insititur. ^{id est} nempe primum debetur, qui in patria potestate testatoris fuerunt. ^{igitur} Lego Offeritur ea proximo agnato nulla ^{immo} discretionem sexus, sive unus sit, sive plures; interproximos agnatos tenet primum locum iunior haeres. ³¹⁹ Is vocatur quoque dominus, sicuti ipsa haereditas

319.) nomine agnatorum omnes primi gradus, ut nunc loquimur, heredes comprehendebantur in legib. XII. tab. cf. Schulding ad Pauli R. S. IV. §. §. 13.

tas denominatur dominatio / s. v. regalia, h. p. r. s. / De circo vo-
catur dominus, quod suus h. p. r. s.
videatur bonorum paternorum
dominus esse, adeo ut ejus h. p. r. s.
etas non tam hereditas sit, quam
potius continuatio domini regis
ad se pertinentis, / Gajus II. 154. id
Hugo p. 202 / Quis gradu proprius
est, alteriorem, non excludit. ^{hunc} ~~excludit~~
in patris sui locum portionem suc-
cedunt nepotes neptesse. De de ne-
potibus neptibus ^{bus} ea filia dicitur ne-
quib, h. p. r. s. enim neque in patria
protestate, neque agnati sunt tes-
tatoris, nam mulier familiae suae
et caput et finis est. Quoniam
autem sufficit suum h. p. r. s.
esse, nec spectatur proximior sit
an ulterior, et quoniam hereditas
potius in stirpes quam in capita
aut. si hoc malis, in stirpes et in
capita dividitur, ³²⁰ ~~igitur~~ ^{hunc} successio-
nis

320) In capita dividi. dicitur
hereditas, quae tot in
partes, quot succedentium
sunt capita, sive perso-
nas, dividitur. In stir-
pes vero fieri, cum tot
in partes dividitur,
quot capita liberorum
primi gradus, ex qui-
bus succedanei ex si-
stunt. Capita ^{igitur} ~~itaque~~
sunt personae unius
aut plurium stir-
pium; stirpes sunt
generis origines.

412/1 59
nis, sive, ut hodie loquimur, reprae-
sentationis ratio aliqua in hac
hereditate suorum heredum ha-
betur.

§ 2. Suo deficiente herede adgra-
tus proximus praefertur caeteris
heredibus. Proximitas duntaxat
secundum gradum, in quo quis
positus est, dijudicatur in legibus
xii. tab. non secundum id, utrum
ab aliquo remotiore, an proxi-
miore ex defuncti proavis nascenti-
um ^{initium} ~~exordium~~ habeat. Nam quam-
quam populi Romani ^{conditio} status
jam satis ^{epulsa} ~~castis~~ hac existeret
aetate, tamen jus, quod dicitur
repraesentationis, in linea trans-
versa non erat. ^{Hinc} Ergo contrarium
valeuit ejus, quod hodie conside-
rari solet, nimirum de serie diver-
sorum generum consanguinei-
tatis nulla mentio apud Ro-

268

manos hac aetate, in qua sumptus,
invenitur (inter agnatos nul-
la datur successio.) Et quoniam
aequalitas graduum tribuebat
aequalitatem portionem, in capi-
ta dividebant hereditatem agna-
ti. Proximo agnato repudian-
te vel deficiente, ad gentiles per-
veniebat hereditas / Schilling
dissert. critica de Ulp. p. 74. 75.')

Caput 2. De hereditate liberti

ab intestato capiunda / Heinke.

III 2. § 1. - 4. Hugo p. 106. 107 Zimmerman

I p. 788. 789.

§ 1. Si liber^{sine} ab^{sine}que testamento
decidat^{iservit}, neque suum heredem re-
liquerit, sed patronum tantum,
vel etiam patroni liberos, tum
liberti bona, ex ejus familia
in patroni familiam trans-
~~data, prout in patroni fa-~~

familiam translata, proximo en-
 patrioni familia, addebat. ut.
 (Ulp. xxix. s.) Agnatorum jure
 modoque hi succedunt libertis;
 scilicet proximior excludit remo-
 tiorem (Ulp. xxvii. s. 1-3) Paul. Pr. s. iii
 2 & 7.) Aliter si res habet, quod atti-
 net libertae hereditatem; haec
 enim et suos heredes, non habet,
 et cum in legitima tutela pa-
 troni sit, sunt taxat testatur
 facultate ab hoc ⁱⁿ ad hunc casum
 impetrata. Per capitis deminu-
 tionem, hac tutela legitima
 pereunte, ad liberos libertae ha-
 jus devolvebatur hereditas;
 quod jam Schultingius ad Ulp. xi. 3
 contra Cujacium evicere, et nunc
 confirmavit ^{ui} geminus Gajus III. 51.
 §. 2. C. Hugo (ed.) quaerit, utrum jam

370
Tempore legio xii. Tab. etiam is,
qui qualibet tandem ratione pa-
trono esset obstrictus, vel ipse
quoque patronus liberti cuius-
dam esse possit, cum tamen in si-
mili causa, qui ipse alicui juri
subjectus esset, alium in potestate
habere, non posset. Verum ta-
men si repertum, verbi potestas
amplissemam esse significatio-
nem, eandemque pati, ut is, qui
in potestate v. c. magistratum
sit, ipse in alios potestatem ha-
bere possit, arte, hac analogia,
juris publico ducti, non dubi-
tabimus affirmare, omnem
civem, qui manumitteret ser-
vum, etiam patronum huius
fuisse, licet ipse in potestate
sui patroni esset. (Ulp. xxvii. 2. 3.)

Sic igitur consentaneum erit
affirmare, vocem patronus pa-
ri significatione atque vocem
manumissor in legibus XII. Tab.
occurrere. Ut hoc credam, mo-
reor contextu verborum § 308
Naticanor. fragmentorum, ex
quo apparere videtur patroni
appellatione etiam manu mis-
sorem in legibus XII. Tab. appel-
lari.

§ 3. Quod Patronus^m ex gente pa-
tricia, et filius^m ejus, si nullum ex-
staret testamentum, et nullus
esset suus heres, libertus^m suo he-
redem ^{fiens solitum esse} ~~factus~~ sit, id sane omni
dubio vacat; illud tantummo-
do quaeritur, ^{an} ~~utrum~~ in patro-
no ex gente plebeja idem
quoque juris fuerit. Ego non
dubito id affirmare, siquidem

et nulla causa est, cur negare velimus, opibus abundantes plebejos etiam habere potuisse clientes, et Dionysius (cf. Niebuhr I. p. 340) dum dicit *ἡγεμονία τοῦ ἐκκλησίου* id ipsum innuere videtur (cf. Niebuhr I. p. 338. 340). Livius II. 13. disertis verbis facit mentionem clientelae, quae non patricia fuisset: quo loco refutari poterit cl. Eisendecker p. 159, qui putat, hac, in qua versamus aetate, duntaxat patricios habere potuisse clientes. His argumentis insistens, si quis affirmet, plebejos etiam a suis clientibus patres appellari potuisse, eum etiam non esse negaturum confido, vocabula patronus, patricius unum idemque significavisse interdum (cf. I. l. p. 31.).

Sectio III. De hereditate neque ex testa-
mento neque ab intestato capienda:

De acquirenda hereditate.

Cap. I. De hereditate neque ex testa-
mento neque ab intestato capienda (tu-

go p. 209-211.) §. 1.

Etiam morte non interveniente suc-
cessio locum habet, puta capitis de-
minutione: nimirum ea, qua is, qui
adhuc sui juris fuisset, in jus atte-
rius transit, ^{itaque} ~~igitur~~ in adrogatione
et in ~~manum~~ conventionem mulieris
Romanae, quae non esset filia fami-
liae. Is, cuius in jus alii trans-
eunt, hactenus tantum eorum debita
suscepit, quoad eorum patrimonium
sufficit. Quomodo emptor per uni-
versitatem succederet ^{solutus esset} ~~rei~~, cuius bona
sectione celebrata emisset, supra
explicuimus.

§. 2.

Si hereditas jaceat, nimirum, si
neque ex testamento, neque ab in-
testato acquirenda sit hereditas,
plane eadem ratione consideratur,
qua ceterae res nullius: quare

cuique eandem usu capere licet.

Cap. 2. De acquirenda hereditate et
obligationibus heredum, quae inde
nascuntur. (Heinecc. II. 17. §. 14-16.

Hugo p. 196. 197.)

§. 1.

Quamvis de hac re nihil dicatur
in legum XII. tab. fragmentis, vide-
tur tamen nunc jam regulariter
pependisse ab arbitrio heredis, tan-
tum non omnis, velletne, nec ne,
hereditatem adire. Tres illi modi,
qui ^{posthac} ~~in posterum~~ occurrunt, qui-
^{bus} ~~bus~~ hanc voluntatem declarare
et hereditatem adquirere poterat
heres, jam ad hanc aetatem non
immerito trahuntur. Adquirebatur
nempe hereditas cernendo, ^{321.} aliquid
pro herede gerendo, et nuda vo-
luntatis declaratione: quae omnia
communi nomine sumpta, appel-
lata sunt posthac hereditatis
aditio. Est cretio et tempus quo
declarare (cernere) debebat heres
extraneus, etenim huic. Duntaxat
solebat

321, occurrit hoc verbum etiam
in censione aetatis bonorum
que, et in iudiciis exsequen-
dis, Festus s. v. crevi.

315

solebat cunctis a testatore dari, velletne hereditatem adire; et ipse actus, quo id perficiebat, est dictus cunctio (Ulp. xxii. 28. Gaj. II. 177.). Vulgaris est aut certorum dierum: utriusque formulam exhibet Gajus (II. 165.).

§. 2.

Sine cunctione institutis heredibus licebat de adeunda vel omittenda hereditate deliberare, quamdiu ipsi vellent. Ne tamen justo diutius deliberarent, usucapione pro herede erat provisum. Quia enim cuiuslibet permittebatur, rem hereditariam atque adeo totam hereditatem occupare, eamque annua possessione ita adquirere, ut pleno jure ejus fieret; heres si hereditatem adquirere vellet, ^{ante} mature quam annus esset praeterlapsus, adire debebat, ne Dominio rerum hereditariarum prioretur.

§. 3.

Creditoris vel debitoris heredes proportionibus hereditariis convenire et

376
et conveniri tantum poterant, ipso:
que jure inter eos obligatio divi:
sa erat lege XII. tab. Hoc maxi:
me in heredibus quaeritur, quisnam
eorum debeat sacra privata mor:
tui excipere. Cicero (de Legg. II. 19-24)
auctor est, duplicem hac de re
existisse sententiam, alteram anti:
quiorum Pontificum, alteram M. Scae:
volae pontificis maximi. Ante
M. Scaevolam ita res sese habe:
bat, ut primo loco sacra ad
heredes omnes devolverentur, deinde
ad eum, qui, si heres non esset,
plurimum ex bonis defuncti pro
herede usucepisset, denique ad eos,
quibus major pars pecuniae be:
gata esset. Ad legatarium par:
tiarium sacris onerandum suffi:
cere pontifices arbitrabantur anti:
quiores, si legati sibi relictis vel
minimam partem cepisset. Hoc,
uti idem Cicero perhibet, sola aucto:
ritate pontificum, nulla lege
factum

factum est. Savignius, qui nostra ae-
tate, de sacris privatis accurate
disseruit, ad id patrimonium, quod
defuncti ea jure Quiritium fuit, o-
nus sacrorum tantum refert. Quam
illius opinionem ita Ch. Heimbach
(De sacror. privator. mortui conti-
nuandor. etc. Lips. 1822.) Distinxit,
ut eam ad antiquissima duntaxat
retulerit tempora, quando, sicuti
Gajus (II. 40. sqq.) docet, unum
tantum dominium, idque ex jure
Quiritium noverant Romani. Her-
editatem qui adiit, etsi eam cessisset
atteri, manebat tamen sacris
obstrictus.

§. 3.

Quando heredes, sive, ut Testo
(q. v. erectum) dicuntur, consortes.
conspiranti consensu rem di-
dere non poterant, tunc pro se
quemque, lege XII. tab. ita jubente,
familiae eriscundae facultatem
habere Gajus (ff. l. pr. D. erc. 10. 2.

Gajus VII. ad Ed. prov. Heinecc. III. 38. §. 6. sq.

testatur. Nimirum heres postula-
re poterat iudicem, ut pro here-
ditariis portionibus exactum citius
fieret.

Prolegomena

Ad Commentarios IV Tituli Romani

Section I. De Personis

Quoniam ex opinione Romanorum
solis personis jus competere potest,
ita omnia de personis nris agere
oportet. Id quidem Dubio caret, vocem
hanc persona non sub initium Ro-
manae civitatis, sed posteriori de-
mum tempore artis vocabulum
esse factam, postquam a persona-
tis histriis nris omnes qui juris
copares erant, dicti sunt personae,
quod ipsis semper quasi personam
imponere liceret. (1) Est igitur perso-
na non solum homo, cui jura com-
petere possunt, sed etiam omne
illud quod personae hominum in jure
sustinet. Unde patet, quid sibi scilicet
rom. velint, dum inter singula-
rem personam atque collegium
distingunt, (2) aut recentiores, dum

(1) Festus s. v. personata
fabula, Titus p. 788
(cf. F. v. p. 18.)

(2) fr. q. si. d. quod met.
causa 4. 2. Ulp. si. ad Ed.

physicam

physicam et naturalem, item moralem et civilem (mysticam) personam discernunt. Sed jam consideremus, quidnam sit factum, ut personae significationem non ad solos homines traherent Romani, atque etiam cur hominibus ipsis personae nomen interdum denerarent.

Cap. I. De personis improprie sic dictis

St. rerum gestarum monumenta testantur, apud omnes populos sancte observari ea jura hominum, necessitudinis aliquo vinculo secum junctorum, quae salutem non repugnant publicae: eosdemque ipsos homines, respectu hominum, quibus communiter utuntur, juri, pro una persona haberi. Apud Romanos et homines consanguinitate secum juncti, et omnes omnino rebus sive fabricandis sive vendendis quaestum facientes universitatis instar erant: illi et sacris et certis quibusdam jurebus infra exponendis et explicandis

explicandis, hi duntaxat iuris fac-
iendis invicem sibi adstricti es-
sunt, sed de hominibus consan-
guinitate junctis infra dicturus
sum: hoc loco agam de collegiis
vive, (nam et sic adpellantur) cor-
porationibus. Hujus generis perso-
nae jam antiquissimo tempore
notae erant Romanis.* Etenim
verminius collegia opificum in in-
stitutionibus *Limae*,⁽³⁾ et apud au-
torem orationis pro Torno (cap. 28.
Cicero is fuerit, an alius tempore
illi proximus, v. non multum
refert) (*Neb. I p. 401. 623.*), memoran-
tur conventicula nobis Romae in-
colarum, eademque ob hoc ad an-
tiquissima usque tempora referun-
tur. Anno n. e. 259 collegium mer-
catonum a senatu constitutum
et aedem *Mercurio* dedicatam esse
Livius (II 27) narrat. In legibus *Al-*
lab. haec, universitatis instar com-
muni jure utentes personae, modo
sodalitas, modo, sodalitium, modo
collegium appellantur. Posteriori
tempore ita definitabantur, ut omnes
in numeribus publicis collocati,

* Hugo p. 161. *Limae*
I. p. 478. 480. *Pernie*
S. 202. 203. *Humboldt*
§ 344.

(3) *Plutarchi. Roma*
p. 71. v. *Pari* 1624.

si collegiati munus suum obissent,
pro collegio haberentur; qui quas-
tus faciendo causa societatem
iniissent, appellarentur sodales. (4)

His personis licuit teste Gajo (fr.
27. tab. VIII. (4^a)) partitionem, quam vel-
lent, sibi ferre, dum ne quid
ea publica lege consumperent. Un-
de manasse videtur regula, publicum
ius privatorum partitionibus
immutari non potest. Similes
partitiones poterant sibi ferre
etiam gentiles, et ad ea constitu-
ta sive decreta collegiorum gen-
tiliumque, creberrime adludunt
auctores.

§ 2. Tractu illius temporis, quod
inde a legibus XII tab. usque ad
mutatam per Imperatores civita-
tis Romanae formam extenderit,
liberae civitates (5) per Italiam
sparsae ad collegia accessere, ut
ista non tantum sacris, sed etiam
politiciis institutis, tanquam suo
charactere, jam insignirentur.
Sic igitur factum est, ut praepo-
siti corporibus homines, iisdem
fere nominibus, quibus municipia-
rum magistratus, appellarentur,
quod quidem eorum studio in
omnibus

(4) Menae ad leg. Servil.
Berol. 1825 p. 16.

(4^a) Legum XII tabularum
fragmenta, edidit Carolus
Kell. Friburgi Brisgoviae
1825.

(5) F. I. p. 68. 59.

omnibus municipia imitanda tribuen-
 dum esse videtur. Ne quid per gratiam
 aut ambitum in jure corrumperent,
 hoc collegiali nexu seum junctas
 personae, constitutum est, ut sodalis
 neque patronus, neque iudex, fieri
 posset. nec sodali; neque ei suffra-
 gari liceret, si sodalis magistratum
 peteret. (6) In pontibus, qui ex tempo-
 ribus reipublicae Romanae nobis ma-
 joris derivantur, raro inveniuntur
 collegia. Cur id quidem, facile intel-
 ligi potest ex Asconio (7): nempe
 sublata sunt plerumque praeter ea,
 quae utilitas publica postulant.
 Sic etiam sub Imperatoribus pau-
 cis admodum in causis concessa
 sunt: at nimirum quantum cre-
 verunt religione Christiana per
 orbem Romanum propagata et
 adprobata. Sed non tunc quidem
 omnia collegia pariter toleraban-
 tur fovebanturque, sed prae cete-
 ris ea, quorum ope consiliove opi-
 ficia florent, religio inter homi-
 nes propagaretur, reditus publici
 auferrentur. Quare haec dimittant
 eminebant: universitas, pueri, lous,
fiscus

(6) Alerne ad legem Servil.
 p. 14. 15. 26. 33.

(7) in Ciceron. pro Cornel. Lp.
 967 ed. Gravii.

6. 18

fiscus.

§3. Ut universitatis, quidem nomen proprium est corporum ⁽⁸⁾ libera-
rumque civitatum (municipium commune provincialis.) In eas a-
nimam advertingi jam erat jus
peres patrum corporis, et ma-
gistratus populi Romani: ceteris
rum municipia tum etiam
eodem, quo florente republica,
modo erant instituta. ⁽⁹⁾ Horum
conditio in pejus ruebat, ex quo
episcopi imperii gubernaculum
tenebant imbecilles homines;
cujus rei primordia inde ab ci-
vitatium legum crebriori promul-
gatione merito repetas. Infors-
tunum, quod tunc experiebantur
⁽¹⁰⁾ simile erat illi, quo urbes
per terras germanicas et Slavicas
sitae affligebantur ab hominibus
e stirpe nobili unum genus deduc-
entibus. Exitus rei non idem
erat: nam quo magis germa-
nicæ urbes premebantur, eo ar-
dentius flagrabant amore liber-
tatem conservandi. Ut municipia
Romana et Slavica, sua ipsorum
imbecillitate collapsa sunt: illa
quia non

(8) collegia interdum sunt
illeita, et corpora nunquam
Buekholtz. ad orat. divi Severi
Regiomont. 1824 p. 31.

(9) T. I p. 68. 69.

(10) T. I p. 153.

quia non satis fortiter resistebant
avaritiae magistratuum stum vel
maxime corruptorum; haec, quia
facile corrumpi se a baronibus
patiebantur. —

§. 4. Itri templa libera republica
personis jam sunt adnumerata,
tamen ea sub Imperatoribus de-
num iisdem omnibus, quibus uni-
versitates, jurebus frui coeperunt.
Institutorum, quorum erat cultum
sacrum inter homines propagan-
disque inservire causis, similis ac
templorum ratio nunc habebatur.
Norum aliquot vocabula Tertinius
mus (ui c. 22 c. de H. eccl. 1. 2.) supple-
ditavit, sed quoddam commune
nomen omnibus hujus generis per-
sonis fuerit, pro certo dici non
potest. Pia corpora vocantur illa
quidem a reverentibus juris Ro-
mani interpretibus, sed hoc nomen
non deprehenditur in fontibus.
In constitutione Frederici Im-
peratoris inserta c. 2 c. de Episc.
1. 3. piorum locorum designantur
vocabula.

§. 5. Fiduciarius

§ 5. Fiscus, qui etiam tempore
 Hadriani distinctus erat ab ae-
 rario, imperante Caracalla
 cum hoc coaruit in unum. Quem-
 vis autem nulla jam differen-
 tia inter fiscum et aerarium
 deprehendatur in fontibus ad-
 tempora, quae huius Impera-
 torem sequuta sunt, pertinen-
 tibus, tamen ab Justiniano
 etiam praedia principis propria,
 ab iis quae ad rempublicam
 pertinent, distinguuntur. (c. 3.
 pr. C. de quadr. praescr. §. 37.)
 Aerarium nunquam usum
 est personarum iure: vel ideo,
 ut opinor, quia non inde
 suam deduxit originem, unde
 sodalitates collegiique; et quia
 diverso modo, atque corpora, so-
 lebat gubernari. Nihilominus
 tamen Imperatores iura per-
 sonarum adrogaverunt fisco,
 et multa privilegia, quae suo
 enarrabuntur loco, dederunt.
 Regula, quae ex Modestini sen-
 tentia (fr. 10. D. de iure f. i. 49.
 14. libro sing. de praescr.) vulgo
adfectus

9.
adfertur⁽¹¹⁾, non id indicare videtur,
in causa dubia semper contra
fiscum pronunciandum esse; sed
potius id innuit, causas fisca-
les ex jure communi judican-
das esse; conditionemque fisci
neque favorabiliorē, in regula
esse, neque odio juris eum ta-
borare.

Cap. 2. De personis propriis
vis dictis.

§1. Homo capax juris persona
est. Ut aliquis homo personis
ad numerari possit, requiritur,
ut sit natus iusto tempore,
ut vivat et forma generis hu-
mani sit praeditus. (12). Nonnumquam
est, qui contra humane na-
turae formam in lucem editus:
in ea re dignificanda potissimi-
mum capitis formatio sportari
debet. Partus decem mensibus
post dissolutas nuptias praesente
praeteritis editus ex praescri-
ptis quodam legis III. hab ha-
betur legitimus, aliquando in
gratiam

(11) Marnkving-Comment. I. p. 202.

(12) Limmern I 424-425
Perrin §201. Hariboli
§224.

gratiam patriae potestatis, plurimum vero tantum ad hereditatem. (Gell. III. 16. fr. 3. §. D. 38. 16 Ulp. ad Sabin. XIV.)

Posteriori tempore receptum est, perfectum iussu partum, qui septimo mense sive Id XXXVII de a conceptionis momento editus esset. — Tres liberos uno partu posse citri mulierem, erat receptum: et totidem capitum ratio habenda erat, si de jure posthumis servando agebatur: atque id quidem ex praescripto juris post leges III tab. observati: siquidem III tabulae nullam rationem nasciturorum habebant. — Cum statum partus opo tet; nil vero refert quo modo a matre separatus esset. — Mulieris praegnantis mortuae ventrem aperientem, jam leges regiae cavuerant. (fr. 2. D. de mort. inf. 2. 8. Marcell. AVIII Digest.).

§ 2. Jura quae personis competunt alia publica sunt, alia privata. Publici sive politici juris sensu quoniammodo dividerent

Dividerent personas Romani, id in hoc primo huius operis dictum. Privatum jus quod attinet, sequentia faciunt inter personas diversitatem: sexus, caput, cognatio necessitudoque quae personae sibi adiunguntur, aetas, integritas animi corporisque, religio.

I. Sexum (13) quod attinet, (14) homines mulieres, ex causis, quae infra enarrabuntur, erat aut in potestate agnatorum, aut in manu mariti, ipsa mulier ut sine auctoritate hominis nihil ex iis, quae ius civile attingerent agere poterat, ita in liberos suos nullam exercebat potestatem (Hugo p. 103.); at servos in domino legitime habere poterat.

A quo quidem iuris vigore licet posteriori tempore recessum sit, tamen sub Imperatoribus Decimum et Liberianum virorum hereditates rapere, et Diocletiani Maximianique benignitate (c. S. C. de adopt. 8. 48.) in solatium amissorum filiorum adoptionem sibi concessam habuerunt matres.

Ambigui

(13) Pernice § 20 p. Hamboldt 5330.

(14) hactenus signo designabantur masculis apud Germanos, fusi signis notabantur mulieres (Grimm p. 163).

Ambigui quoque sexus agnoscuntur homines, hermaphroditi (olim androgyni) interius appellati. ⁽¹⁵⁾ de quibus si quaeratur, utrius sexus sint putandi, putat Ulpianus (fr. 10 D. de del. hom. l. 5. I ad Sabin.) ejus determinandos esse, qui in eos praevaleat.

§ 3. II. Tripartitum ⁽¹⁶⁾ est jus in eos homines, qui non sui juris, sed alieno sunt subjecti (liberi, servi). Vis hujus distinctivnis eo redit, ut homines alieni juris in rebus agentis, non suum sed alienum arbitrium sequi debeant, imo quo ad civilem effectum, arbitrium fore nullum habeant, maxime si non liberi sed servi sint.

Quae cum ita sint, sequentes tantum huc pertinent differentiae: inter liberos et servos, inter eos, qui sui juris sunt, et qui alieno juri subjecti, denique inter eos, qui in tutela vel in curatione sunt, et qui neutro jure tenentur. Haec

Differentiae

(15) Thes. Orlan. III p. 1397. Et apud Germanos Grimm p. 410.

(16) Linnec. I p. 420-424. 436-440. Pernice § 204. Hauebold § 338-340.

Differentiae in jure familiarum
a nobis explicabuntur? Gajus in
jure, quod homo in hominem
habet, tria semper sibi in sub-
sequentia verabula distinguit:
potestas, manus, mancipium;
quae tria verabula in jure fa-
miliarum a nobis explicanda,
apud Ulpianum etiam saepius
sic deinceps occurrunt (XIX. 18.
XXIV. 23. 24), quamquam nemini
in mentem venerat ante Gajum
repositum, ut haec inter se dif-
ferre putaret. —

§ 4. Verabulis his status, caput⁽¹⁷⁾
conditio personae capitis jura prae-
cipua designantur; libertate et civi-
tate potissime ea consistunt: quae
iste tantum status, qui utro-
que hoc jure consistit, solet per
excellentiam hoc appellari nomine.
Triples status distinguitur: status
civitatis, libertatis, familiaris. (Hugo
p. 92). Non omnes, liberae condi-
tionis homines, jure etiam civium
Romanorum utebantur, siquidem
& Manumissi ad Ulpium Plautium
usque⁽¹⁸⁾ civitatem non optimo jure
habebant

(17) in legibus XII tab. idem
significasse videtur quod
etiam civis, M. Esende-
cher über die Entstehung,
Entwicklung, und Ausbil-
dung des Bürgerrechts
im alten Rom. Hamburg
1829, p. 27.

(18) Limmern I p. 137. n. 8.

habebant. — Ad libertatem etiam
status civitatis accedere debuit,
atque, quod jam supra innueram⁽¹⁹⁾
hoc ipso statu cives differabant
a Latinis (nomen Latinum) pere-
grinisque. — Inter homines libe-
ros multiplex olim Discrimen
observatum erat enim alii in-
genii, alii libertini. Initio pa-
tricii solum dicti sunt ingenui,
id Aeneas apud Festum⁽²⁰⁾ testante.
Sed cum post leges XII tab.⁽²¹⁾
Dignitas eorum habi coepisset, qui-
cunque nativam habebat liber-
tatem, in quo solius matris con-
ditio spectabatur, ingenuus dice-
batur.⁽²²⁾ liberti, (nempe homines
⁽²³⁾ servilis olim conditionis at-
que postea liberi facti) libertinique,
(nempe horum proles), opponeban-
tur ingenuis. — Tandem ex prae-
cepto N° LXXVIII. omnes liberi homi-
nes juxta sunt ingenui esse. —
Liberorum hominum novum ex-
stitit in civitate Romana ge-
nerantibus eam Imperatoribus. —
Erant hi coloni, corpus suum qui-
dem habentes, at agro quem cole-
bant, perpetuo adscripti. — Origo
eorum fere eadem est, quae clientum.⁽²⁴⁾

conditio

(19) T. I. p. 26 cf. Hugo p. 99.
100. Zimmer I. p. 447. 486.

(20) s. v. patricius, T. I. p.
29. Usendater p. 57. 59.

(21) T. I. p. 59.

(22) Heinecc. I. 4. §. 2.

(23) Zimmer I. p. 778.
785-788.

* Tollit hoc Discrimen
Ject. Claud. 20, ad tempora
veteris republicae referas.
Vide tamen interpretes ad
h. l.

(24) T. I. p. 31.

conditio quatenus fuerit, id infra
exponetur. Memosiam horum rerum
his finis juris Romani interpre-
tibus poene oblitam, in lucem vi-
deravit d. Savigny (25). Statum
familiae (cognata est vox cum
famulari Hugo p. 102) habent,
qui in domo dominium habent (26)

Quatenus jura hoc statu conti-
neantur, proprio illustrabitur
loco. —

§ 5. III Naturalia vincula, quibus
conjunguntur homines, cognatione
et adfinitate (27) nituntur. Quae
inde deducuntur jura, ea aut legi-
bus XIII tab. constituta sunt, aut
interpretatione prudentium introdu-
cta censentur (28). Est autem cogna-
tio vel mere naturalis vel mere
civiles, vel naturalis et civilis si-
mul. Mere naturalis est, quae
consanguinitate nitatur quidem,
at ubi nulla intercederent
jura, quae sunt tanquam ne-
cessitudo patriae potestatis (co-
gnati): ubi contrarium accidit,
mere civilis cognatio locum ha-
bet (agnati): quando utrumque
concurrit, tunc etiam utriusque
generis

(25) Zfl. VII. 3 p. 273. 59.
Kimmern I p. 850-
860

(26) J. I. p. 28

(27) Heine III s. 51-6

Hugo p. 109. 59. p. 203

59. Kluge in Zfl. VI.

p. 31. 59. Kimmern

I p. 501-510. 548-555

Pernia 548. 488. Ha-

bolt 5307. 5341. 561. 225

(28) Mos. et Rom. leg. coll.

XVI. 3. 4. 9. Gaj. III. 14.

20. Ulp. XXVI. 6.

generis cognatis invenitur (adgnati et cognati simul).

Hi etiam communi nomine nevespariosum adpellantur: at ille sanguinis nexus inter eos intercedens, solet nevespitudine vocari. Saepius tamen hoc vocabulum denotat adfinitatem, nempe vinculum inter conjugem unum et proximos alterius conjugis cognatos: quo continentur, vitricus, noverca, privignus, privigna (socer, socrus, gener, nuxus, exponuntur his) et sobrinus, sobrinaeque. Jam vero nevespitudine inter se junctae personae, habent, sicuti supra dixi, aut eadem jura, quae et alii cives, aut propria, quae communiter exercent exclusio civitatis ad eandem ipsam nevespitudinem.

Timorem non pertinentibus, ut vi res suas administrarent caveantque, ne sua bona ad extraneos perveniant. Et quoniam ea jura jam propter civilem cognationem, jam propter

217

consanguinitatem ad cognatos pertine-
rent, de ista re utraque mun-
erit agendum.

§ 6. Adgnati sunt, (29) qui in au-
gustinian patriam potestate vel in
jure fuissent, si adhuc viveret,
et parum refert, utrum unquam
prius in ea fuerint, nec ne. Ad-
gnatum habere nemo plane po-
test, nisi qui liber natus sit,
aut ubi vel adoptis, vel in ma-
nui conventio, apud eos quoque,
qui ab origine liberti fuissent,
ejusmodi aliquid efferovit. At quo-
nam nemo, patrefamilias care-
re, et sui juris et agnatus es-
se poterat, neque etiam quisquam
binarum simul, quae plane inter
se diversas sunt, agnatus esse po-
terat familiarum; ergo ille, qui
familia excoxit, ut aut sub alie-
nam venisset potestatem, aut sui
juris fieret, etiam esse agnatus
desinebat, atque (ita certe quoad
tutelam et hereditatem, si anti-
qua tempora respicis) omnia jura
familiae in agnatos et haec jura
sua in eum omnino amittebant.

Augustinus

(29) Heinemann III. 2. 51.
Hugo p. 127. 128.

Erantque patricii, qui cum
tāquam gentis ejusque ducto-
res essent, quantum ut agnati,
per manusmissionem amitte-
bant, tantum ut gentiles (30) huius
crabantur. —

§7. ab hoc juris rigore, ita
descutum est posteriori tempore,
ut, veteri jure, quod tutelam
attinet, conservato, cognati ae-
quipararentur agnatis in here-
ditate capiendis (31). In edito
Praetoris certe et manusmis-
sus, et qui matremfamilias
sequuntur, ad hereditatem pro-
positivam aequali capiendam
vocantur. Mulierem regimen-
tibus personis id olim non
licuit, est etenim mulier fa-
miliae suae et caput et fi-
nis (32); sua enim gente enubit,
transitque in nomen et fami-
liam mariti. Igitur jura,
quae sunt cognationis tan-
quam sequeba, quibus nun-
quam profuit privari cogna-
ti, maxime conspiciuntur
in nuptiis

(30) I. I. p. 29

(31). Gajus III. 27.
28. et §7 I. de legi.
adgn. 3. 2.

(32) ff. 195. 55. D. de
U. S. 50. 16
Ulp. XLVI. ad Ed.

in nuptiis, iudicio domestico, more
 legendi, libertate alieno nomine
 in iure agendi, comparandi si-
 bi bona, observati necessarii
 tertio quovis excluso, donandi
 legandae plus quam per leges
 fieri proffit, tutorem pupillo aut
 alium, qui hunc eduxit, consti-
 tuendi, hereditatem ex edicto
 Praetoris sibi comparandi.

De his omnibus pro instituti
 nostri ratione breviter dicemus,
 quaeque eas locis intersalan-
 tes. In iure publico utendo
 cognati pariter ac sodales cir-
 cumscripti reseruantur. —

§ 8. Sequitur, ut de eo dica-
 mus, ad quem usque gradum
 matrimonialis inter cognatos in-
 tendixerunt Romani. In hac
 quaestione discrimen aliquot
 notandum est: alia enim impe-
 dimenta cognatis, alia ceteris
 necessariis obstabant, quo minus
 nuptiae contrahi potuerint.

Plaut.

Placet opinio Klenzii, Docentis,
 nulla potiusse olim contrahi
 matrimonium inter illos sobri-
 nos, quibus cum cognatis, pro-
 prie sic dictis, juris osculan-
 di necessitudo interdederet.
 Polybius apud Athenaeum
 (At. p. 454. 455. ed. Schweig): Dis-
 ce ait: jure osculum cognatae
 ferendi ὀμφακὸν καὶ κοινῶ-
 ρητα τῶν συγγενῶν indicari,
 idque jus competere, cognatis
 mulieris et ipsius mariti,
 ad sobriorem gradum usque
 (ἐὺς ἑξάφυλον). Minus
 mulier, quas in manum con-
 venerat, viri cognatorum facta
 est cognata. — Cognatorum pro-
 prie sic dictorum nuptias
 quod attinet, inter fratres
 sororesque (germanas, consan-
 guineas, et uterinas pariter)
 atque inter parentes, illos
 etiam, qui nullo sanguinis
 vinculo sunt secum juncti⁽³³⁾
 nuptiae prohibita sunt in
 infinitum (nefariae, incestae
nuptiae)

(33) Pauli R. I.
 II. 19. 54.

nuptiae); pariterque propter affi-
nitatem prohibebantur nuptiae.

In transverso gradu, cognatos
nempe ex transversa linea,
prohibitio ad summum pos-
sorgebatur usque ad quartum
gradum cognationis natura-
lis. Postea per Slt. sub Clau-
dio conditum, Discrimen in-
stitutum inter fratris et sororis
filiam, videlicet, ut illam pa-
trino ducere liceret, hanc avun-
culo ne liceret. Hoc Slt. Im-
peratores Claudium sequenti
partim retinuerunt, partim
abrogaverunt. Christiani prin-
cipes nuptias sive avunculi
sive patris cum nepte esse
incestas. iusserunt (34)

§ 9. Inter venientibus nuptiis³⁵
procreati, sive ut in Nat. fr.
168 dicuntur, secundum jus
civile quaesiti liberi, appel-
lantur legitimi, qui pro natu-
ra nuptiarum, quibus una ma-
ter copulata erat viro, ex quo
ipsos

(34) Jac. Godofredus
ad cod. Theodor.
III. 12.

(35) non utique ju-
stis ut vult Mann-
Koenig, Comment. I.
p. 180.

ipsos concuperat, (nuptiae justae
v. injustae) justi aut injuri
sunt (36) quos vero vulgo h. e.
non intervenientibus nuptiis
properit mulier, it jam spuriae
jam naturales, jam illegi-
timi vocantur quamvis in-
terdum omnes ex matris
manu seu civili, seu juris
gentium progeniti, voce na-
turalium comprehendantur (37)
Haec distinctio liberorum
tamen maxime considerari
solet, quando quaeritur, cui
nam paterna, cui materna
debeantur bona. — Et nulla
unquam ratio habita est
liberorum ex his provento-
rum, inter quos prohibita
erant nuptiae (38). — Quin
etiam vir mulierque sic
copulati, Imperatoribus no-
men suum inter Christianos
profferis, maxime filius Con-
stantini M. id iubentibus,
morte puniebantur, atque etiam
vivi

(36) Vatic. fragm. 149.
Pap. I. 77. 99. III. 72.

(37) cf. Buchholz
ad Vatic. fr. 5196.

(38) Himmelf. I. p.
495-497.

viri comburebantur, omnibus
quae haberent bonis privati (da-
mnatus iustus). quam consti-
tutionem licet sustulissent
Arcadius Honoriusque, nihilo-
minus tamen retinuerunt ita
natis liberis quidquam dari
a suis parentibus, seu in-
ter vivos seu mortis causa:
atque etiam inter ipsos con-
iuges si copulatos mutuas
liberalitates fieri prohibue-
runt. - Hanc constitutionem
Justinianus probavit, eamque
ad eos presbyteros extendit,
qui sacris canonibus prohi-
biti sunt matrimonium inire⁽³⁹⁾. Alia, quae huc spectant
juris Romani praecepta, ea vide-
bis in N. III pr. 1-3. N. LXXII 6.
N. LXXXIX 15.

§ 10. IV Aetatis respectu bipar-
tita invenitur personarum di-
visio: quarum altera jus publi-
cum, altera privatum spectat⁽⁴⁰⁾.
Illa masculinum, haec sexum
utrumque respicit. Gellius (N. 28),
Tuberoque

(39) c. 3. C. Th. de inord.
nupt. 3. 12. & 3. C. Th.
5. 5. c. 48 C. de Episc.
et Cler. l. 3.

(40) Heinecc. I. 22
§ 1-4. Himmeler
I. p. 426-438.
Perrine 5208. Haug.
bold 5391.

Tuberone auctore, refert, Servium
 Tullium consuem contendo insti-
 tuisse, ut pueri appellarentur,
 qui essent minores septem de-
 cem annorum, iidemque haud
 reipublicae idonei haberentur.
 ab ea inde aetate ad quadra-
 gesimum sextum usque ju-
 niores, supra eum annum
 seniores dicerentur. Nam Tu-
 beronis opinionem, certe quod
 attinet puerorum et juniorum
 aetatem, esse falsam aucto-
 rat Niebuhr (I. p. 460. 461.)
 Ulpianus (fr. 8 § 10 D. de trans-
 actionibus 2. 15. tit. I de
 omnib. trib.) masculos divi-
 dit in pueros, juvenes et se-
 nes: sed harum aetatum
 non definit terminum. Se-
 niores cum senibus confun-
 dendi non sunt: etenim se-
 niores et Tuberone et divo
 auctoribus

impuberes a puberibus distinguit.
 Impuberes in tutela sunt (cf. § 3).
 pubertati olim veritus terminus
 finis non erat, sed pendebat
 ea a cuiusque vel citiore vel
 tardiore adulescenti maturitate;⁴²
 quae ut primum adfuit, togam
 virilem sumebant. Quod femi-
 nas attinet de earum puber-
 tate eo res detrahitur, ut quae-
 ratur, quo anno viripotentis
 eas esse credantur: eas enim
 sub tutela perpetua ad legem
 Clautiam usque mansisse,
 supra dictum est. Lex Tul.
 et Pap. Pop. quae quibusdam
 feminis adgnatorum tutelam
 remisit, pubertati harum ita
 terminum finit, morem a ma-
 joribus receptum imitando, ut
 omnis duodecim annorum puel-
 la viripotens haberetur. In-
 sequenti tempore dispartientis-
 bus de masculorum pubertatis
 termino Cassianis et Proculianis
parentes

107

parentes ipsi solebant definire annum, quo liberi eorum haberi deberent puberes.

Tandem Justinianus (c. 3 c. quam. do. tut. esse. des. 5. 60.), Proculus legationum in Codice sua doctrinam servans, constituit: ut masculi completo anno aetatis **XIV** puberes, feminae **XIII** viri-
potentes haberentur. Impuberes prout illis pubertas aut infantia prior est, pubertati, aut infantiae proximi appellantur. Illi jam ad solum apti habentur, ut non iis animi facultatibus praediti cre-
duntur, ut soli rebus suis praesse posse videantur: hi in tantum rebus suis interesse prosunt, in quantum in-
de melior eorum conditio fieri solet. At infantia, haud ita ut pubertas certo annorum ter-
mino aestimatur, sed vulgo
Scio

Scitis Rom. ille esse infans intelligitur, qui fieri non potest, qui igitur minor quinque annis esse solet 43,

§ 12. Tota haec res insequentis tempore ita mutata est, ut et inter ipsos puberes distinctiones quaedam cernerentur, et venia aetatis propter impetrari. Nam puberum conditioni magnas mutationes lex Phae-toria, ante a. u. 540 lata, intulit. quae, ut aliae huc non referenda amittam proprio loco ea explicaturus, vindicabatur cumscriptis adolescentium XVIII annis minorum (cum enim minorennitatis, ut vocatur, haec lex finiebat terminum) re-strictis versutorum hominum fraudibus, qui suum ex alieno imbecillitate captabant. Hinc factum est, ut puberes
ipsi

ipsi in majores et minores, scilicet. XXV annis coepta sunt dandi; ipsaque haec aetas, quoniam lege (Praetoria) definita esset, legitima sit vocata. Si justa causa adsit, ob quam minores se haberi volunt pro majoribus, possunt id obtinere, ut perfectae aetatis esse declarentur. Constantinus M. Dum quaerit, num qui veniam aetatis impetrare velint, firmata aetate sint, i. e. si sunt masculi num vicesimum, si feminae, num duodevicesimum annum finierint, sequentes quasi gradus hominum vitae ponit: aetas praetoriae, adolescentiae, firmata, legitima, senatus⁴⁴.

Sed haec constitutio non adprobatur Justiniani codicis Compilatoribus, qui duntaxat inter primam et secundam aetatem distinguunt. Aetas

pro

⁴⁴ c. un. C. Th. de
his qui ven.
2. 17. c. 30. c. de
episc. aut. 1. 4.
c. 10. C. de imp.
6. 26

per veniam impetrata, vocatur
 iisdem legitima aetas. In
 jure privato utendo series
 Romani circumscripti non
 cernuntur; si solum adroga-
 tionem excipias; haud enim
 licet sexaginta annis ma-
 jori adrogare. (fr. 15. §. 2.
 D. de adopt. l. 7. §. 1. ad
 Sabin. Ulp.) Tam census ra-
 tione quam etiam status
 sui probandi causa anti-
 quisimo tempore jam fuit
 constitutum, ut recens na-
 torum nomina in templo
 Luvinae, juvenum in templo
 Juventae, senum mortuorum
 in templo Libitinae inscri-
 berentur. (Dionys. l. 15. ed.
 Reiske.) --

§. 13. Pro integritate corporis
 et animi dividuntur quoque
 homines * in eos qui sana men-
 ta sunt, et qui dementes habent
tur.

* / Pernire § 209. Flau-
 bold § 332-333

tur. Horum alii mente, alii ra-
tione cum quiete conjuncta la-
borant (Dementes, mente capti)
apud alios mentis imbecilli-
tas est cui et furor accessit
(furiosi fr. 8. §. 1. D. De tutor.
et curator. Dat. Ulp. III. De omnib.
tribut.) quamvis saepissime
haec notiones confundere so-
leant ipsi Iuri Rom. ^{* Commun-}
nem illam verentium interpre-
tum opinionem, veteres cum
appellasse furiosum, qui debas
ad id foueretur intervallo, et cui
spes recipiendi esset. Demen-
tes vero seu mente captos eos,
qui utroque carentes ^{**} satis-
firmatam in jure nusquam
invenimus. Insanos mentis
homines, quum mentis compote
non sint, nihil velle scire
intelliguntur: ac ne consentire
quidem videntur; ideoque cum
absentibus ignorantibusque con-
parantur

* fr. 48. §. 1. D. De
legat. II. Proculus
III. ejusd. c. 2. §.
De curat. fur.

** Linnius ad
§. 4. I. De curat.

parantur. Si deliranda erant
 intervalla; interea, dum furor
 intermiserat, poterant sane
 agere. Ab his diversi sunt
 simplices, et stupidi homi-
 nes: quorum animus stultus
 atque hebes est. Hi incognitis
 his minime habentur aequa-
 les. Dementibus adnumeran-
 tur prodigi, quibus bonis in-
 terdictum est. A furiosis hi
 eo distant, quod meliorem
 conditionem suam facere, et
 delicto obligari possunt.

§ 14. Quilibet Romanorum
 armis expugnato populo sua
 religio permansit; et peregrini
 ad civitatem Romanam de-
 lati, sacra patria, verba
 non prohibebantur, si nihil
 damni redundaret, inde in
 rempublicam. Et licet in
 eos animadvertendum sit, qui
 alios deos quam patrios, qui
 que alio modo quam patrios
 eos.

43, Limmern I.
 p. 469-478.
 Haubold 370.

eos cohererent: tamen primum ab
eo inde tempore, quo religio-
nem Christianam Romani
Imperatores amplexi sunt, ho-
mines orbem Romanum in-
colentes ratione sacrorum,
quae facerent, fideique, quam
religionis catholicae dogma-
tibus darent, divisi sunt in
orthodoxos, haereticos, aposta-
tas, judaeos. De his breviter
pro instituti nostri ratione
dicamus.

1. Christiani qua conditione
usi sint usque ad Constan-
tinum M. alibi dixi (46). Eorum
religio, uti etiam Judaeorum
et omnium populorum, quorum
res sacrae alio quam Roma-
no ritu fierent, dicta est
superstitibus Judaeorum tamen
sacrae, quoniam hi patriam
sequebantur religionem, non tar-
sabantur: at Christiani cum
et ipsi crederentur Judaei et a
patria religione desivisse ve-
derentur

(46) S. l. p. 189.

derentur, magnis afficiebantur
poenis.

2. Haereticorum et haere:
con catalogum exhibuit Jac.
Gothofredus 47.

47. ad. XVI. 5. C. 17.

De haereticis

Eorum, qui hoc inagrandantur
nemine, jussum ecclesiarum
sibi ademptum habuit nemo,
usque ad Theodosium primum.

Ab hoc, et hunc sequentis
Imperatoribus, maximo ter:
rore actum est cum Ma:
nichaeis, quod visi sint
perfimi haereticorum, omnium
genus. Constitutiones, quae
propter poenam eis infligen:
dam vario tempore ad Justi:
nianum usque conditae sunt,
eo obeunt, ut Manichaei
omnes infames esse jubean:
tur, neque donandi, neque
succedendi, ne parentibus qui:
dem, jus habeant, contractum
facere, actionem injusiarum
institueri ne possint. Justi:
nians

nianus vetat quicquam ad-
mi liberis orthodoxis ab hae-
reticis parentibus. Idem mul-
to alia in horum favorem
constituit Justinianus: sed
pleraque ab eo rancita inter-
ierunt. Quae exstant, de iis
proprio dicitur loco. —

3. Apostatae, i. e. violatae,
atque desertae religionis
christianae rei, absque Ro-
mano, et praesertim absque
eo jure vivere jubentur, quod
est de hereditatibus. Quin
etiam infames et intestabi-
les facti sunt quorundam
Imperatorum constitutionibus.

4. Iudaeorum gens etsi visa
sit, Romanis omnium popu-
lorum contemptissima, cur re-
ligionis causa exagitati non
esset. supra dictum est. Ul-
pianus libro III de offic. Procon-
sulis (fr. 3 § 3 D. de decur. 50. 2)
testatur, Divum Severum et
Antoninum

Antoninum honores adipisci
 permisisse Iudaeis. Sed post
 Constantinum M. male haberi
 coepti sunt. Tamen enim
 filii hujus Imp. interdixe-
 runt Iudaeis matrimonium
 cum Christianis contrahere.
 Imperantibus Arcadio et Ho-
 norio communi jure Romano
 vivere iussi sunt, ita ta-
 men, ut suum Patriar-
 cham arbitri more expe-
 rentur, quemadmodum Chri-
 stiani arbitrium Episcopi sui
 volebant experiri. Christianas
 in ancipia possidere jam pro-
 hibentur, jam habere pos-
 sunt, modo iis sectari per-
 mittunt, neque circumcidi eos
 jubent. Die Sabathi neque
 convenire, neque conveniri pos-
 sunt. suos liberos ad religio-
 nem Christianam conversos
 exheredandi jus non habent.

Contra

Contra orthodoxos pariter atque
haeretici prohibentur testari.

Is si cum Christianis fuerit
his, eandem ab iudice Roma-
no dirimendam esse Theodo-
sius praecipit.

Cap. 3. Personarum iura quo modo intendant.

§ 1. Morte sive civili (per ca-
pitis diminutionem maximam
et mediam de qua mox dicitur)
sive naturali, extinguere
personarum iura expeditum
est. Sed si de morte diver-
sae aetatis aut seum junctarum
sanguine personarum
communi periculo, veluti rui-
na, incendio aut naufragio
accidente, agatur, impuberes
ante puberes, parentes ante
natos mortem occubuisse ex
praecipitis juris Romani sub-
putatur (§ 8); ad alias personas
simul

48, Pernice § 206.
Hambold § 324

simul ita morientes, hae
 praesumptiones extendi ne-
 queunt. - Computationi in
 alimentis faciendae certa
 erat praescripta forma, quam
 ex Ulpiano Aemilius Ma-
 cer (fr. 68 pr. D. ad leg. Fidei
 35. 2.) restituit. Terminus, ad
 quem usque eatendi posse
 humanam vitam fuerit pro-
 babile in iure Romano, cen-
 tesimus annus erat (Gajus
 XVII. ad ed. prov. fr. 56. D.
 de usup. 7. 1.). -

§ 2. Capite minuitur, qui
 in suo non manet statu:
 minuire enim est, quod mu-
 tare (49). Ab hac status mu-
 tatione ipsa capitis deminu-
 tio / De Orthographia verbi
 Disputant Hugo et Schil-
 ling. Bemerkungen über Ro-
 mische Rechtsgeschichte, Lep-
 zig 1829 p. 43 n. 73. forigi-
 rem suam repetit, quavis

Heinsius

49. Heinsius I. 16.
 Linnem I. p.
 842-846. Pernie
 § 205. Haubold
 § 342

Heinecius l. 16 § 1. aliter videtur.
 Capitis deminutio non ad
 res sed ad personas refertur;
 civitas enim, quae imposito ara-
 tro suum amiserat statum, non
 caput deminuit, sed esse desiit,
 quamvis in hoc etiam dispen-
 tiat Heinecius II. 6. § 8. Qui
 addictus esset, hunc deminutum
 habuisse olim caput Niebu-
 rius I. p. 604. affirmat; quod
 verum esse non videtur, et
 Festus (s. v. deminutus) ad quem
 ille provocat, de hamine libe-
 ra, emancipato loquitur. Illa
 etiam causa capitis, de qua in
 oratione Ciceronis pro P. Quintio
 (cap. 15.) sermo est, non deminutionem sed famam capitis
 spectare videtur. Igitur secun-
 dum nostram doctrinam mutatur
 quis caput suum, aut quia
 ad id legibus cogitur, aut
 quia ipse sua, vel ejus, in cu-
 jus est potestate, ad eam mu-
tationem

mutationem voluntate movetur
 minimum sub alienam pote-
 statem transcendendo. Hinc tri-
 plex modus caput permutan-
 di aut diminuentis origi-
 nem duxit. Sengenitas et
 libertinitas, quonquam sta-
 tum efficiant, tamen in ca-
 pitis diminutione non occur-
 runt p. Hugo p. 96 f

§ 3. Maxima est capitis
 Diminutio, quando quis si-
 mul et civitatem et libertatem
 amittit. Causae, ob quas haec
 Diminutio capitis accidebat,
 partim supra commemoras-
 tae sunt (50), partim in
 tractatu de servitute enar-
 rabuntur.

§ 4. Media capitis Diminu-
 tione ad conditionem pere-
 grinorum Detrahimus. Per
 eam sola civitas amittitur;
 libertas retinetur: quod fit
 et in eo, cui aqua et igne
 interdicitur, et in eo, qui re-
 legatur.

50, T. I p. 54.

relegatur? Hae ratione diminutum
caput habens civis, libertatem quidem
at praeterea nihil retinebat, quod
tamen de arvom sacerdotis et
augure diu nequit, ii enim hono-
rem suum non nisi morte amitte-
bant / Plin. H. N. XVIII. 2. Plin. Epist.
II. 8. f. Aquae et ignis interdictio
durior erat relegatione: quippe
illa civitatem et bona adimebat,
haec neutrum tollebat, et ad tempus
durare poterat. Relegationem cum
deportatione commutavit Augu-
stus (51): quo factum est, ut rele-
gati, quod licebat olim exilibus,
civitatem apud peregrinos manere
vix non possint. Et in novis-
simis jure huius capitis diminutioni
sua vis et affectus ste-
tere, quoniam et tempore Justiniani
inter cives et peregrinos
vel barbaros distinguere volebat (52)
§ 5. Domicilii ratio habenda est
quoque (53) in hac tractatione. Est
autem Domicilium, ex recontispi-
ma hujus

51, Steiner I. 1651.

(52) I. I. p. 154. Dis-
tit. cl. Warnkoenig
Comment. I. p. 158.

53; Linnemann I. p. 171.
59.

ma hujus vocabuli ab Actis. Rom.
 prolata Definitione, (Ulpens. Kar.
 VII. Dig. fr. 203 D. de R. I. 30. 17.)
 locus, ubi quis perpetuo habitandi
 causa versari solet, ubique rerum
 suarum et fortunarum summam
 constituit, Dionysius IV. 14. ex d.
 Pisone refert, jam Servii Tullii
 aetate neminem potuisse locum,
 in quo habitaret, mutare, antea-
 quam id denunciasset tribus
 pagis praefectis. Mediam ca-
 pitis diminutionem, non pati-
 tur ille qui sponte sua apud
 peregrinos suum fixit domi-
 cilium; nam incola non civis
 est, qui alicubi terrarum degit,
 ibidem neque natus, neque
 civis factus; his enim duobus
 modis civitas alicujus loci dum-
 taxat acquiritur. Ad hoc ad-
 huc Acti Romani, quando
 inter patriam naturae et in-
 ter patriam juris seu civitatis
distingunt

Distinguuntur [Cicero de leg. II. 1.).
 Si, qui civitatem Romanam
 incolabant, poterant, si sui ju-
 ris essent, ubicunque vellent, de-
 gere: nisi foederibus exceptum
 esset, ne quis ad peregrinum po-
 pulum pertineris, in cives Ro-
 manos reuinceretur. Si talis
 praei. Latini cives a suis
 magistratibus repetebantur⁽⁵⁴⁾

Etiā clientes poterant, ut su-
 prior, repeti olim a suis patro-
 nis: et posteriori tempore, po-
 terant quoque repeti curialis
 originis homines, quoniam gle-
 bae adscripti erant. —

§ 6. Capitis denominationem
 minimam patitur ille, qui
 ex unius in alterius tran-
 sit potestatem, vel qui emitti-
 tur manu (vitus ipse e manu
 mittendi infra Describetur ex
 Heinec. I. 12. 7.) at mutatio
 hujusmodi status eo potissimum
 a duobus illis superioribus com-
 memoratis

54, Cicero pro Balb.
 14. Heinec. op.
 I. 2. 595.

memoratis differt, quod cum
 per illorum mutationem semper
 fiat deterior conditio
 hominis, per hanc solet ea
 interdum reddi melior. —
 Locum habere hoc coepit
 a tempore illo, quo Praetores,
 ut supra me dixisse
 memini, casta jura serva-
 runt illis, qui manu emit-
 tebantur. Verum hoc ipsum,
 quod in jure Justiniano
 de minima capitis demi-
 nutione legitur, scilicet,
 diminuisse illum caput
 qui familia excedat, causa
 fuit reverentibus juri Ro-
 mani interpretibus, ut alii
 hanc status permutationem
 esse capitis diminutionem
 negarent, alii in ipsis his
 verbis „Capitis Diminutio“
 explicandis laborarent.
 Recentissimam de hac re opi-
 nionem

opinionem a. d. Duc Courroy
de la Croix prolatam * quamvis
laudaverit d. Warmkönig (Com.
I. p. 177.) ne sit falsa verior,
viquidem et sine capitis deminutione (v. c. si virgo Vestalis
capiatur, aut si Flamen
Dialis legatur), potest a aliqua
familia, sui suo membro
amisso, uno capite minor
fieri. Forsitan haec no-
stra opinio veriora dabit.

Semper Romae qui caput
suum diminuebat, in dete-
rius mutabat statum pro-
prium. Verum id, quod sta-
tum familiae spectat, muta-
tum fuit, ubi per jus hono-
rarium et constitutiones

principum effectum est, ut
qui permittaret statum,
aut meliorem conditionem
nancisceretur (si cui iuris
factus

* Thémis, ou
bibliothèque
du Jursconsulte
III. p. 171. sq.

factus esset) aut eandem
sortem in qua fuerat, retine-
ret sub alienam pote-
statem transeundo: et nihil
ominus tamen hereditatem
patris sui naturalis non
amittendo, quin etiam
bis tantundem lucrando,
cum et patri naturali et
suo adoptivo parenti succe-
deret. Attamen etiam
tunc, antiquo vocabulo ret-
tento, et sic improprio adhi-
beri solito, capite deminutus
dicebatur, qui familia ex-
cessisset. Haec, quae dixi-
mus, quam sint vera, fau-
le consequeris animo, ubi
haec loca inter se contule-
ris (l. fr. 3. § 4. de lcto. Marcian.
14. 16. Ulp. XXIX ad Ed. - fr. 1.
§ 8 D. de lcto Tertull. 38. 17.
Idem XII. ad Sabin. - fr. 1. § 4.
D. de suis et legit. 38. 16.
Idem

Idem. ibid. — Gellius I. 12. Gaius I. 130. III. 114. — fr. & pr. D. De capite minut. 4. 5. Paul. II. ad Ed. fr. 11. D. ibid. Paul. II. ad. Sabin. § 3. 4. I. de capite diminut. 1. 16). Per hanc capitis diminutionem (quod etiam notandum) nunquam intervertebantur publica jura, neque ea, quae in facto potius, quam in jure consistebant. —

§. 7. Existimatio personae (§§) aut diminuitur aut consumitur. — Consumpta dignitas etiam jus civitatis adimebat, laesa personae dignitas faciebat, ut haec statum civitatis retineret quidem, atque in jure privato aliquantum circumscriptetur. Sic igitur improborum, intestabilium, nempe eorum, qui ad actum legitimum testes adhibiti fidem

§§. Limmern I
p. 457-468. Por.
nive § 210. 211.
Hambold § 334.

fidem suam abjuraverunt
(fr. 22. tab. VIII.) neque testis
monium recipiebatur; neque
ipsis recipiebatur neque
ipsis dicebatur. De homi-
nibus simili labe affe-
ctis dictum est postero-
ri tempore.

11